

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN
İKTİSAT POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Abdurrahim Fahimi AYDIN

Hazırlayan
Ferruh ALGANCI

Malatya 2019

**TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN
İKTİSAT POLİTİKALARI VE SONUÇLARI**

Ferruh ALGANCI

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Ana Bilim Dalı**

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahim Fahimi AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA
MÜCADELEDE UYGULANAN İKTİSAT
POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Doç. Dr. Abdurrahim Fahimi AYDIN	Ferruh ALGANCI

Jürimiz tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bularak İktisat Ana Bilim, İktisat Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul etmiştir.

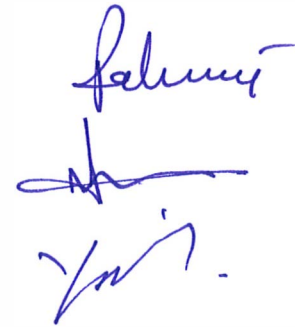
Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı

İmzası

1. Doç. Dr. A. Fahimi AYDIN (Danışman)

2. Doç. Dr. Suzan ERGÜN

3. Doç. Dr. Yusuf Ekrem AKBAŞ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doç Dr. Abdurrahim Fahimi AYDIN'ın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım "**Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan İktisat Politikaları ve Sonuçları**" adlı çalışmamın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Ferruh ALGANCI

BİLDİRİM

Hazırladığım tezimin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasını izin verdiğimi onaylarım.

- ☒ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ferruh ALGANCI

İTHAF

En değerli varlığı olan canlarını hiçe sayarak ölüme koşan şehit, gazi ve kahramanlarımıza...

"Komşusu açken tok yatan bizden değildir!"

Hz. Muhammed (SAV)

ÖNSÖZ

Yoksulluk insanoğlunun her zaman için gündeminde olan temel sorunlardan biridir. İnsanların yaşam biçimini şekillendiren çeşitli inanç, düşünce ve muhtelif faktörlerin yoksulluk üzerinde olumlu ya da olumsuz tesirleri görülmektedir. Bütün insanlar nezdinde geçerli olan genel ahlak kurallarına bağlı kalmadan oluşan yaşam biçimleri, yoksulluğun oluşmasındaki önemli unsurlardandır. Küreselleşen dünyada genel anlamda uygulanan ve insan merkezli olmayan neoliberal politikalar ise yoksulluğun belirlenmesinde en dikkat çekici olan bir problemidir.

Bu çalışma ile kamusal politikaların yoksulluğu azaltmadaki durumu dünya çapında genel olarak ele alınırken; özel olarak Türkiye'deki politik uygulamalar çerçevesinde kurumsal uygulamaların hangi sonuçları doğurduğu detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışmam süresince vermiş olduğu akademik bilgi ve desteğinden ötürü danışmanım Doç. Dr. Abdurrahim Fahimi AYDIN hocama teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca asırlar öncesinden “İmkânın sınırını görmek için imkânsız denemek lazım” şeklinde seslenip, bana çalışma azmi veren Fatih Sultan Mehmet’e Allah’tan rahmet diler; dualarını esirgemeyen tüm dostlarıma ve manevi desteklerinden ötürü eşime saygılar sunarım.

Ferruh ALGANCI

ÖZET

ALGANCI, Ferruh, Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan İktisat Politikaları ve Sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

Yoksulluk sorunu değişen ve gelişen dünyanın en önemli sorunlarından biridir. Geçmiş yüzyıllara göre dünyamız ekonomik olarak büyümektedir. Fakat genel olarak ülkeler arasındaki ekonomik seviye açılmaktadır. Öte yandan birçok ülkede benzer durumlar kendi insanları arasında ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak ekonomik ve sosyal sorunlar artmaktadır. Bu sorunların üstesinden gelmek için dünyadaki bazı kuruluşlar, yoksulluğun azaltılması üzerinde çalışmaktadır. Türkiye'deki bazı resmi ve özel kurumlarda yoksulluğu azaltmak için faaliyetlerde bulunmaktadır.

Bu çalışmada amaçlanan, Türkiye'de yoksulluğu azaltmaya yönelik uygulamalar ve sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde değerlendirmektir. İlk olarak yoksulluğun bazı temel tanımları yapılacak ve yoksulluğun nedenleri açıklanacaktır. İkinci bölümde dünyada yoksulluk adına yürütülen çalışmalar, kurumsal ve bölgesel olarak incelenecektir. Üçüncü bölümde, Türkiye'deki yoksulluk politikalarına kısaca bakılacak ve kurumsal uygulamalar detaylı olarak işlenecektir. Son olarak yoksullukla mücadele konusunda yürütülen çalışmalardan elde edilen sonuçlara bakılıp durum değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksulluk Politikaları, Kurumsal Uygulamalar.

ABSTRACT

ALGANCI, Ferruh, Economic Policies and The Results Applied in The Fight Against Poverty in Turkey, Master Thesis, Malatya, 2019.

The problem of poverty is one of the most important problems of the changing and developing world. According to past centuries our world is growing economically. But in general, the economic level between countries opens up. On the other hand, in many countries similar situations arise among their own people. As a result, economic and social problems are increasing. To overcome these problems, some organizations around the world are working on the reduction of poverty. There are certain activities to reduce poverty in some public and private institutions in Turkey.

This study is intended is to evaluate in detail the implementation and results towards reducing poverty in Turkey. First, some basic definitions of poverty will be made and the causes of poverty will be explained. In the second part, studies carried out on behalf of poverty in the world will be examined institutionally and regionally. In the third section, it looks briefly into poverty policies and institutional practices in Turkey will be discussed in detail. Finally, the results obtained from the studies on the fight against poverty will be examined and the situation will be evaluated.

Keywords: Poverty, Poverty Policies, Institutional Practices.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
BİLDİRİM	v
İTHAF	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xv
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMIYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1. Yoksulluk Tanımı	5
1.2. Yoksulluk Çeşitleri	6
1.2.1. Mutlak Yoksulluk	7
1.2.2. Ultra Yoksulluk	7
1.2.3. Görelî Yoksulluk	8
1.2.4. Nesnel (Objektif) ve Öznel (Subjektif) Yoksulluk	9
1.2.5. İnsani Yoksulluk	10
1.2.6. Yeni Yoksulluk	11
1.2.7. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	11
1.2.8. Çalışan Yoksullar	12
1.2.9. Yapabilirken Yoksulluk (Kapasite Yoksunluğu)	13
1.2.10. Sosyal İmkânlar Yoksulluğu	14
1.3. Yoksulluğun Nedenleri	14
1.3.1. Demografik Özellikler	16
1.3.1.1. Nüfusun Baskısı	16

1.3.1.2. Göç Hadisesi	17
1.3.1.3. Eğitim	17
1.3.1.4. Sağlık	18
1.3.1.5. Hanehalkının Özelliği	18
1.3.1.6. İşgücü Piyasa Yapısı.....	19
1.3.2. Büyüme ve Gelir Dağılımı	19
1.3.3. Sosyal Dışlanmışlık	21
1.3.4. Dışsal Etkiler.....	22
1.4. İşsizlik, İstihdam ve Yoksulluk İlişkisi	22

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN GENEL İKTİSAT POLİTİKALARI VE BAZI ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR

2.1. Uluslararası Boyutta Yoksullukla Mücadele Yöntemleri	25
2.1.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	26
2.1.2. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadelesi	31
2.1.3. Avrupa'nın Yoksullukla Mücadelesi ve Refah Devleti	33
2.1.3.1. İngiltere'nin Yoksullukla Mücadelesi	34
2.1.3.2. Almanya'nın Yoksullukla Mücadelesi	35
2.1.3.3. Fransa'nın Yoksullukla Mücadelesi	36
2.1.3.4. İspanya'nın Yoksullukla Mücadelesi	36
2.1.3.5. İsveç'in Yoksullukla Mücadelesi	37
2.2. Dünyada Yoksullukla Mücadele Eden Bazı Ülkeler	38
2.2.1. Çin'in Ekonomik Gelişimi ve Yoksullukla Mücadelesi	38
2.2.2. Hindistan ve Yoksullukla Mücadelesi	40
2.3. Dünyadaki Bazı Ülkelerin Refah Düzeyleri	40
2.4. Uluslararası Boyuttaki Çalışmaların Analizi	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN İKTİSAT
POLİTİKALARI VE KURUMSAL UYGULAMALAR

3.1. Yoksullukla Mücadelede Uygulanan İktisat Politikaları	44
3.2. Yoksullukla Mücadele İçin Çalışma Yapan Kurumlar ve Uygulamaları.	45
3.2.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)	47
3.2.1.1. Gıda Yardımı	49
3.2.1.2. Barınma Yardımı	49
3.2.1.3. Sosyal Konut Projesi	49
3.2.1.4. Yakacak Yardımı	50
3.2.1.5. Eşi Vefat Etmiş Olan Kadına Yardım	50
3.2.1.6. Muhtaç Durumdaki Asker Ailesine Yardım	50
3.2.1.7. Doğum Yardımı	51
3.2.1.8. Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı	51
3.2.1.9. Yetim ve Öksüzlere Yardım	51
3.2.1.10. Eğitim Materyali Yardım	52
3.2.1.11. Şartlı Eğitim Yardım	52
3.2.1.12. Öğle Yemeği Yardım	52
3.2.1.13. Ücretsiz Ders Kitabı	53
3.2.1.14. Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardım	53
3.2.1.15. Engelli Öğrencinin Ücretsiz Taşınması	53
3.2.1.16. Şartlı Sağlık Yardım	54
3.2.1.17. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti ve Prim	
Desteği	54
3.2.1.18. Aşevleri	55
3.2.1.19. Afet Yardım	55
3.2.1.20. Terör Mağdurlarına Yardım	55
3.2.1.21. Yabancılar İçin Sosyal Uyum Yardım	55
3.2.1.22. 2022 Sayılı Kanuna Göre Yapılan Yardım	56
3.2.1.23. Evde Bakım Yardım	56

3.2.1.24. Proje Destek Yardımı	57
3.2.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)	58
3.2.2.1. Aşevi ve Kuru Gıda Yardımı	58
3.2.2.2. Muhtaç Aylığı Yardımı	59
3.2.2.3. Vakıf Evi	59
3.2.2.4. VGM Burs Hizmeti	59
3.2.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)	60
3.2.3.1. Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu İle İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi Projesi (DESİP)	60
3.2.3.2. Millî İstihdam Seferberliği	61
3.2.3.2.1. Engelli Teşviki	61
3.2.3.2.2. Kadın Teşviki	62
3.2.3.2.3. Esnaf Teşviki	62
3.2.3.2.4. İmalat ve Bilişim Teşviki	62
3.2.3.2.5. Genç Teşviki	63
3.2.3.2.6. Mesleki Eğitim ve Beceri Geliştirme İşbirliği Protokolü (MEGİP)	63
3.2.3.2.7. Asgari Ücret Desteği	63
3.2.4. Diğer Kurumlar ve Çalışmaları	64
3.3. Türkiye'deki Çalışmaların Analizi	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN YOKSULLUK POLİTİKALARININ SONUÇLARI BAKIMINDAN SEYRİ

4.1. Türkiye'nin Nüfusu ve Hanehalkının Yoksulluğu	66
4.1.1. Türkiye Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Oranları	67
4.1.2. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk	68
4.2. Eğitim Seviyemiz, Eğitim Düzeylerine Göre Gelir ve Yoksulluk	69
4.2.1. Eğitim Seviyelerine Göre Nüfus Dağılımı	69
4.2.2. Eğitim Düzeyine Göre Yıllık Ortalama Gelir	70
4.2.3. Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk	72

4.3. Çalışma Hayatında Gelir ve Yoksulluk	73
4.3.1. İşteki Duruma Göre Yıllık Ortalama Gelir	73
4.3.2. İşteki Duruma ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk	75
4.4. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk	76
4.5. Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Ölçülmesi	77
4.5.1. Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yoksulluğun Ölçülmesi	78
4.5.2. Yüzde 5'lik Gruplar İtibarıyla Yoksulluğun Ölçülmesi	79
4.5.3. SAGP Kullanılarak Görelî Yoksulluğun Ölçülmesi	84
4.5.4. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı	86
4.5.5. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini ve P80/P20..	87
4.6. Sosyal Transferler	88
4.7. İşgücü, İşsizlik ve İstihdamdaki Genel Seyir	89
4.8. Türkiye'nin İGE Eğilimleri	91
4.9. Dünya ve Türkiye Düzleminde İsrâf	92
4.10. Türkiye'nin Yoksullukla Mücadelesini Analiz	94
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	99

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1.	Dünyadaki En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkenin Kişi Başına Millî Geliri (2018, cari fiyat, SAGP, int. \$)	23
Tablo 2.2.	Seçilmiş Bazı Ülkelerde En Yoksul ve En Zengin Oranları	24
Tablo 2.3.	Yeryüzünde Bölgesel Yoksulluk Oranları (2005 SAGP Göre)	29
Tablo 2.4.	İnsani Gelişmişlik Düzeyi İtibarıyla Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2015	30
Tablo 2.5.	Seçilmiş Bazı Ülkelerin Dünya Refah Sıralaması, 2017	41
Tablo 3.1.	Hanehalklarının Aldığı Yardımların Kaynağı	46
Tablo 3.2.	Rakamlarla Türkiye'de Sosyal Yardımlar, 2013-2016	48
Tablo 4.1.	Türkiye Cumhuriyeti'nin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Oranı, 1927-2017	67
Tablo 4.2.	Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye	68
Tablo 4.3.	Türkiye'de 15 Yaş Üzeri Eğitim Durumunun Nüfusa Göre Dağılımı, 2009, 2016, 2017	69
Tablo 4.4.	Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2017	71
Tablo 4.5.	Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye	72
Tablo 4.6.	Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2017	74
Tablo 4.7.	Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye	75
Tablo 4.8.	Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, 2002-2015	76
Tablo 4.9.	Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2017	78
Tablo 4.10.	Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 5'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2017	80

Tablo 4.11.	SAGP Kullanılarak Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2017	85
Tablo 4.12.	Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 1994, 2002-2005	86
Tablo 4.13.	Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı, 2006-2017	86
Tablo 4.14.	Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı, 2006-2017	87
Tablo 4.15.	Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu, 15 Yaş ve Üstü, 2005-2018	89
Tablo 4.16.	Tutarlı Zaman Serisi Verileri ve Yeni Hedef Ölçütlerine Göre Türkiye'nin İGE Eğilimleri, 1990-2017	91

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BUMKO	: Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DB	: Dünya Bankası
DESİP	: Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu İle İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi Projesi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
FONAS	: Sosyal Yardım Ulusal Fonu
GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBM	: İslami Birleşmiş Milletler
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İGR	: İnsani Gelişme Raporu
KDV	: Katma Değer Vergisi
KOBİ	: Küçük ve Orta Boy İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MEGİP	: Mesleki Eğitim ve Beceri Geliştirme İşbirliği Protokolü
MEM	: Millî Eğitim Müdürlüğü
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SEB	: Serbest Ekonomik Bölge
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	: Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü
ŞNT	: Şartlı Nakit Transferi
TGMP	: Türkiye Grameen Mikrofinans Programı
TİSVA	: Türkiye İsrafi Önleme Vakfı
TKİ	: Türkiye Kömür İşletmeleri
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
WFP	: Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı
WHO	: Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü
YOB	: Yoksul Odaklı Büyüme
YURTKUR	: Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu

GİRİŞ

Yoksulluk dünyanın en önemli vicdani sorunlarından biridir. Bu sorunun giderilmesi için alınacak önlemlerde, yine vicdani boyutta yapılacak çalışmalar ile mümkün olabilir. Yoksulluğu gidermeye dönük çalışmaların yapılabilmesi için öncelikle; yoksulluğun belirli kurallar çerçevesinde tanımlanması, nedenlerinin ortaya konulması ve çözüme dönük stratejilerin belirlenmesi gerekir. Bilahare uygulama aşaması gelmektedir ki, çalışmanın en zorlu süreci bu kısımdır. Çözüm hususunda tam bir netice elde edilebileceğini söylemek her zaman için mümkün değildir. Bazen şartlar olumsuz gelişir ve gösterilen tüm gayrete rağmen olumlu bir netice elde edilemeyebilir. Eğer belirlenmiş olan kurallar çerçevesinde çalışmalar yürütüldüyse çoğu zaman iyimser neticeler elde edilecektir.

Yoksulluğa bakış açısı zaman içerisinde kişisel anlamda değiştiği gibi, ülkeler ve bölgeler arası tanımsal farklılıklarda görülmektedir. Özellikle yoksullukla mücadele kapsamında çalışmalar yürüten ulusal ve uluslararası kuruluşların ortaya koyduğu genel çerçeveli tanımlar; bu konuda araştırma yapanlar için kapsamlı şekilde bilgi sunmaktadır. Yoksulluk konusunda ilgili kuruluşların yaptığı tüm faaliyetler incelendiğinde, yoksulluğu birçok açıdan değerlendirmek mümkündür.

Dünya çapında yoksulluk ilk önceleri ekonomik veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerin tek başına yeterli olmadığı zaman içerisinde fark edilmiş ve birtakım insani unsurlarında bu değerlendirmelere ilave edildiği görülmüştür. Dolar üzerinden ekonomik verilerin ele alındığı çeşitli çalışmalar mevcut olmakla beraber; son zamanlarda genelde eğitim, sağlık ve yaşam süresi gibi kriterlerin ekonomik verilerle birlikte değerlendirildiği çalışmalar daha çok ön plana çıkar olmuştur.

Türkiye'deki yoksullukla mücadele konusu genel olarak dünyayla eşzamanlı olarak gündemdeki yerini almaktadır. Türkiye açısından bu konunun en fazla dikkate alındığı dönemler, neoliberal politikaların uygulanmaya konulduğu 1980'li yıllar ve sonrasıdır. Özelleştirme kapsamında uygulanan yanlış tutumlar neticesinde işsizliğin artması ve istihdam politikalarında yetersiz kalınması yoksulluğun belirginleşmesine neden olmuştur. Yalnızca ekonomik büyümeyi baz alan yanlış politikalar, toplumda sosyoekonomik açıdan ciddi sıkıntılara sebebiyet vermiştir. Mevcut sıkıntıları çözmek

adına, devlet tarafından yoksullukla dolaylı mücadele yöntemleri önemsenmiştir. Yoksullukla mücadelede bu çalışma yönteminin tek başına yeterli olmayacağı zamanla görülmüş, doğrudan mücadele yöntemi de birlikte uygulanmıştır. Son zamanlarda yoksullukla mücadelede yürütülen çalışmalarda, hem doğrudan hem de dolaylı yöntemlerde artan bir ivme söz konusudur. Devlet neoliberal politikaların neden olduğu yoksulluğu gidermek ve işsizlik sorununu çözmek için bazen özel sektöre birtakım kolaylıklar sunarken, kimi zamanda istihdam konusunda ilan ettiği seferberlikte kendisi rol üstlenmektedir. Ayrıca sosyal transferlerde geçmiş yıllara göre ciddi artış söz konusudur.

Bu çalışma doküman analiz yöntemiyle hazırlanmıştır. Yoksulluğun genel olarak tanımlanması ve nedenleri, dünyada ve Türkiye'de yoksulluğu gidermek için yapılan birtakım faaliyetlerin ifade edildiği bu çalışma; Türkiye'de yürütülen kurumsal faaliyetlerin sonucunda yoksullukla mücadelede hangi aşamaya varıldığı konusunda resmi kaynaklardan belgeler sunmaktadır. Elde edilen bu veriler eşliğinde, Türkiye'de yoksulluğun giderilmesine dönük olarak nelerin yapılabileceği akademik açıdan değerlendirilmektedir.

Amaç:

Bu tezin amacı; Türkiye'nin de içinde bulunduğu küreselleşme sürecinde, neoliberal iktisat politikaların uygulanmasıyla yoksulluğun belirginleşmesi ve bu durum karşısında yoksullukla mücadelede izlenen iktisat politikalarını özellikle kurumsal uygulamalar kapsamında incelemek ve mevcut gelişmeleri elde edilen sonuçlar itibarıyla değerlendirip öneriler sunmaktır.

Kapsam:

Bu çalışmada; dünyada yoksullukla mücadele kapsamındaki bazı uygulamalara genel olarak bakılırken, birtakım ülkelere ait detaylı bilgiler sunulmakta; Türkiye nezdinde ise yoksullukla mücadeledeki iktisat politikalarına kısaca değinilip, kurumsal tabanlı uygulamalara geniş olarak bakılıp elde edilen sonuçlar incelenmektedir.

Sınırlılıklar:

Yoksulluk konusundaki verilerin oluşturulmasında ilgili kurumların zaman içerisinde, bazı konularda farklı yöntemlere başvurmuş olması mevcut bilgilerde sürekliliğe ve yoksulluk konusunun daha sağlıklı bir şekilde incelenmesine engel teşkil etmektedir.

Yöntem:

Bu çalışmanın hazırlanışında ilgili literatürlerden, konuyla bağlantılı dokümanlar sunan kuruluşların resmi sitelerindeki bilgi ve istatistiki verilerden, ayrıca elektronik ortam çalışması yapılarak elde edilen muhtelif kaynak ve bilgilerin toplanması ile doküman analiz yöntemi izlenmiştir. İlk bölümde konuyla ilgili tanımlar ve genel bilgiler verilmiş; ikinci ve üçüncü bölümlerde yoksullukla ilgili yürütülen çalışmalar dünya ve Türkiye düzleminde, birtakım tablolar ve veriler eşliğinde incelenerek analiz edilmiştir. Son olarak Türkiye’de yoksulluğa dair gelişmeler, önemli ölçüde veriden oluşan tablolarla değerlendirilmeye alınarak sonuca varılmıştır.

Hipotez:

Çalışma görüleceği üzere; ağırlıklı olarak sosyal transferlerin incelendiği ve istihdamı artırıcı çalışmalarında yeterince yer aldığı, yoksullukla mücadelede doğrudan ve dolaylı yaklaşım metotlarıyla ilgili bilgi ve belgelerin sunulmasından oluşmuştur. Doğrudan ve dolaylı yaklaşım metotlarının yoksulluk üzerindeki tesirleri hususunda hipotezlerimiz şu şekildedir:

Sosyal transferler yoksulluğu azaltmaktadır: Yerine ve zamanına göre çeşitli isimler altında yapılan muhtelif yardımlar ile zaman içerisinde yoksulluk boyutunun önemli ölçüde azaldığı görülmektedir.

Ekonomik büyüme yoksulluğu azaltmaktadır: Başta Çin örneği olmak üzere verilen diğer ülkeler ve Türkiye’de yoksulluğun azaldığı açıkça görülmektedir.

Tezin Önemi:

Neoliberal politikaların dünyayla eşzamanlı olarak Türkiye’de uygulanmasıyla yoksulluk belirginleşmeye başlamıştır. Yoksullukla mücadelede bu süreçten sonra daha fazla önemsenerek ciddiye alınmıştır. Ekonomik açıdan mağduriyetin oluşması toplumsal barışı zedeleyecek en mühim hadiselerdendir. Barış ve huzur ortamının tesisini sağlamak için; bir yandan istihdam olanakları artırılıp ekonomik kazanç ile yoksullukla dolaylı olarak mücadele edilirken, diğer yandan sosyal transferler aracılığıyla yoksullukla doğrudan mücadele şarttır. Konunun ciddiyet taşıması açısından yoksullukla mücadele kapsamındaki iktisat politikalarına genel olarak bakılması, özellikle kurumsal tabandaki uygulamaların detaylı olarak incelenmesi önem arz etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK KAVRAMIYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

İnsanlığın var olmasıyla birlikte, hayatla bağı devam eden her insanın günlük olarak gıda ve diğer temel ihtiyaçlarını karşılama zarureti hasıl olmuştur. İnsan varlığının bulunduğu sosyal yapıların oluşumuyla birlikte, zaman içerisinde her türlü sıkıntı ortaya çıkmış ve insanlar bu sıkıntıları aşmaya gayret göstermiştir. İşte bu sıkıntılardan biride ekonomik açıdan bazı insanların kendine yetemeyecek düzeylerde bulunduğu yoksulluk durumudur. Gerek dini emirlerin bir gereği ve gerekse sosyal müesseselerin zamanla oluşumu neticesinde, yoksulluğu gidermek için vicdanının sesini dinleyen her insan gayret göstermeye çalışmıştır. Fakat yeryüzünde "kapitalist ruh" denen hayat felsefesi insanlar arasında bir yaşam biçimi halini aldıkça, sıkıntılar her geçen gün çoğalmış ve yoksulluk belirgin bir hale gelmiştir. Özellikle sanayi devriminden sonra dünya çapında fakir ile zenginin gelir düzeyleri arasındaki fark sürekli olarak artmıştır. Bu durumun ortaya çıkardığı toplumsal sorunları ve güvenliği tehlikeye sokan gidişatı gidermek adına, ulusal ve uluslararası önlemler alınması hususunda dikkat çeken çalışmalar başlatılmıştır.

Yoksulluk kavramı; insanların yaşadıkları coğrafi koşulların yanı sıra, zaman içerisinde oluşan yeni değer yargılarının (nesnel ve öznel yaklaşım, sosyal imkânlar açısından bakış...) ortaya çıkışıyla çerçevesi genişlemektedir. Yoksulluk konusunda çalışma yapan kuruluşların zaman dilimlerini, coğrafi bölge ve diğer gelişmeleri gözlemlemesi ve bu farklılıkları belirli kriterler dahilinde değerlendirerek sınıflandırması sonucunda çok boyutlu bir yoksulluk kavramı ortaya çıkmaktadır.

1.1. Yoksulluk Tanımı

Yoksulluğu basit olarak tanımlamaya çalışırsak; asgari hayat standartlarına ulaşamamak, bu seviyenin altında kalmak denilebilir. Asgari hayat standartlarına erişilememesi, zorunlu olan ihtiyaçları temin edememek demektir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki; yalnızca fiziki ölçülerle ifade edilen tüketime ait bir tanımdır. O zaman yapılacak tanım kısaca; asgari tüketim standartlarına ulaşamamak şeklindedir (Aytaç ve Hatipler, 2013: 8).

Yapısı itibarıyla çok yönlü olan yoksulluğu tanımlamakta aslında zordur. Farklı dünya görüşleri bu kavrama değişik açılardan yaklaştığından sonuçta bir uzlaşa sağlanamamaktadır. Kimilerine göre yoksulluk; mevcut sistemsel yapı ve işleyişinden kaynaklanıyor, buna bağlı olarak ta gücün ve servetin dağılımında görülen eşitsizlik sonucunda meydana gelmektedir. Kimilerine göre ise yoksul denilen insanlar; eğitim düzeyinin, beceri ve kapasitelerinin düşük olması gibi nedenlerden ötürü fırsatlardan istifade edememekte ve sonuç olarak ta yoksul olmaktadır (Gündoğan, 2008: 43).

Baratz ve Grigsby, yoksulluk tanımını yaparken yoksulluk olgusuyla yakinen alakalı şu hususları belirtmektedir:

- 1 - Fiziki ortam yetersiz (koşulları yetersiz bir ortamda barınma, giyim, açlık ...)
- 2 - Sağlık koşulu eksik (kronik hastalık, ortalama hayat zamanının azlığı ...)
- 3 - Güvenlik yetersizliği; gelirin düşmesiyle birlikte bazı zaruri ihtiyaçların giderilememesi (barınma, su gibi ihtiyaçlarda güvencesizlik)
- 4 - Olumsuz seyreden refah göstergeleri (gelir ve eğitimde kalitenin düşmesi) (Özgüler, 2014: 135).

Genel bir tanım olarak; bir insanın günlük zorunlu ihtiyaçlarını karşılama hususunda gelirin yetersiz olması, muhtaçlık durumu, yaşamı boyunca karnını doyurmak için sürekli çalışması, lüks bir yaşamı hayal etmesinin dahi mümkün olmaması durumunda ilgili kişiye yoksul denir ve böyle bir durumun mevcudiyeti hususu yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

1.2. Yoksulluk Çeşitleri

Yoksulluk kavramı itibarıyla çok geniş boyutlu olup; mutlak, görelî, nesnel, öznel, insani gibi birçok isim altında günlük hayatımızda kullanılmaktadır. Bu isimlerin çokluğu yoksulluk kavramının geniş bir perspektife sahip olduğunu, dolayısıyla yoksulluk konusunda çeşitli bilim dallarını ilgilendiren disiplinler arası çalışmalar yapılabileceğini göstermektedir. Yapılan bütün bu çeşitlemelerden en son itibarıyla varılması gereken ve sıkıntıları gerçek manada çözümlemeye dönük asıl nokta, "görelî ve insani yoksulluk" üzerinde durularak olumlu neticeler elde etmeye çalışmaktır.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Kişinin hayatını devam ettirebilmesi için temel gereksinimlerini temin edebilmesi şart olup, bunun için gereken gelirin olmaması durumuna "mutlak yoksulluk" denilmektedir. Bu gereksinimler; temel gıdanın yanında, giyim ve barınma gibi diğer zorunlu ihtiyaçları da kapsamaktadır (Güloğlu ve Es, 2011: 3).

Mutlak yoksulluk sınırı konusunda belirlenmiş olan kişi başına gelir düzeyleri, dünya çapında kabul edilen Dünya Bankası (DB) ölçütlerine göredir. Bu rakamlar satın alma gücü paritesine (SAGP) göre az gelişmiş ülkeler için günlük 1 dolar, Karayipler ve Latin Amerika için 2 dolar, Doğu Avrupa ve Türkiye için 4 dolar, gelişmiş olan ülkeler içinse 14,40 dolardır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2001: 104).

Mutlak yoksulluk için belirlenen asgari gıda gereksinimi 2100 kalori olup, bu miktar bir kişi için gerekli olan gıda ihtiyacıdır. Belirlenmiş olan bu ihtiyacın kalori olarak tespitinde Türkiye için 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi doneleri kullanılmış olup, 80 adet gıda maddesini kapsamaktadır. Mevcut sepetin maliyet tutarı açlık (gıda yoksulluk) sınırı şeklinde adlandırılmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2008: 35).

Bu yoksulluk yaklaşımı ekonomik anlamda bir boyuta sahip olduğundan, yoksul tarifi yapılan kişilerin ekonomik bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve mevcut durumlarının da yine bu perspektifte iyileştirilmesine dönük olumlu bir yönü vardır. Fakat ihtiyaç sepetinde esas anlamda nelerin olacağı disiplinlere ve ülkelere göre farklı olduğundan periyodik bir şekilde güncellenmesi gerekmektedir ki, bu yönüyle de olumsuz bir durum ortaya çıkmaktadır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 12).

1.2.2. Ultra Yoksulluk

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından "ultra yoksul" tanımı kullanılmıştır. Bu yoksulluk tanımında olan kişi, elde ettiği geliri tamamen harcamış olmasına rağmen mutlak yoksulluk limiti olarak belirlenmiş ve günlük ihtiyacı için lazım olan kalori değerinin %80'ini karşılayabilmektedir. Burada sözü edilen %80'lik değer DB'nin belirlediği 2400 kaloriye göre hesaplanmaktadır. Ekonomik açıdan bu denli bir mağduriyet

yaşayanlar ultra yoksul sayılmaktadır (E. Yıldız, 2014: 18). Mevcut olan bu yoksulluk durumu beş yılı geçerse, yoksul olan kişilerin durumunun düzeltilmesi olanaksız kabul edilip "kronik yoksul" tanımı yapılmaktadır (www.denizfeneri.org.tr, 14.05.2018).

1.2.3. Göreli Yoksulluk

Adam Smith'e göre, zaruri olan gereksinimlerini temin eden; fakat yeterli geliri olmadığından yaşadığı toplumun ortalama geçim düzeyinden aşağı durumda olan ve sosyal aktivitelerden istifade edemeyen bireylere "görelî yoksul" denilmektedir. Görüldüğü üzere bu yaklaşım sosyoekonomik açıdan yapılan genel bir değerlendirme olup, bu tip yoksulluk tanımında bireyin toplumun diğer fertleriyle karşılaştırılması önemli bir bileşendir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 63).

TÜİK'in yaptığı tanımda, bir toplumda yaşayan fert ya da hanehalkı o toplumun genel durumuna göre gelir ve harcaması belirli bir düzeyin altında olması halinde yoksul sayılmaktadır. Refah durumunu belirlemede gelir ya da harcama seviyesi seçilmektedir. Yapılmakta olan araştırmalarda eşdeğer hanehalkı kullanılabilir medyan geliri; %40, %50, %60 ve %70 şeklinde 4 ayrı oran üzerinden hesaplanmaktadır. Bu oranların altındaki gelir düzeylerine sahip olanlar için yoksul tanımı yapılmaktadır (www.tuik.gov.tr, 11.05.2018).

İçinde yaşadığı toplumun bir varlığı olarak esas alınan bireyin asgari kalori ihtiyacı haricinde, sosyokültürel yönden gerekli görülen zorunlu malları da tüketebilmesi hususu bu yoksulluk yaklaşımında hesaba katılmaktadır (Gürses, 2007: 62). Ortalama gelir (tüketim) düzeyi esas alınarak, bu miktarın %50 veya %60'ı gibi bir oran üzerinden sonuca gidilmekte ve çıkan sonucun altındaki gelir (tüketim) düzeyine sahip olan bireyler yoksul sayılmaktadır (E. Doğan, 2014: 10). Bu yoksulluğu ölçmek için lorenz eğrisi ve gini katsayısı gibi göstergeler kullanılmakta olup, bu yoksulluk tipinde gelir dağılımının adaletsizliği bu ölçümlerle kendini belli etmekte ve ilgili göstergeler ile bu yoksulluk düzeyi belirlenmektedir (Aktan ve Vural, 2002).

1.2.4. Nesnel (Objektif) ve Öznel (Subjektif) Yoksulluk

Nesnel yaklaşım şeklinde ifade edilen "objektif yoksulluk", fertlerin mutlak yoksulluk kapsamında fizyolojik ve biyolojik; görelî yoksulluk kapsamında ise sosyal yaşamdaki saygınlığına dönük memnuniyetini ifade etmektedir. Objektif kriterler dahilinde herkesçe kabul edilmiş yoksulluğu ölçme yöntemleri kullanılarak, yoksulluğun etkilerinin saptanmasına çalışılmaktadır. Bu yaklaşımda yoksulluğu ölçmek ve yoksulluk sınırını belirlemek subjektif değerlendirmelerle değil; uzmanların belirlediği kalori değeri, gelir ve tüketime ait masraflar şeklinde ölçülebilen somut değerlerle tespit edilmektedir (Ertem, 2015: 14).

Nesnel yaklaşımda yoksulluğa sebep olan durumlar ve yoksul bireyleri bu durumdan kurtarabilmek için neler gerekeceği önceden belirlenmektedir (Aktan ve Vural, 2002). Ekonomi uzmanları alışlagelmiş biçimde nesnel yaklaşımı tercih etmektedir. Çünkü toplumun bireylerinin bizzatı kendileri tarafından faydalarını toplulaştırma hususundaki gayreti birçok sıkıntıya neden olacaktır. Bu yaklaşıma göre, bireylerin kendileri açısından daima mükemmel olanı değerlendiremeyeceği düşünülmektedir (B. Yıldız, 2013: 8).

Öznel yaklaşım şeklinde ifade edilen "subjektif yoksulluk" tanımında; kişiye özel yargılara göre yoksulluk değerlendirilmekte ve belirlenen bu değerler çerçevesinde değişik bireyler açısından yoksulluğun anlamı da farklılaşmaktadır. Yani bireylerin öznel düşünceleri ve duygularına göre şekillenmekte olup, objektif gerçeklere dayanmamaktadır. Bu tip yoksullukta bireyler, yaşadıkları toplumda sosyal ve kültürel varlığını kendi değerleriyle kavrayıp algılamasına göre yoksulluğunu belirlemektedir. Dolayısıyla bu yoksulluğun bilinen yoksulluk ölçütleri ve hesaplarla ölçülmesi mümkün değildir; psikolojik ve öznel bakış açılarıyla algılanan hayat biçiminin değerlendirildiği objektiflikten uzak bir durum söz konusudur (Ertem, 2015: 15).

Öznel yaklaşıma göre; bireylerin hayatlarını rahat sürdürebilip sürdüremediği hususu, yoksulluk olgusundan ne kadar bir gelirle kurtulabileceği gibi soruların yanıtı anket çalışmalarıyla ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmalarla yoksulluğun sınırı tespit edilmektedir (Özgüler, 2014: 140-141). Bir başka açıdan ise öznel anlayışın temel noktası herhangi bir kriterden, kazanç veya toplumdaki imkânlardan faydalanma seviyesi olmayıp, kişinin yapamadığı veya erişemediği ve bunun sonucu olarak

yaşamakta olduğu utanma belirtileridir (Aytaç ve Hatipler, 2013: 18). Öznel yaklaşım tercihi kişilere bıraktığı için yoksulluğu ölçmekte sıkıntı ve karmaşıklığa neden olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

1.2.5. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluğu tanımlarsak; beslenme hususunda yetersizlik, sağlık alanındaki imkânlardan yeterince istifade edememe, barınma konusunda yoksunluk, eğitimden gerektiği kadar yararlanamama, kişinin bir işi olmaması, geleceğe dönük endişelerinin olması, sıhhatli bir içme suyuna ulaşamama durumu söz konusudur. Ayrıca bulunmuş olduğu toplumda özgürlüğe dönük bir yaşam alanının kısıtlı olması; gerek siyasi gerekse diğer süreçlere, yönetsel ve kültür içerikli birçok mevzuata katılmada saf dışı olma şeklinde bir takım durumlarında tezahürlerini içermektedir (Sapancalı, 2001: 128).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1997 senesinde yayınladığı insani gelişme raporunda (İGR) mutlak ve görelî yoksulluk kavramlarını içeren; fakat bunlardan daha geniş kapsamı olan insani yoksulluk tanımını, gelir yoksulluğundan farklı, "tahammül edilebilir" bir yaşam sürebilmek için lazım olan imkân ve seçimlerden yoksunluk şeklinde anlatır (E. M. Doğan ve Tatlı, 2014: 99).

Bu kavramla tanımlanan kazanç ve tüketime bağılı harcamaların, tek başına yoksulluk belirleyici olamayacağı düşüncesi bir süreden beri kabullenilmiş olup; eğitim, sağlık ve diğer unsurlarında beraber değerlendirilmesi gerektiğini ifade eden yoksulluk türüdür. İnsani yoksulluğu belirlemek için yapılan ölçme işlemi; dünya çapında kabul görmüş olan ve UNDP'nin geliştirdiği, 1990'lardan beri kullanılmakta olan insani gelişme endeksidir (İGE) (Tireli, 2009: 37). Bu endeksle belirlenen temel olarak; yaşamın süresi ve sıhhati, eğitim olanakları ve insan varlığına yakışan bir hayat standardıdır. Yaşamın süresi ve sıhhati, doğuştan beklenen hayat süresinin ortalamasıyla ölçülmektedir. Eğitim olanakları denince; bilginin birikimi, yetişkin insanların öğrenim sürelerinin ve çocuklar için tahmin edilen eğitim süresinin genel nüfus içindeki ortalaması alınmaktadır. Hayat standardı denilince, SAGP'ye göre kişi başına düşen millî gelir hesaba katılmaktadır.

1.2.6. Yeni Yoksulluk

Bu tanımın içerisinde mutlak ve görelî yoksulluk birlikte yer almaktadır (Demirtürk vd., 2011: 35). *Yeni yoksulluk* ile ifade edilmek istenen toplumsal dışlanmışlık, kenarda kalmışlık ve bilhassa iktisadi bağlantılar yönünden düzenle entegrasyonu gitgide zor bir hal alan toplum sınıfı ifade edilmektedir. Türkiye düzleminde genel olarak görülmekte olan, özellikle de İstanbul ilinde bariz olarak kendini gösteren bu durum yeni yoksulluğa bir örnek olarak söylenilebilir (Buğra ve Keyder, 2003: 21).

Küreselleşen dünyada kapitalist uygulamaların neticesi ortaya çıkan yeni yoksulluk, yine bu süreçte uygulanan neoliberal politikalarla şekillenmektedir. Bu politikaların amacı tüketimi bir ekonomik nizam şekline sokmaktır. Daha önceki dönemlere göre farklı olan durum; zenginle fakirin aynı sosyal, ekonomik ve kültürel ortamda beraber yaşam sürmek mecburiyetinde olmasıdır. Fakir insanlar açısından içinde bulunduğu adaletsizlik ve dışlanmışlık, bu yaşam şekliyle iyice katlanılmaz duruma gelmektedir (Karakaş, 2010: 10).

Adeta zengin ve yoksul olma hususunda kurallar değişmiş, “kuralsız yoksulluk” adıyla (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003) yeni bir yoksulluk ortaya çıkmıştır. Eskiden elindekiyle yetinmesini bilen yoksul insanların yerinde; artık ahlaki değerlerini önemsemeyerek feda edebilecek bir yoksul sınıf vardır. Yoksulların hepsini bu şekilde değerlendirmek söz konusu olmamakla beraber gidişat bu yöndedir (Açıkgöz, 2010: 58). Bu yoksulluk tipinde en fazla dikkat çeken unsur, yaygın hale gelen enformel sektör ve istihdama dair sıkıntıların baş göstermesi durumudur (İncedal, 2013: 29).

1.2.7. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kentsel ve kırsal şeklindeki bu iki yoksulluk tanımında, farklı olan hususlar ana meselelerde değildir. *Kırsal yoksulluk* hususunda; nüfusun hacmi, konut çokluğu, konutun özelliği, kamu tarafından verilen hizmetin kalitesi, tarım harici işle meşgul olanların oransal olarak nüfustaki payı gibi ölçütlere bakılmaktadır. Yoksulluğu belirleyici olarak gelir ve tüketimin düzeyi de incelenmektedir. Gelişen ülkelerdeki kırsal yoksulluk konusuna bakıldığında, bunu ikiye ayırarak incelemek uygundur.

Birincisi; toprağı az olanlardan arazilerinde şahsen çalışanların, toprak sahibiyle anlaşarak belli bir oran üzerinden pay alan işçilerin ve toprağını kiralayarak geçimini zirai yoldan elde edenlerin yoksulluk durumudur. İkinci husus ise ırgatların, köy zanaatkârlarının ve de çobanların yoksulluğudur. *Kentsel yoksulluk* hususunda da benzeşen özellikler sayılabilir. Özellikle iç göçteki kontrolsüzlüğün kentsel yoksullukta en mühim amili teşkil ettiği unutulmamalıdır (Aytaç ve Hatipler 2013: 15). Oluşan bu kontrolsüz iç göç ile şehirlerde gecekondulaşma meydana gelmektedir. Göç eden insanların zaten birçoğı yoksul olup; bu insanlar kent hayatında yaşamlarını sürdürebilmek için, küreselleşen dünyanın rekabetçi ortamındaki piyasada ucuz işçilik yaparak güç şartlara katlanmak zorundadır. Böylece kırsal yaşamda yaygın olarak görülen yoksulluk durumu kent hayatında derinlik kazanmaktadır.

1.2.8. Çalışan Yoksullar

Avrupa Komisyonu *çalışan yoksullar* için yaptığı tarifte, bir senenin yarından fazlasında istihdam olunup çalışmış; fakat sahip olduğu bu kazancına rağmen yoksulluk riskindeki fertler kastedilmektedir. Mevcut bu kazanç, bireyin yaşamakta olduğu hane ile bağlantılı bir şekilde ölçülmektedir. Hanenin büyüklüğü ve yapısı göz önüne alınıp, hanede paylaşılmakta olan bütün kazançlar bu ölçüme dahil edilmektedir. Burada ifade edilmek istenen, birey başına düşen gelirin göz önüne alınarak yoksulluk durumunun hesaplanmasıdır (Eurofound, 2010; Akt. B. Yıldız, 2013: 12). Kısaca diyebiliriz ki; hanehalkı olarak çalışan bireylerin elde ettikleri kazanç yoksulluk sınırının altında ise bu tip bireyler "çalışan yoksul" dur (Özgüler, 2014: 177).

Bir devlet kendi ülkesi sınırlarında yaşayan bireylere güven içinde yaşayacakları bir ortam oluşturamıyorsa, bu ülkedeki iktisadi yapının mükemmel olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bu şekilde olan bir yaşam alanında kazancın çoğunu güçlü olan taraflar sahiplenecek; sonuç itibarıyla emeğinin gücüyle çalışmakta olan yoksullar ve korumasız durumda olan güçsüzlerin sömürüldüğü, yoksulların refah sınırından gittikçe uzaklaştığı, çalışan yoksullardan oluşan bir sınıf ortaya çıkacaktır (Sarısoy ve Koç, 2010: 329).

Türkiye 1989 yılında düşmüş olduğu krizden henüz kurtulmadan, 1991 senesinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) bölünmüş ve "Doğu Bloğu" artık yok olmuştur. İki kutuplu dünyadaki kamplaşma sona ermiş ve kapitalist dünyanın yoksul ülkeleri komünizm karşısında destekleme tavizine ihtiyacı kalmamıştır. Yaşanan bu süreçte, özellikle 1994 sonrasında çalışmakta olan birçok kişiyi mevcut durum etkisi altına almaya başlamıştır (Özgüler, 2014: 125).

Türkiye ortamında çalışan yoksulların aile yapısındaki çocuk sayısının çokluğundan ötürü, ekonomik destekle güçlendirme hususundaki ifadeler ve politik uygulamalar gündemdeki yerini almaktadır. Ayrıca bu yoksulların güvencesi olmayan istihdam ve geçici sosyal yardımlarını, kalıcı hale getirme hususundaki uygulamalar da gözlemlenebilmektedir (Erdoğan ve Kutlu, 2014: 64-65).

1.2.9. Yapabilirken Yoksulluk (Kapasite Yoksunluğu)

Amartya Sen'in (2004: 131) değerlendirmesine göre bu tip yoksulluk, genel olarak "kapasite yoksunluğu" şeklinde ifade bulunmaktadır (B. Yıldız, 2013: 10). Kapasite yaklaşımı insani gelişmeyi, insana ait işlev ve kapasitelerin genişleme süreci şeklinde tanımlamıştır. Bireyin "yapmak" veya "olmak" şeklinde önem verdiği birtakım hususları ifade etmektedir. Değerli görülen hususlar; beslenmenin yeterli olması, kaçınılabilir hastalıkları önleme, sosyal yaşama katılma, kişinin kendisine saygısı gibi şekillerden oluşmaktadır. Kapasite ise bireyin gerçekleştirebileceği işlevleri anlatmaktadır. Buna göre kapasite, alternatif işlevleri gerçekleştirmede ihtiyaç duyulan temel özgürlüklerdir. Örnek verecek olursak; oruç tutmakta olan zengin bir kişinin, yiyip içme hususunda mecburen açlık durumunda olan yoksulla işlevsel olarak benzer konumu olduğu halde, ilk şahsın kapasite grubu ikinciyle aynı değildir. Zira birinci kişi beslenme konusunda iyi bir işleve ulaşabilecek kapasiteye sahiptir; fakat diğer kişinin böyle bir kapasitesi yoktur. Kısaca denilebilir ki; bir ferdin işlevlerinin terkibi o ferdin kazanımlarını belli ederken, kapasite grubu elde edebileceği "özgürlüğü" sembolize etmektedir (Sen, 2004: 107-109; Akt. Sam, 2008: 64).

Yapabilirlik yaklaşımında dikkati araçlardan, bireyin varmak istediği hedefe ve dolaylı olarak bu hedefe varabilmesi için ihtiyaç duyulan özgürlüğe yönlendirme yapılarak, bu yoksulluk olgusunun tabiatına ve sebeplerine dönük anlayış

kuvvetlendirilmektedir (B. Yıldız, 2013: 10). Bu anlayışa göre yoksulluk için bir değerlendirme şekli olan gelir seviyesi ölçü olarak ele alınmayıp, kabul edilebilecek bir yaşam seviyesine ulaşabilmek için lüzumlu olan yapabilirliklerin olmaması hali değerlendirilmektedir (Sen, 2004; Akt. Topgöl, 2013: 282).

1.2.10. Sosyal İmkânlar Yoksulluğu

UNDP ilk olarak bu tür bir yoksulluk kavramından 1996 yılında çıkarılan raporda bahsederek, "gelir yoksulluğu" ifadesinden sonra değişik bir yoksulluk tanımı yapmıştır (Atasever, 2010: 7). Bu kavram kişi için gelir yönüyle ele alınmayıp, bireyin zorunlu ihtiyaçlarını hangi ölçülerde karşılayabileceği incelenmekte ve böylece insani gelişme kıstası için erişilebilirlik ele alınmaktadır:

- 1 - “Sağlıklı üreme imkânı” çerçevesinde, sağlık uzmanı olmadan gerçekleşen doğumların yüzdesi ve bireylerin sağlıklı üreme olanağına hangi oranda sahip olduğu ortaya koyulmaktadır.
- 2 - “Sağlıklı büyüme ve yeterli beslenme kriteri” başlığında, 5 yaşına varmamış ve dünya çapında belirlenen ölçülerde kilosu olmayan; bu nedenle yetersiz beslenen çocuklara ait yüzdeler temel alınıp kontrol edilmektedir.
- 3 - “Okuma yazma kriteri” hususunda ise genel olarak toplumun okuma yazma oranları değil, yalnızca 15 yaş ve üzerindeki kadınlara ait okuma yazma oranları dikkate alınmaktadır.

Üç ayrı şekilde hesaplanan bu yüzdelik hesaplar, en son olarak tek yüzdeye çevrilmekte ve "sosyal imkânlar yoksulluğu indeksi" şeklinde isimlendirilmektedir (Aktaş, 2007: 60).

1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Dünya çapında yoksulluğun temel sebebi ekonomik olarak ifade edilebilir. Kalkınma amaçlı uygulanan yanlış politikalar neticesinde kaynakların etkin kullanımının sağlanamaması en önemli sebeplerdendir 1950-1970 döneminde uygulanan politikalar sonucunda ödemeler dengesinin bozulması, 1970'lerden sonraki dönemlerde büyüme istikrarının bozulması ve sonuç itibarıyla ortaya çıkan finansal kriz

nedenli gelir dağılımındaki dengesizlik söz konusudur. 1990'lı yıllarda uygulanan kalkınma politikaları neticesinde ise enflasyonun yükselmesi, bütçe açıkları, cari işlem açığı söz konusu olmuş ve bütün bunlar yoksulluğun oluşmasında önemli sebepleri teşkil etmiştir. Pek tabii olarak ülkelerin bulundukları coğrafi konum ve daha birçok nedeninde yoksullukla bağı bulunmaktadır (Aytaç ve Hatipler, 2013: 71-72).

Yoksul ülkelerin kendi bünyesindeki eğitim anlamında yetersizlik ve "inovasyon" konusundaki eksik yönü, yoksulluğun adeta kalıcılığı adına sayılabilecek önemli hususlarındandır. Yoksul denilen insanların vasıflarının ve becerilerinin düşük düzeyde olmasının yanı sıra, hanehalkı ölçeğinde kalabalık olmaları da dikkat çeken bir başka unsurdur. Adeta yoksulluğu kabullenmiş bir toplum yapısı gözlemlenmektedir (Kabaş, 2010: 104). Yoksulluk tanım olarak genişlediğinde, nedenlerinin belirlenmesi zorlaşmaktadır. Dünya ülkelerinin tamamında, hatta bir ülkenin kendi içindeki farklı yerleşim bölgelerinde bile yoksulluk türlerini aynı sebeplerle ilişkilendirmek doğru değildir. Geçen zaman sürecinde siyasi ve sosyoekonomik değişikliklerin oluşturduğu duyarlılıklar sonucunda yoksulluk nedenleri farklılık gösterebilmektedir (Şenses, 2006: 148).

Türkiye ölçeğinde konuya bakıldığında; 1980'den sonra uygulanan özelleştirme politikaları ile devletin küçülmeye dönük bir yapılanmaya gitmesi, mevcut yüksek enflasyon karşısında alt ve orta gelire sahip kesimleri zor durumda bırakmış ve fakirleşmelerine zemin hazırlamıştır (Güloğlu ve Es, 2011: 4). Özelleştirmelerden sonra istihdamda azalma olması, özelleştirmelerin aleyhine görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Işık, 2015: 115). Dünyayla irtibatı her geçen gün artan Türkiye'nin ekonomik yapısı mevcut gelişmelerden önemli ölçüde etkilenmekte olup; neoliberal anlayışı benimsemesi ve kendi özelinde uyguladığı bazı ekonomik politikaların başarısızlıkla sonuçlanmış olması, yoksulluğun kimi zaman daha da belirginleşmesine neden olmaktadır.

Yoksulluğun nedenlerini genelleştirerek ifade etmeye çalışırsak; hızlı nüfus artışı ve artan bu nüfusa gerekli istihdamın sağlanamaması, rekabete dayalı küresel ekonomik sistemin işsizliğe sebebiyet vermesi, eğitim imkânından toplumdaki bütün kesimlerin yeterince ve kaliteli bir şekilde istifade edememesi, yolsuzluklar, demokratik hak ve özgürlüklerin yeterince sağlanamamış olması, yapılan bazı yatırımların bir sonraki siyasi yönetim tarafından devam ettirilmeyerek ciddi bir kaynak israfına yol açılması,

insan haysiyetine yakışır bir ücret sisteminin oluşturulamaması (özellikle asgari ücreti belirlemedeki yetersizlik), sigortasız işçi çalıştırılması, yüksek enflasyon, bütçe açıkları, kamu yönetiminde ve toplumda kanaatkâr davranılmayıp imkânların ötesinde harcamalar yapılarak israfa bulunulması şeklinde sıralanabilir.

Yoksulluk kavram itibarıyla nasıl ki geniş bir perspektife sahipse, nedenleri açısından da çok yönlülüğü söz konusudur. Genellikle yoksulluk nedenleri bakımından dört başlıkta tetkik edilmektedir. Bunlar sırasıyla demografik özellikler, büyüme ve gelir dağılımı, sosyal dışlanmırlık ve son olarak ise dışsal etkiler şeklindedir (Türk ve Ünlü, 2016: 93).

1.3.1. Demografik Özellikler

Demografik özellikleri belirleyen unsurlar; nüfusun baskısı, göç hadisesi, eğitim, sağlık, hanehalkının özelliğı, işgücü yapısı ve buna benzer hususlardan oluşmaktadır. Bu özellikler muhtelif bölgelerde ve ülkelerde, hatta hanehalkı itibarıyla bile birbirinden farklı kapsamlarda yaşanabilmektedir. Fertlerin kazanç durumlarını belirleyen bu özelliklerin incelenmesiyle, yoksulluk nedenini en iyi şekilde belirlemek söz konusu olacaktır (Türk ve Ünlü, 2016: 93-94). Bu özellikleri kısaca aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

1.3.1.1. Nüfusun Baskısı

Artış gösteren nüfus karşısında insanların toprak, doğal kaynaklara erişim konusunda sıkıntı yaşadıkları ve dolaylı olarak ta refah düzeylerinde düşmelerin olduğu görölmektedir. Bireyler bazında bakıldığında, geliri yetersiz olan az gelişmiş ülkelerde nüfusun hızlı artmasıyla yoksulluk arasında bağ olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Güney Sahra ülkelerine bakıldığında ciddi bir yoksulluk görölmektedir ve bu durum nüfusun hızla artmasına bağlanmaktadır. Diğer yandan da yoksullukla nüfusun artması arasındaki bağın bu denli basit olmadığı; nüfus artışları sonucu yoksulluğun oluşmasından ziyade, nedenler arasında sayılabileceğı şeklinde görüş de bulunmaktadır. Bu görüşe göre hızlı nüfus artışının büyümeyi özendirme yönü de söz konusudur (Şenses, 2006: 154-155).

Gelişmemiş ülkelerde hızla artan nüfus ve çoğalan işgücüne rağmen yeterli istihdam sağlanamaması sonucunda ortaya bir nüfus baskısı çıkmaktadır. Bu durum gelişmemiş ülkelerin yoksul olma nedenleri arasında mühimsenen bir durumdur. Sonuç olarak görülmektedir ki; istihdam koşullarının karşılayabileceği bir nüfus artış oranının üzerine çıkmak yoksullaştırıcı etki yapmaktadır.

1.3.1.2. Göç Hadisesi

Küreselleşen dünya düzleminde dikkat çeken en önemli gelişmelerden biri, tarım sektöründeki çalışan insanların hayat koşullarının zorlaşması ve ülkelerinde uygulanan yanlış tarım politikalarının mevcudiyeti nedeniyle şehirlere göç etmek zorunda kalmalarıdır. Bunun sonucu olarak ta kentleşme, işsizlik gibi sosyal ve ekonomik sıkıntılar oluşmaktadır. Bu sıkıntılar zamanla derinleşmekte ve oluşan yoksulluk kendini iyice belli etmektedir (E. Yıldız, 2014: 24).

Göçün yoksullukla olan ilişkisinde basit bir genelleme yapılamayacağı bilinmelidir. Göçün yaşandığı bölgelerde demografik, sosyal ve ekonomik yapı göç alan ve veren tarafların yoksulluk düzeylerini etkilemektedir. Aynı zamanda yaşanan bu göç hadisesinin süreklilik arz edip etmemesi; göç eden bireylerin yaşı, eğitim düzeyi gibi ölçüler; göçten sonra hangi alanda istihdam sağlandığı gibi unsurlar yoksulluk düzeyleri açısından özel bir öneme haizdir (Şenses, 2006: 163-164).

1.3.1.3. Eğitim

Şehir ortamındaki iş sektörü, işinin uzmanı olan becerikli insanlara önem vermektedir. Kazancının daha fazla olmasını isteyen bireyler, mesleki ve teknik açıdan iyi bir eğitim görmelidir. Göç ederek yaşadığı bölgeden uzaklaşmış ve şehirlere yerleşmiş, özellikle gecekonduarda yaşayan insanların böyle işlere girmesi için bir süre zorluk çekmesi gerekmektedir. Bu insanlar eğer şehir hayatının gereklerine uygun olarak bir intibak sağlayamazsa, düşük bir gelirle hayatını devam ettirmesi ve sıkıntılarının devamı söz konusu olacaktır. Türkiye açısından baktığımızda maalesef bu durum devam etmekte ve vasıflı olmayan insanların sayısının her geçen gün arttığı ve işsizliğe en önemli neden teşkil ettiği görülmektedir (Güloğlu ve Es, 2011: 13). Ayrıca

köy yaşantısını incelersek; eğitim başlı başına bir problem olmaya devam etmekte, özellikle kız çocuklarının hayattan soyutlanmışlığının söz konusu olması ekonomik ve sosyal anlamda yaşamı daha da güç hale getirmektedir.

Yaşamakta olduğumuz zamanda önemi son derece artan ve kazanç noktasında birey için en önemli vasıf bilgidir. Ekonomik anlamda gelişmiş olan ülkelerin, diğer ülkelere nispeten farklı bir konumda olmalarının nedeni; kısa ve öz olarak eğitime verdikleri önemle izah edilebilir.

1.3.1.4. Sağlık

Aile içindeki geliri temin eden bireyin hasta olması, ailenin geçim darlığına girmesine ve yoksullaşmasına neden olacaktır. Ayrıca yoksul ailelerin genellikle kalabalık olduğu bilinmektedir. Böyle bir ailenin sağlık harcamaları artacak ve yoksulluğu artırıcı bir etki meydana getirecektir. Dolayısıyla yoksul olan insanlar, sağlık alanında sunulan hizmete ulaşma konusunda sıkıntı yaşamakta veya sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamamaktadır. Bu durum bir güvensizliğe ve ilgili bireylerin yoksulluk durumunun kötüleşmesi şeklinde olumsuz bir tablonun ortaya çıkışına neden olmaktadır. Devletin böyle durumları gidermesi ve herkese aynı koşullarda sağlık hizmetini götürmesi gerekmektedir (E. Yıldız, 2014: 17).

1.3.1.5. Hanehalkının Özelliği

Yapılan muhtelif uygulama tabanlı çalışmalarda; hanehalkının türü, büyüklük durumu, fertlerin yaşları ve eğitim düzeyleri gibi kıstasların yoksullukla bağlantılı olduğu görülmüştür (Şenses, 2006: 157). Bazı ailelerde birden fazla birey çalışırken, kiminde ise tek kişi çalışmaktadır. Çalışan birey tek ise bu kişinin kadın ya da erkek şeklinde farklılık arz etmesi de gelir düzeylerinde değişikliğe neden olabilmektedir. Fakir ailelerde birey sayısının genelde çok olması, çalışanın tekliği ve bu kişinin eğitim düzeyinin yetersizliğinden düşük ücretle çalışması söz konusu olmaktadır ki; bu gibi durumlar fakirliği artıran önemli etkenler arasında görülmektedir.

1.3.1.6. İşgücü Piyasa Yapısı

Üretimin merkezi, işgücüne ait maliyetlerin azaldığı zeminlere doğru yönelirken; gelişmiş ülkelerde bilgiye dönük işçi talebi artmaktadır. Teknolojinin gelişmesine bağlı olarak fiziki çabalarıyla üretime katkıda bulunan işgücüne ihtiyaç azalmakta ve istihdam daralmasıyla birlikte işsizlik çoğalmaktadır. Piyasaların küresel boyutta olan hareketiyle daha ucuza üretim olanakları aranmakta ve bütün bu gelişmeler işsizliği artırırken, aynı zamanda da emeğin ücretini düşürmektedir (E. Yıldız, 2014: 23).

İşgücü piyasalarının yapısı küreselleşen dünyada sürekli olarak bir değişim göstermekte ve yoksulluğun nedenleri arasında ciddi bir unsur olarak kabul edilmektedir. İşgücü piyasalarının yoksullukla ilişkisi konusunda en fazla karşılaşılan sıkıntı verilerin güvenli olup olmadığı mevzudur. Kayıt dışı ekonomi olarak tanımlanan durum az gelişmiş ülkeler nezdinde fazla görülmektedir. Enformel sektörün ciddi oranlarda olması verilere güven sorununu çoğaltmaktadır (Şenses, 2006: 164).

1.3.2. Büyüme ve Gelir Dağılımı

Kuznets (1956) tarafından yapılan araştırmalar sonucu *büyüme ve gelir dağılımı* arasında olan irtibat bulunmuş ve “Kuznets Hipotezi” adıyla bu durum ifade edilmiştir. Bu hipotez kapsamında gelir seviyesi az olan devletlerde; gelirin eşitsizliği de düşük olarak görülmektedir. Ekonomideki büyüme ve birey başına düşmekte olan gelirin artmasıyla gelir eşitsizliği de çoğalacaktır. Bilahare büyüme devam ederken sonraki dönemlerde gelir dağılımına ait eşitsizlik azalacaktır. Anlaşılabacağı üzere gelir dağılımıyla, gelir seviyesi arasında “ters U-eğrisi” şeklinde ifade edilen bir bağlantı vardır (Li vd., 2000: 952; Akt. Özdemir vd., 2011: 440).

Kuznets hipotezine göre, kalkınmanın ilk dönemlerinde kırsal kesimin ekonomideki yeri daha fazla iken kent düzeyinde ise bu pay kısıtlıdır. Buna bağlı olarak toplumdaki gelir düzeyi de daha az olmakta ve gelir dağılımına ilişkin gini katsayısı da düşük çıkmaktadır. Buna göre denilebilir ki; yoksullukta eşit olarak paylaşılmıştır. Gelir düzeyinde yaşanan artışlarla birlikte, şehirlerde sanayi eksenli yatırımlar artmakta ve bu durum kırsal alanda tarımsal faaliyette bulunanlara nispeten sanayi sektöründe çalışanların daha çok gelir elde etmelerine neden olmaktadır. Sonuç

olarak gelir dağılımında eşitsizlik ortaya çıkar. Bu sonuç Kuznets eğrisine ilişkin birinci aşamadır. Ekonomi olgunlaşınca, kırsal kesime ait sektörsel pay azalmakta ve kentsel sektörün payı artmaktadır. Böylece gelir artışı olmakta ve eşitsizlikte azalmaya başlamaktadır. Sonuç olarak ortaya Kuznets eğrisinin ikinci aşaması çıkmaktadır (Özdemir vd., 2011: 445-446).

Barro ve Sala-i Martin'in (1997) geliştirdiği yeni büyüme teorisine göre; bireysel refaha büyümenin etkisi dolaylı olarak, kamunun harcama kalemlerinin gelir dağılımındaki adalet yansıması ile incelenmektedir. Bu minvalde kamu harcamaları değişkeninin; sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, altyapı ve refahı artırıcı boyutları ile gelir dağılımında adaleti tesis edici tesirlerinin olacağı kabul edilmektedir (Li vd., 2000: 937-953; Akt. Özdemir vd., 2011: 440).

Doğu Asya ülkelerinden Çin ve Güney Kore örneklerinde ve birçok ampirik araştırmanın sonucunda görülmektedir ki; büyümenin yoksulluğu azaltma hususunda etkili olduğudur (Özgüler, 2014: 158). Yalnız burada dikkat edilmesi gereken bir husus var ki; hızlı büyüme sürecine geçilmeden önce gelir dağılımını düzeltmeye dönük politikalar uygulanmalıdır. Böylece büyümeyle birlikte elde edilecek olumlu etkiler artırılmış olacaktır (Şenses, 2006: 226).

DB yoksul odaklı büyüme (YOB) konusunda, birtakım kuruluşlar ile 14 ülke üzerinde bir çalışma yapmıştır. Bu ülkeler; Zambiya, Vietnam, Uganda, Tunus, Senegal, Romanya, Hindistan, Gana, Endonezya, El Salvador, Burkina Faso, Brezilya, Bolivya ve Bangladeş'tir. Yapılan ilk çalışma 1990'larda, diğeryse 2000'li yılların başındadır. En az iki hanehalkı anketi kullanılmış ve karşılaştırmalı metodolojiler, tüketim harcaması ve yoksulluk doneleri analiz edilmiştir. Böylece büyümenin yoksulluk üzerindeki tesiri sınanmıştır. Ülkelerin her birinde bağımsız olarak yürütülen bu çalışmalar sonucunda büyüme ve yoksulluğun azaltılması arasındaki bağın güçlü bir ilişkisi bulunmuştur. Büyüme ve düşük düzeydeki gelir eşitsizliğinin, yoksulluğun azalmasında tesiri olduğu bildirilmiştir (World Bank ve Other Institutions, 2005: 2, 16; Akt. Halışçelik, 2017: 15). Sayısal olarak bir örnek verecek olursak, Brezilya'da %10'luk gelir artışıyla birlikte aşırı yoksulluk düzeyinde %8 azalma olmuştur (Menezes ve Vasconcellos, 2004: 3; Akt. Halışçelik, 2017: 15).

Küreselleşen dünyadaki mevcut ekonomik yapı, teknoloji ve üretimde görülen değişikliğin hızıyla büyük bir değişime uğramaktadır. Bu durumun toplumsal ve ticari yapıya da çok boyutlu tesirleri söz konusu olmaktadır. İngiltere küresel alanda görülen yarışa kolayca uyum sağlamış; firma ve sektörler arasında yeni becerilerin geliştirilmiş olması bu gidişata katkı sağlamıştır. İleri düzeyde görülen becerilerin istihdam boyutunda niteliği artırdığı görülmüştür. Bu süreçte gelişmekte olan ülkelerin büyüdüğü görülmektedir. Özellikle Çin, Japonya ve İngiltere ile yarışır bir konuma ulaşmıştır (www.dwp.gov.uk; Akt. Kurşun ve Rakıcı, 2016: 143).

1.3.3. Sosyal Dışlanmışlık

Sosyal dışlanma toplumsal olarak, sosyal uyumun ve bütünleşmenin yetersizliğini; bireysel manada da, toplum içerisinde sosyal faaliyetlerde bulunamama şeklinde anlamlı bir sosyal ilişki kurulamamasını ifade etmektedir. Genel bir ifadeyle sosyal dışlanma, kişinin toplum ile bütünleşmesini temin eden sivil, politik, sosyoekonomik haklara birtakım kişi ve grupların ulaşabilmesinin mümkün olmaması sürecidir (Şahin, 2009: 9).

Bazı kesimler bulundukları ülkede toplumsal birtakım süreçlerden mahrum kalmaktadır. Özellikle sermaye olgusu ve ekonomik büyümeden yeterince yararlanamayan bu kesim sosyal dışlanmışlık içerisinde. Bu pozisyonundaki kişi ya da grup ciddiye zayıftır; eşitsizlik, birçok risk karşısında korunmasızlık ve kendini savunamayacak durumlarla karşı karşıya gelmektedir. Geleceğe dönük hayalleri yok denecek kadar azdır. Toplumdan dışlanmanın söz konusu olduğu birtakım kesimler daha var ki, bu kişilerin daima yoksul olacağı söylenemez; bazı kadınlar ve çocuklar ile azınlıklar bu tür dışlanmışlık yaşayan kesimlere örnek verilebilir (Öztürk ve Çetin, 2009: 2669). Dışlanmışlık yaşayan bireylerin toplumsal bağı kopmuş ve oluşan bu durum toplumdaki dayanışmaya dönük duyguların zayıflığını açıkça göstermektedir (Aktan ve Vural, 2002). Dezavantajlı olan bu kesimlerin sosyoekonomik olarak görecekleri zarar diğerlerine göre daha çok olabilmektedir (Özgüler, 2014: 160).

Sosyal dışlanmışlıkta en zayıf bölgeler, şehir içindeki fakir insanların yoğun olduğu mahallelerle gecekondulardır. Bireysel olarak baktığımızda ise sosyal olarak dışlanmışlıkla karşı karşıya kalanların; özürlüler, kimsesi olmayan yaşlılar ve

sokaklarda yaşayan çocuklar şeklinde gruplardan oluştuğu görülmektedir. Bu kesimlerde eğitim, sağlık, emek piyasaları ve siyasal haklardan dışlanma şeklinde bir durumun ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: V-VI).

1.3.4. Dışsal Etkiler

Genel olarak dışsal etkilerin iktisadi, doğal ve sosyal açıdan görüldüğü söylenebilir. Aile içerisindeki geçimi sağlamakla mesul bireyin işini kaybetmesi ciddi bir dışsal etkidir. Tarım yoluyla yaşamını idame ettiren bir ailenin ürünlerinin sel ve kuraklık gibi afetler neticesinde doğal olarak zarara uğraması da önemli bir sıkıntı olup; yoksulluğa neden olan bir dışsal etki sayılmaktadır (Pire, 2011: 25). Bütün insanlar hayat boyu iyi veya kötü birçok olayla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan olayların kimi üzücü, yıpratıcı ve kalıcı sakatlık gibi sonuçlara yol açmaktadır. Kişilerin yaşamları esnasında ummadıkları bir zamanda deprem, boşanma, hastalık, sakatlanma ve pek çok olumsuz hadiseyle karşılaşmış olması yoksulluğa sebep olmakta ya da mevcut olan yoksulluğu artırıcı bir dışsal etki olarak bilinmektedir (Şenses, 2006: 171).

1.4. İşsizlik, İstihdam ve Yoksulluk İlişkisi

Tabii olarak işsiz kalan bireyin gelir getiren başka bir yatırımı olmadığı takdirde, elindeki birikimlerini zaman içerisinde harcayarak nakitsiz kalacak ve ihtiyaç sahibi biri haline gelecektir. Toplumsal olarak bu durumu göz önüne aldığımızda, işsizliğin artması ister istemez yoksulluğu çoğaltıcı bir etki yapacaktır. İstihdam olanakları her ne kadar artırılsa da, artan nüfusun istihdam ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalınca işsizlik kendiliğinden artacak ve sonuçta fakirleşen bir toplumla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla işsizliğin azaltılması için istihdam imkânlarının çeşitlendirilmesi ve artan nüfusun ortaya çıkardığı işgücü potansiyelini karşılayacak ölçüde istihdam artışı sağlanması gerekmektedir. Ayrıca inovasyona dayalı üretim imkânlarının olduğu bir ekonomi sürdürülebilir büyümeyi getirecek ve yoksulluğu önlemek hususunda ciddi merhale kaydedilecektir. Görülmektedir ki; *işsizlik, istihdam ve yoksulluk* içice geçmiş önemli kavramlardır ve sürekli olarak birbirini etkileyen pozitif ya da negatif bir süreç halindedir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN GENEL İKTİSAT POLİTİKALARI VE BAZI ÜLKELERDEKİ UYGULAMALAR

Dünyamızda her geçen gün gelir kaynakları çoğalmakta ve dünyamız zenginleşmektedir. Fakat çoğalmakta olan bu gelirden insanlar adaletli bir şekilde faydalanamıyor ve zenginle fakirin arasındaki ekonomik fark devamlı olarak artmaktadır. Özellikle ülkeler nezdinde bu mesafenin açılmasında teknolojik üstünlüğün nedenselliği yanında, genel yapısı itibarıyla modernize olan sömürü düzeninin işlevi de açıkça bilinmektedir.

Ülkelerin ekonomik yapıları itibarıyla aralarında karşılaştırma yapıldığında; 1820 yılında zengin ülke fakir ülkeden 3 kat daha fazla kişi başı millî gelire sahip iken, bu durum 1913 yılında 11 kat, 1950 yılında 35 kat, 1973 yılında 44 kat, 1992 yılında ise 72 kat şeklinde tezahür etmiş ve sürekli olarak ülkeler arasındaki kişi başına millî gelir farkı açılmıştır (Murshed, 2004: 69; Akt. Özgüler, 2014: 197).

Tablo 2.1: Dünyadaki En Yoksul ve En Zengin 10 Ülkenin Kişi Başına Millî Geliri (2018, cari fiyat, SAGP, int. \$).

En Yoksul 10 Ülke	Kişi Başı Millî Gelir \$	En Zengin 10 Ülke	Kişi Başı Millî Gelir \$
Orta Afrika Cum.	712	Katar	130 475
Burundi	733	Makao SAR	116 808
Kongo	767	Lüksemburg	106 705
Malawi	1 199	Singapur	100 345
Nijer	1 217	Brunei	79 530
Mozambik	1 291	İrlanda	78 785
Liberya	1 418	Norveç	74 356
Güney Sudan	1 502	Birleşik Arap Emir.	69 382
Sierra Leone	1 620	Kuveyt	67 000
Madagaskar	1 630	İsviçre	64 649

Kaynak: IMF World Economic Outlook verilerinden oluşturulmuştur (25.07.2019).

Tablo 2.1'e göre 2018 cari fiyatları ile SAGP uluslararası dolar cinsinden kişi başına düşen millî gelirlere bakıldığında, Orta Afrika Cumhuriyeti dünyanın en yoksul ülkesi olup kişi başına millî geliri 712 \$'dır. En zengin ülke ise Katar'dır ve bu ülkede kişi başına düşen millî gelir 130.475 \$ ile gayet yüksek seviyededir. Ortaya çıkan durum itibarıyla en yoksul ve en zengin ülkenin millî gelirleri arasındaki fark 183 kat şeklinde görülmüştür.

Tablo 2.2: Seçilmiş Bazı Ülkelerde En Yoksul ve En Zengin Oranları.

	Araştırma Yılı	En Yoksul %20' nin Payı (%)	En Zengin %20' nin Payı (%)	Zengin %20'nin Yoksul %20'ye Oranı
Macaristan	2014	7,6	38,7	5,1
	1999	7,7	37,5	4,9
	1982	6,9	35,8	5,2
Danimarka	2014	9,1	37,7	4,1
	1997	8,3	35,8	4,3
	1981	5,4	38,6	7,1
Japonya	1993	10,6	35,7	3,4
	1979	8,7	37,5	4,3
İsveç	2014	8,4	37	4,4
	2000	9,1	36,6	4,0
	1981	7,4	41,7	5,6
Norveç	2014	9,1	35,9	3,9
	2000	9,6	37,2	3,9
	1982	6,0	38,2	6,4
Finlandiya	2014	9,4	36,4	3,9
	2000	9,6	36,7	3,8
	1981	6,3	37,6	6,0
Almanya	2015	7,8	39,7	5,1
	2000	8,5	36,9	4,3
	1978(Fed.Alm.)	7,9	39,5	5,0
Güney Kore	2014	7,3	39	5,3
	1998	7,9	37,5	4,7
	1976	5,7	45,3	7,9
İspanya	2014	5,7	41,9	7,4
	1990	7,5	40,3	5,4
	1980-81	6,9	40,0	5,8
Fransa	2014	8	40,6	5,1
	1995	7,2	40,2	5,6
	1975	5,5	42,2	7,7
İsviçre	2014	7,8	40,5	5,2
	1992	6,9	40,3	5,8
	1978	6,6	38,0	5,8
Kanada	2013	6,6	40,7	6,2
	1998	7,0	40,4	5,8
	1981	5,3	40,0	7,5
Avustralya	2014	6,8	43	6,3
	1994	5,9	41,3	7,0
	1975-76	5,4	47,1	8,7
İtalya	2014	6,2	41	6,6
	2000	6,5	42,0	6,5
	1977	6,2	43,9	7,1
İngiltere	1999	6,1	44,0	7,2
	1979	7,0	39,7	5,7
Y.Zelanda	1997	6,4	43,8	6,8
	1981-82	5,1	44,7	8,8
Portekiz	2014	6,5	42,6	6,6
	1997	5,8	45,9	7,9
	1975-76	7,0	49,4	7,1
Türkiye	2014	5,8	47,7	8,2
	2000	6,1	46,7	7,7
	1973	3,5	56,5	16,1
ABD	2013	5,1	46,4	9,1
	2000	5,4	45,8	8,5
	1979	5,3	39,9	7,5
Arjantin	2014	5,1	46,6	9,1
	2001	3,1	56,4	18,2
	1970	4,4	50,3	11,4
Meksika	2014	5,4	52,2	9,7
	2000	3,1	59,1	19,1
	1977	2,9	57,7	19,9
Brezilya	2014	3,7	56,3	15,2
	1998	2,0	64,4	32,2
	1972	2,0	66,6	33,3

Kaynak: Özgüler, 2014: 197-198 ve Dünya Bankası verilerinden oluşturulmuştur (25.07.2019).

Tablo 2.2 incelendiğinde en zengin ile en yoksul arasındaki fark, bazı ülkelerde azalırken bazılarında ise çoğalmış; kısmen durumunda pek bir değişiklik olmayan ülkelerde mevcuttur. İsveç, Norveç, Finlandiya, Japonya ve bazı ülkelerde zenginle yoksul arasındaki fark fazla değilken, üstelik gidişatta genelde iyileşmeler görülürken; Meksika ve Brezilya'da bu fark yüksektir. Türkiye'nin durumuna gelince, 1973'ten 2014 yılına gelindiğinde dikkat çekecek oranda bir düşme söz konusu olmuş ve yoksul insanların durumu önemli ölçüde iyileşmiştir.

Dünyada gelir dağılımındaki adaletsizlik sorun olmaya devam etmekte olup; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin incelenmesi ayrı olmalıdır. Son senelerde ülke bazında bakıldığında; gelişmiş olanlarda adaletsizlikte azalmalar olurken, gelişmekte olanlarda iyileşmeler görülse de hâlâ adaletsizlik yüksek orandadır (Özgüler, 2014: 98).

ABD eski başkanlarından John F. Kennedy'in "Özgür bir toplum çok sayıdaki yoksullarına yardım etmezse, az sayıdaki zenginlerini koruyamaz." (Özgüler, 2014: 133) şeklindeki veciz sözü yoksullukla mücadelenin önemini ve farklı bir boyutunu bizlere yansıtmaktadır. Bu ifade toplumsal barış için, yoksullara mutlak manada yardım edilmesi gerektiğini ciddi bir şekilde dillendirmektedir. Buna benzer söylemler konunun önemine binaen farklı zamanlarda Türkiye'de de ifade edilmiştir. Barış ve huzur kavramını ağızlarda dillendirmek yeterli olmayıp, yeryüzündeki nimetlerin paylaşımında mümkün mertebe adaleti sağlayabilmek ve yoksul insanların yaşam kalitelerini artırmak insanlık adına vicdani bir görevdir.

Dünya çapında yaşanan yoksulluk dramının insanlık alemi için ciddi bir tehlike arz ettiği, zamanla hissedilebilir ölçüde fark edilmektedir. Bu vahim durum karşısında uluslararası kuruluşlar yoksulluğu azaltmak adına çözümler geliştirmekte ve uygulanması konusunda dünya ülkeleriyle birlikte çalışmalar yürüttüğü görülmektedir.

2.1. Uluslararası Boyutta Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Dünyada kalkınmaya dönük, özellikle sürdürülebilir kalkınmadan yana çalışmalar bir yandan yapılırken; bu süreçte önemli olan belirleyici bir konu yoksulluk olmuştur. İnsanlık tarihi kadar geçmişe dayanan ve özgün bir yapısı olan bu konu, aynı zamanda insanların tamamını ilgilendirecek ölçüde tesir gücüne sahip bulunmaktadır. Bunun için yoksulluk kendi mevcudiyetinin yanı sıra, yoksullukla mücadeleye dönük uygulamalar

açısından da önemsenen bir yapısal duruma sahiptir (Aytaç ve Hatipler, 2013: 10). Uluslararası boyutta yoksullukla mücadele deyince, Birleşmiş Milletler (BM) ilk akla gelen kuruluştur. Bu kuruluşun yoksullukla mücadele kapsamında yürüttüğü düzenli çalışmalar bulunmaktadır. Ayrıca DB'nin programları da dikkate alınacak yoksullukla mücadele çalışmalarındandır. Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki "Refah Devleti" uygulamaları da incelenmeye değer çalışmalar arasındadır.

2.1.1. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

1993 senesinden beri 17 Ekim günü "Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Günü" olup; kutlamalar yapılmaktadır. Ayrıca BM 1996 yılını "Uluslararası Yoksulluğun Yok Edilmesi Yılı" ilan etmiştir (Özgüler, 2014: 133). UNDP'nin yoksulluk konusundaki çalışması insani çerçevede bir yapıya sahiptir. Yaşam boyu sıhhat, özgün bir yaşam, vasat bir yaşam seviyesi, hürriyet, özgüven, itibar gibi hususlardan yoksun kalan kişi yoksul olarak tanımlanmış ve tamamen ekonomik bir değerle yoksulluğun ifade edilmesinin önüne geçilmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 67). BM Eylül 2000 tarihinde Bin Yıl Görüşmesinin en büyük oturumunu gerçekleştirmiştir (Kabaş, 2010: 190). BM üyesi 189 ülkenin planladığı hedefler, 2000 yılının Eylül ayında New York Binyıl Zirvesinde şu şekilde kararlaştırılmıştır:

- 1 - Aşırı olan yoksulluk ve açlık durumunun bertaraf edilmesi,
- 2 - Bütün insanlar için ilköğretim düzeyinde eğitimin sağlanması,
- 3 - Cinsiyete dayalı her türlü eşitsizliğin kaldırılması ve kadının güçlendirilmesi,
- 4 - Çocuklarda görülen ölümlerin azaltılmaya çalışılması,
- 5 - Anne sağlığının iyileştirilmesi,
- 6 - HIV/AIDS, sıtma ve diğer sağlık problemlerinin giderilmesi,
- 7 - Çevresel düzlemde sürdürülebilirliğin temin edilmesi,
- 8 - Kalkınmaya dönük dünya düzleminde ortaklığın kurulması (www.un.org.tr, 13.03.2018).

En son yapılan 2015 yılındaki toplantıda, BM üyesi 193 devlet 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi belirlemiş ve UNDP bu hedef çerçevesinde çalışmalarına devam etmektedir. Bu doğrultuda hazırlanan 2016 raporunda, insani gelişme ilerleyişinde

“kimler hangi nedenlerden dışlanmaktadır” sorusunun cevabı üzerinde durulmaktadır. Bütün insanlar için insani gelişme sağlanırken, yalnızca yoksunluğun niteliği ve yerini belirlemenin yetersiz olduğu ifade edilmektedir. İnsani gelişme yaklaşımında birtakım yönlerin ve kıymetlendirme açılarının öncelikli ele alınması gerekmektedir. Bu rapor esas itibarıyla bütün insanların, insani gelişmede başarı elde etmesine ve elde ettiği kazanımları korumasına, sürdürülebilir olabilmesi için ülkelerinde politika ve strateji belirlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Dünya çerçevesinde ana problemleri ele alıp, kurumsal düzlemde yenilikler olması adına tavsiyelerde bulunmaktadır. Raporda yer alan beş adet esas hedef şunlardır:

- 1 - İnsani gelişmede esas olan cihanşümul bir anlayıştır ve bütün insanlar için insani gelişme ulaşılabilecek bir gayedir.
- 2 - Bazı kesimler için yoksunluk devam etmekte ve bu sıkıntıların aşmaları çok zor görünmektedir.
- 3 - İnsanlık aleminin tamamı için birtakım analitik problemlerin ve kıymetlendirme açılarının mihrakını değiştirmek gerekmektedir.
- 4 - Politik olarak sunulan alternatifler uygulandığında, bu durum başarı yolunda yardım sağlayacaktır.
- 5 - Adilane, herkesi kapsayıcı şekilde bir yönetim anlayışında dünya çapında reforma gidilmesi halinde, bütün insanlık için insani gelişme mevzusunda önemli gelişmeler söz konusu olacaktır (UNDP, 2016: 1).

Evrensel boyutta insani gelişmeyi yavaşlatan birçok engel mevcuttur. Bu engeller kimi zaman yaşanan coğrafyadan kaynaklanmakta, kimi zamanda siyasal ve sosyoekonomik boyutları olmaktadır. Sıkıntıları gidermek için parasal kaynağa, ekonomik kalkınma için yardımlara, teknolojinin sürdürülebilirliğine, mevcut durumların izlenip değerlendirilmesine ciddi manada ihtiyaç vardır. Bazen engeller ekonomik imkânlarla değil de; insanların karşılıklı hoşgörüsüne, empati yapmasına ve adaletin bütün coğrafyalarda sürdürülebilirliği ile aşılabilecek türdendir (UNDP, 2016: 5-6).

Ayrımcılık şeklinde tezahür eden nedenlerden ötürü insani gelişme değerlerinde ara açılmakta ve olumsuz bu gelişme süreklilik kazanmaktadır. Bu durumdan kadınlar daha çok etkilenmektedir. Miras konusunda ayrımcılığa uğrayan, bazen tamamen bu haktan mahrum bırakılan kadınların ekonomik varlıkları ellerinden bir şekilde alınmaktadır. Etnik köken, farklı düşünce ve inanç gibi nedenlerle azınlık durumunda

olanlar; eğitim hakkından, istihdama dahil edilmekten, kamu ve siyaset eksenli mevkilerden dışlanmaktadır. Sonuçta yoksulluk ve çeşitli suç unsurlarına karşı korunmasızlık ortaya çıkmaktadır. Göçmen durumunda olanların durumu da hiç iç açıcı değildir. Bulundukları ülkede birçok haktan mahrum olan göçmenler, bu şekilde hayatlarını sürdürürlerken çeşitli şiddet olaylarına da en çok uğrayan kesim olmaktadır (UNDP, 2016: 5).

Din, mezhep, etnik köken, siyasi düşünceler ve sayılabilecek birçok hususta insanların birbirleriyle ortak noktalarda buluşmalarını sağlayıp; farklılıklara karşı tahammül disiplini geliştirilmelidir. Böylece evrensel boyutta insani gelişmişliğin önünü tıkayan birçok görünmez engel ortadan kalkacaktır. Ekonomik boyutlu olan sıkıntılı hususlarda zamanla çözüme kavuşturulacak ve insani gelişmişlik yükselecektir.

Ekonomik açıdan kapsayıcı bir büyüme esas hedef olmalıdır. Birbiriyle bağlantılı dört esas üzerine ekonomik büyümeyi oturtmalıdır. İlk olarak istihdam öncelikli olacak bu büyümede; kayıt dışı çalışma durumunu ortadan kaldırmak için gerekli düzenlemeleri yapmak, her ölçüdeki işletmenin birbiriyle olan bağıını güçlendirmeye çalışmak, fakir insanların yaşam alanlarına ve işlerine odaklanmak, kamunun yatırımlarında emeğin ve sermayenin dağılımını istihdam oluşturacak şekilde planlayarak gereken tedbirlere başvurmak lazımdır. İkinci husus finans sağlama konusudur ki; banka yoluyla verilen hizmetin dezavantajlı kesimlere ulaşmasında kolaylıklar sunulmalıdır. Üçüncü esas yatırımların insani gelişme konularına odaklı hale getirilmesi, her türlü hizmet ve altyapının fakirlere ve diğer zayıf gruplara daha üstün kalitede sunulması mevzusudur. Son olarak ta etkisi fazla olan çok kapsamlı çalışmaların yürütülmesidir. Bu konuya bir örnek okullarda yemek verilmesidir ki; çocukların düzenli ve dengeli beslenmelerine yardımcı olmanın yanında, bu çocukların okula devamı hususunda da bir teşvik özelliği söz konusudur (UNDP, 2016 : 11).

BM, yoksulluk sınırı tespitlerinde dünyayı bölgelere ayırarak gruplar halinde değerlendirme yapmaktadır. Bu bölgeler Doğu Asya ve Pasifik, Çin, Avrupa ve Merkez Asya, Latin Amerika ve Karayipler, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Güney Asya, Hindistan ile Sahra Altı Afrika şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 2.3: Yeryüzünde Bölgesel Yoksulluk Oranları (2005 SAGP Göre).

Bölge	1981	1984	1987	1990	1993	1996	1999	2002	2005
Günlük Kazancı 1,25 \$ Altı Olanların Mevcut Nüfusa Oranı (%)									
Doğu Asya ve Pasifik	77,7	65,5	54,2	54,7	50,8	36,0	35,5	27,6	16,8
Çin	84,0	69,4	54,0	60,2	53,7	36,4	35,6	28,4	15,9
Avrupa ve Merkez Asya	1,7	1,3	1,1	2,0	4,3	4,6	5,1	4,6	3,7
Latin Amerika ve Karayipler	12,9	15,3	13,7	11,3	10,1	10,9	10,9	10,7	8,2
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	7,9	6,1	5,7	4,3	4,1	4,1	4,2	3,6	3,6
Güney Asya	59,4	55,6	54,2	51,7	46,9	47,1	44,1	43,8	40,3
Hindistan	59,8	55,5	53,6	51,3	49,4	46,6	44,8	43,9	41,6
Sahra Altı Afrika	53,4	55,8	54,5	57,6	56,9	58,8	58,4	55,0	50,9
Toplam	51,9	46,9	41,9	41,7	39,2	34,5	33,7	30,5	25,2
Günlük Kazancı 2 \$ Altı Olanların Mevcut Nüfusa Oranı (%)									
Doğu Asya ve Pasifik	92,6	88,5	81,6	79,8	75,8	64,1	61,8	51,9	38,7
Çin	97,8	92,9	83,7	84,6	78,6	65,1	61,4	51,2	36,3
Avrupa ve Merkez Asya	8,3	6,5	5,6	6,9	10,3	11,9	14,3	12,0	8,9
Latin Amerika ve Karayipler	24,6	28,1	24,9	21,9	20,7	22,0	21,8	21,6	17,1
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	26,7	23,1	22,7	19,7	19,8	20,2	19,0	17,6	16,9
Güney Asya	86,5	84,8	83,9	82,7	79,7	79,9	77,2	77,1	73,9
Hindistan	86,6	84,8	83,8	82,6	81,7	79,8	78,4	77,5	75,6
Sahra Altı Afrika	73,8	75,5	74,0	76,1	75,9	77,9	77,6	75,6	72,9
Toplam	69,4	67,7	64,3	63,4	61,6	58,3	57,1	53,3	47,0

Kaynak: The World Bank, World Development Indicators (2008), Poverty Data A Supplement to World Development Indicators, s. 11; Akt. Memiş vd., 2010: 328.

Yoksulluğu ekonomik veriler üzerinden değerlendirerek bakarsak; Tablo 2.3 incelendiğinde 1,25 \$ altındaki yoksulluk oranlarında, Çin başta olmak üzere Doğu Asya ve Pasifik Bölgelerinde önemli ölçüde düşme görülmektedir. Bunu dikkate değer düşüşlerle Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Güney Asya, Hindistan Bölgeleri izlemektedir. Sahra Altı Afrika Bölgesinde fakirlikte fazla bir azalma olmazken, Avrupa ve Merkez Asya Bölgesinde ise artış söz konusudur.

Tablo 2.3'ü 2 \$ altındaki yoksulluk oranları açısından incelersek; 1,25 \$ değerindeki gibi çok yüksek oranlarda düşüş olmasa da önce Çin, sonra Doğu Asya ve Pasifik Bölgelerindeki fakirliğin bir hayli azaldığı görülmektedir. Geçen zaman dilimine bağlı olarak fark edilir oranda da; Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Güney Asya, Hindistan Bölgelerinde fakirlik oranlarında düşüşler mevcuttur. Sahra Altı Afrika'da ise iniş ve çıkışlarla birlikte sonuç olarak kısmen bir düşüş vardır. Avrupa ve Merkez Asya iniş ve çıkışların olduğu ve kısmen yükselmenin olduğu bir pozisyonadadır.

UNDP'ye göre küreselleşme başarılı olmayan bir projedir. Fakat bunun yanı sıra küreselleşme UNDP için önemli bir donedir. Mevcut küreselleşme hareketinin yoksulun lehine olabilmesi ve zararsız bir hüviyete bürünebilmesi için, fakirlikle olan mücadelenin merkezine insani gelişme mantığı oturtulmalıdır. Bundan ötürü UNDP, yoksulluk konusunu her yönüyle incelemek adına İGE denilen uygulamalara başvurmaktadır (Tireli, 2009: 148).

BM, yoksulluğu kapsamlı bir ölçme yöntemi olan İGE ile ölçmektedir. Bu endeks ile ortalama yaşam beklentisi, fert başına düşmekte olan gelir düzeyi, bireylerin eğitim gördüğü toplam yıl, beklenen eğitim görme yılı, farklı eğitim seviyelerindeki oranlar belli kriterler ile ölçülüp ortalaması alınmaktadır. Bununla ilgili olarak, 2016 yılında UNDP tarafından hazırlanmış rapordan yapılan derleme Tablo 2.4’de verilmiştir:

Tablo 2.4: İnsani Gelişmişlik Düzeyi İtibarıyla Seçilmiş Bazı Ülkeler, 2015.

İGE Sırası	Çok Yüksek Düzey İnsani Gelişme	Endeks Değeri
1	Norveç	0.949
4	Almanya	0.926
10	ABD	0.920
14	İsveç	0.913
16	Birleşik Krallık	0.909
17	Japonya	0.903
19	İsrail	0.899
21	Fransa	0.897
27	İspanya	0.884
29	Yunanistan	0.866
38	Suudi Arabistan	0.847
İGE Sırası	Yüksek Düzey İnsani Gelişme	Endeks Değeri
52	Umman	0.796
56	Bulgaristan	0.794
69	İran	0.774
71	Türkiye	0.767
76	Lübnan	0.763
90	Çin	0.738
İGE Sırası	Orta Düzey İnsani Gelişme	Endeks Değeri
107	Moldova	0.699
111	Mısır	0.691
114	Filistin	0.684
121	Irak	0.649
131	Hindistan	0.624
145	Myanmar	0.556
İGE Sırası	Düşük Düzey İnsani Gelişme	Endeks Değeri

149	Suriye	0.536
159	Ruanda	0.498
169	Afganistan	0.479
179	Eritre	0.420
188	Orta Afrika Cumhuriyeti	0.352
	OECD	0.887
	DÜNYA	0.717

Kaynak: UNDP, İnsani Gelişme Raporu Özet 2016, 22-25.

Tablo 2.4'e göre, Norveç İGE olarak "Çok Yüksek Düzey İnsani Gelişme" bölgesinde 1. sırada yer almaktadır. İsrail'in bulunduğu savaş koşullarına rağmen yine aynı bölgede 19. sırada oluşt dikkat çekmektedir. Türkiye "Yüksek Düzey İnsani Gelişme" bölgesinde 71. sırada yer alırken; aynı bölgede Lübnan'ın 76. sırada oluşu, bulunduğu coğrafyadaki sıkıntılara rağmen iyi bir neticedir. "Orta Düzey İnsani Gelişme" bölgesinde Mısır, Filistin ve Irak'ın olması, içinde bulunduğu olumsuz şartlardan ötürü makul karşılanabilir. En alt grup olan "Düşük Düzey İnsani Gelişme" bölgesinde yer alan Suriye ve Afganistan'da sıkıntılı günler yaşadığından durumu anlaşılır konumdadır. Bu neticelere göre denilebilir ki; coğrafyası itibarıyla savaşın ve diğer olumsuz şartların içinde bulunan (İsrail hariç) ülkelerin yoksulluk içinde olduğu ve birçok insani gelişmeden yoksun kaldığı görülmektedir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) endeksine baktığımızda ortalaması 0.887 olup; dünya ölçeğinde ise bu rakam 0.717 şeklindedir. Bu rakamlar nezdinde Türkiye, dünya ortalamasına göre iyi bir seviyede iken OECD ortalamasına göre ise çok düşük seviyelerdedir.

2.1.2. Dünya Bankası'nın Yoksullukla Mücadelesi

1945 yılında hizmetine başlayan ve 1947 yılından beri BM'nin özerk bir kuruluşu olan DB, zaman içerisinde uyguladığı politikalarla UNDP'ye yakınsamıştır. Sonuç itibarıyla UNDP ve DB'nin organizasyon şeması ve karar alma mekanizmalarında benzerlik görülmektedir. Yardım ettikleri ülkelere benzer politikalar önerdikleri bilinmektedir. Bu da gösteriyor ki; küreselleşen dünyanın yoksulluğa tesiri mevzusunda, yaklaşımları itibarıyla bu iki kurumun bakış açıları ve çalışmalarında değişen fazla bir şey yoktur (Tireli, 2009: 107, 150).

DB'nin temel amacı, yoksulluk içinde olan ülke ve insanlara yardım etmektir. Yapılan yardım yalnızca ekonomik düzeyde olmayıp, personel ve tecrübe aktarımı şeklinde de olmaktadır. Bu şekilde yoksulluğu azaltma, iktisadi büyümenin artışı ve hayat seviyesini yükseltme amaçlanmaktadır. DB çalışma yaptığı ülkelerde, birtakım sektörlerde yenilik yapmak veya bazı projelerin (elektrik ve su temini, hastalıkla mücadele, sağlık tesisleri, eğitim kurumları gibi) uygulanması hususunda teşviklerde bulunup, yardımcı olmak gibi sorumluluklar üstlenmiştir. Bunun için hem ekonomik hem de teknik destek sağlayıp, sürdürülebilir iktisadi kalkınma sağlamaya ve fakirliği azaltmaya dönük önlemler almaktadır. DB desteğini çoğu zaman uzun vadede planlamakta ve DB'ye üyeliği olan ülkelerin katkısıyla bu yardımları yapmaktadır. Birçok girişimde bizatihi bulunarak verdiği desteğin katkısını artırmaya çalışmaktadır (www.krediotu.co, 27.08.2017).

DB'nin izlemiş olduğu politika zaman içerisinde değişmiştir. 1960'lı senelerde, kalkınma iktisatçılarının birçoğuna göre yoksulluğu azaltmak için en önemli seçenek, gelişen memleketlerde sanayileşmeyi hızlandırma ve altyapı yatırımlarını çoğaltmaktır. 1970'li yıllara gelince, kırsal gelişmenin önemine vurguyla çalışmalar yürütülmüştür. 1980'li yıllarda gelişen ülkelerin çoğunda borçlar artmış ve döviz kazançları azalmıştır. Makro boyutta iktisadi problemler ortaya çıkınca; DB yoksulluğa karşı verdiği mücadeleden ziyade, gayretini makro iktisadi dengelerin kurulması için harcamaya başlamıştır. 1990'lara gelince; dünya çapındaki yaşanan iktisadi nedenlerden ötürü, yeniden yoksulluk ile mücadele etmeyi esas sorun olarak ele almıştır. 1980'li yıllarda görülen başarısızlık konusunda, yoksulluğun küreselleşmesine DB'nin neden olduğu şeklinde görüşler vardır. Fakat tek suçlu olarak DB'yi görmek uygun değildir. Çünkü DB tarafından yapılan kaynak aktarımlarının çoğu ilgili hükümetlerce verimli olarak kullanılamamış, hatta yolsuzlukları finansmanda kullanılarak amacından sapmıştır. Yoksulların ekonomik çıkarları gözetilememiş, iktidardaki hükümetlerin neması olmuştur. Böyle olunca da yoksulluğun azalması şöyle dursun, artmaya devam etmiş ve ülkelerin borçları çoğalmıştır. Bütün bu olumsuzlukları göz önüne alarak denilebilir ki; DB borç verirken dikkat etmeli ve kaynağın kullanımını takibe almalıdır (Uzun, 2003: 159-163).

DB yaptığı çalışmalarda eşitsizliği ifade etmek amacıyla; hanehalkının ülke genelindeki toplam gelirden payına düşen miktarı, belirli oranlar üzerinden değerlendirerek sınıflandırma yapmıştır:

- 1 - İlk %40'lık hanehalkının, mevcut ülke geliri toplamından almakta olduğu miktar, %12'den küçük ise *eşitsizlik düzeyi yüksektir*.
- 2 - İlk %40'lık hanehalkının, mevcut ülke geliri toplamından almakta olduğu miktar, %12 ile %17 arasındaysa *eşitsizlik orta düzeydedir*.
- 3 - İlk %40'lık hanehalkının, mevcut ülke geliri toplamından almakta olduğu miktar, %17'den büyük ise *eşitsizlik düzeyi düşüktür* (Erdoğan, 2003: 177).

2.1.3. Avrupa'nın Yoksullukla Mücadelesi ve Refah Devleti

Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında yaşanan gelişmeler, sosyal korunma adına yeni bir dönemin başlangıcıdır. Özellikle teknolojiye ve üretimde görülen hızlı gelişme, yaşamın bütün alanlarında değişimlere neden olmuştur. Zaman içerisinde görülen göç ve şehirleşmeyle sorunlar artmıştır. Şehir hayatında işsizlik ortaya çıkmış ve geçimin zorlaştığı görülmüştür. Bu sürecin devam etmesiyle birlikte insanlar yoksullaşmış ve birçok sorunla karşı karşıya kalınmıştır. İlk olarak Almanya'da, 19. yüzyıl sonlarında "Refah Devleti" kavramıyla sosyal güvenlik sahasında tedbirler alınmaya başlanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşları sonrası çalışmalar hız kazanmış ve Avrupa yaşamış olduğu sıkıntıları azaltmak adına sosyal çalışmalarına ağırlık vermiştir (Kaya, 2009: 32-35).

Avrupa'da gerçek manada yoksullukla mücadele 1930-1960 yılları döneminde, her iki dünya savaşının neticesinde ortaya çıkmıştır. Çeşitli sıkıntıları azaltabilmenin yanı sıra; devlet ve millet arasında sosyal açıdan bir bütünleşme sağlayabilmeyi amaçlamaktadır. Daha önceden var olan "Refah Devleti" anlayışı, bu dönemde belirgin bir hale gelmiştir (Kaya, 2009: 35). Refah devleti anlayışına göre devlet gelir sahiplerinin kazançlarına dönük müdahale, düzenleme ve elde edilen geliri yeni baştan dağıtma işlevi üstlenmektedir (Özgüler, 2014: 211).

İngiltere'de 1942'de Beveridge Tasarısının hazırlanmasıyla ciddi manada bir sosyal dönüşüm başlamıştır. Bu tasarı sosyal güvenlikte yeni bir ufuk açmış, bireyleri ihtiyaç sahibi olmaktan kurtarmıştır. Hem kazanç, hem de karşılaşılabilecekleri her türlü riske karşı korumaya dönük bir yapı teşkil edilmiştir. Geline nokta ihtiyaç

sahiplerine, engellilere, yaşlılara bağlanan aylıklarla toplumsal dengeler sağlanmaya çalışılmaktadır. Diğer Avrupa ülkelerinde de çeşitli isimler altında uygulamalar olup, yapılan çalışmalar ve ulaşılan netice farklı düzeylerde. İsveç sosyal eşitlik konusunda bir öncü sayılmaktadır. İspanya ise Euro bölgesi içinde sosyal refahın en düşük seviyede olduğu bir devlettir. (Kaya, 2009: 41-42, 52, 58).

Yaşamakta olduğumuz küreselleşmeyle birlikte, liberal politikalar daha ileri bir düzeye çıkararak devletlerin ekonomideki işlevini değiştirmiştir. Bu süreçte devletler daha çok sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, gelir dağılımı ve yoksulluğa dönük meselelerde görevler üstlenmiştir (Kurşun ve Rakıcı, 2016: 151). Refah devleti anlayışıyla emek meta olmaktan çıkarılacak ve bu sürecin incelenmesi devletin merkez olduğu bir yaklaşımla belirlenecektir. Devletin müdahalesiyle çalışma yaşamı ve piyasalardaki işleyiş biçimlenirken, aynı zamanda ailenin şahıslara sağlamış olduğu sosyal ve ekonomik güvence niteliği de etkilenmektedir (Buğra, 2008: 68-69). Refah ekonomisi anlayışında toplumdaki bireyin refahı düşünülmekte, bu düşüncede toplumun refahını artırmaya dönük bir bakış açısı bulunmaktadır. Ayrıca bir başka düşünceye göre de; bireyin kendi refahını yönetmede daha başarılı olacağı, her insanın çok yüksek bir refah düzeyini az olan refah düzeyine tercih edeceği şeklindedir (Özgüler, 2014: 47).

2.1.3.1. İngiltere'nin Yoksullukla Mücadelesi

Avrupa'nın yoksullukla mücadelede yörüngesini değiştiren *Beveridge Tasarısı*'dır. "Sosyal Güvenlik" kavramı, ilk defa 1935'te ABD'de ifade edilmiş olmakla birlikte İngiltere'deki bu tasarıyla gerçek vasfına kavuşmuştur. Hedef olarak, gelirin güvenliği güvenceye alınacak ve insan muhtaç olmaktan kurtarılacaktır. Hasta olmak, iş kazaları, ecel, yaşlanmak ve işsiz kalmak kazancı tehdit eden risk unsuru olarak kabul edilmektedir. Günümüz itibarıyla yoksullara mahsus bağlanmakta olan aylığın yanı sıra; özel ihtiyaçlar ödemesi, özürölüler, çocuklar ve yaşlılara dair verilmekte olan sosyal yardım kapsamlı aylıklar mevcuttur. Bu aylıkların bağlanması için yoksul kişinin ikametinin İngiltere olması, çalışma gücü olup iş arayan muhtaç bir kimse olması gerekmektedir. Yapılacak yardım konusunda ilgili kurum; kişinin yaşını, medeni durumunu, çocuğu olup olmadığını değerlendirmeye tabi tutarak yardım yapmaktadır (Kaya, 2009: 41-43).

İngiltere 2013 senesinden beri “Evrensel Kredi” adı verilen yeni bir sosyal yardım programı geliştirmiş ve yapılmakta olan sosyal yardımların çoğunu bu isim altında toplamıştır. Böylece maliyetleri azaltmayı, sahtekârlığı önlemeyi, geliri az olan kişiler için yoksulluk durumunun azaltılmasını ve işleyen sistemi basitleştirerek etkinliği artırmayı amaçlamıştır ("Universal Credit – frequently asked questions" (-.11.2012), <http://www.dwp.gov.uk/policy/welfare-reform/universal-credit/>; Policy Simplifying the welfare system and making sure work pays (23.02.2013), <http://www.dwp.gov.uk/docs/universal-credit-faqs.pdf>); Akt. B. Yıldız, 2013: 46).

2.1.3.2. Almanya’nın Yoksullukla Mücadelesi

Almanya’da birçok kurum aracılığıyla sosyal refaha dönük çalışmalar yapılmaktadır. Ülke düzleminde *Buntestag* ve *Bundesrat* adındaki Alman Meclislerinin sosyal güvenliğe ilişkin kuralları belirlediği görülmektedir. Bunun yanı sıra bu meclisler aileye, sağlığa ve gelire ilişkin politikaları da saptayıp uygulamaktadır. Yerel idarelerin yetkileri ise federal hükümetin kendilerine verdiği görevler, toplumdaki gelir dağılımının adaletli olması namına sosyal yardımlar, bölgesel sağlık hizmetleri ve çocuk bakımlarını içeren kurumsal faaliyetlerdir (Kurşun ve Rakıcı, 2016: 144).

Almanya’da yardım alabilmek için öncelikli şart ilgilinin ikametgâhının bu ülkede olmasıdır. Bununla birlikte kişinin zor durumda olması, kendi kendine yetmemesi ve başkalarından yardım alamaması şeklindeki üç temel gerekçe yardım alabilmek için şarttır (Kaya, 2009: 47).

Sanayi olarak seviyesi gayet iyi olan Almanya’nın yoksulluk profili açısından durumu hiç iyi görünmemektedir. Güçlü bir iktisadi yapısı olduğu halde, ekonomi sahasında yaşadığı krizlerin tesiriyle işsizlikte ve yoksulluk değerlerinde artışlar görülmüştür. Bölgeler arasındaki refah farkı mesafesi açılmış, özellikle doğu bölgelerinde yoksulluk önemli sıkıntı oluşturmaya başlamıştır (Aytaç, 2013: 75; Akt. Yılmaz, 2015: 222). Yaklaşık 11,5 milyon insan yoksul olup, bunların çoğunun işi yok ve yoksul insanların yarısından fazlası yardımlardan istifade etmektedir. Görülmekte olan yoksulluğun toplumdaki eşitsizlikten kaynaklandığı ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalara göre yoksul olma riskindeki toplum kesimleri, 2000-2006 senelerinde %18,9 oranından %25,4’e çıkmıştır. Yine bu dönem içinde zengin olanların durumu ise

%18,8 oranından %20,5'e yükselmiştir (Hartmann, 2014: 19-21; Akt. Yılmaz, 2015: 223).

2.1.3.3. Fransa'nın Yoksullukla Mücadelesi

Fransa'da günümüz itibarıyla yaşlılar için yapılan yardımlar ve aile için yardım olmak üzere iki çeşit sosyal yardım türü bulunmaktadır. Aile için yapılan yardım, primsiz sistem tarafından yapılan yardımdır. Gelirin durumu göz önüne alınarak; hamilelik, ev, taşınma durumu, eğitime başlama, yalnız yaşamakta olan eş, asgari geçim, malul olan yetişkin ve yaşlılık sigortasına bağlı yardımlar söz konusudur. Çocuk parası, aile eğitim yardımları, çocuk bakımlarına dair istihdam yardımları, özel eğitim yardımları, aile destek yardımları ve evlerin iyileştirilmesine dair krediler; kişinin kazanç durumu değerlendirme yapılmaksızın verilmektedir. Diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak Fransa, yaptığı yardımlarla kişilerin topluma bağlanmasını ve bütünleşmesini temin etmektedir. Tabii olarak oluşacak bu bağlanma ve bütünleşme insandan insana değişkenlik gösterecektir. Örnek verilecek olursa; 55 yaşlarındaki dul bir kadın için meslek stajı değil, çevresine yararı dokunabilecek sosyal bir etkinlik tavsiyesi şeklindedir. Genç olan işsiz şahıs için ise eğitim ve staj uygulamasıyla, yetenekleri ve mesleki bilgisi artırılıp iş bulmasına yardımcı olunmaktadır (Kaya, 2009: 51-52).

2.1.3.4. İspanya'nın Yoksullukla Mücadelesi

İspanya'da yoksullara yardım hususu, yakın zamanlara kadar yerel yönetimler ve kiliseler tarafından yürütülmüştür. Devlet 1933 yılında "Serseri Yasası" adıyla kontrol mekanizmalarını disipline edip çalışmalara başlamıştır. Asgari gelir desteği uygulaması, 1960 yılında Franko yönetiminde Sosyal Yardım Ulusal Fonu (FONAS) kanununun yürürlüğe girmesiyle söz konusu olmuştur. Yaşlı ve engellilere dönük asgari emeklilik ve maluliyet maaşları bu kanunla düzenlenmiştir. İspanya refah devletinin az geliştiği bir ülkedir. Zorunlu olan kesinti gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) oranının %37'sine denk gelirken, sosyal harcamalar ise %20,3 oranındadır. Aile yardımı, senelik kazancı 11.000 Euro altındaki aileler içindir. Bu yardım kapsamındaki çocuk aylığı, her birey

için 24,25 Euro'dur. Çalışmakta olan çocuklu kadınlara, 3 yaşından küçük çocuğu varsa ayda 100 Euro verilmektedir. Çocuk yuvası sayıca çok azdır ve zor durumdakiler kabul edilmektedir. Yetimlere ev ortamında, bakımlarına dair bir yardım programı bulunmamaktadır. Euro bölgesindeki en düşük sosyal refah seviyesi olan bir ülkedir (Kaya, 2009: 57-59).

2.1.3.5. İsveç'in Yoksullukla Mücadelesi

Brodin'e göre İsveç sosyal refah devletidir. Bu şekilde oluşan refah devleti anlayışının başlangıcı, 1930'lardaki Marksist düşünceye sahip kurucularına kadar uzanmaktadır. Devletin üretim mekanizmaları üzerindeki gücü dörtte biri geçmez, bu boyutuyla baktığımızda sosyalist olmadığını söylenmesi gerekmektedir. Fakat üretime dair sonuçların kontrolü hususunda ise izlediği sahiplenme politikasıyla sosyalist olduğu bir gerçektir. Bunun ispatı ise kontrol altında tuttuğu ve diğer ülkelere nispeten en yüksek oranda uyguladığı vergilerdir. Bu ülkenin I. ve II. Dünya Savaşlarına girmemesi ve komşu devletlerin ihtiyacı olan endüstriyel üretime ciddi oranda sahip olması büyük bir avantajdır. Çok yüksek düzeyde bir endüstri ülkesi olup, aynı zamanda hidroelektrik potansiyeli, ormanlarının büyüklüğü ve demir madeni kaynakları bakımından da zengin olan bir devlettir. 1930'lu yıllardan 1960'lı yıllara kadar karma ekonomi adıyla anılan, kendine özgü bir sosyal refah devleti anlayışını geliştirmeyi başarmıştır. Özel teşebbüs üretime dair ana mamulleri üretemeyecek, gelir eşitlenecek ve yeniden dağılım yapılacaktır. Bütün toplum hemen her türlü konuda sigortalanmış ve sosyal refah sağlanmıştır. Başardığı bu sistemli programa ait parayı, vergi ve "sosyal ücret" adıyla topladığı gelirlerden elde etmiştir. Gayrisafi millî hasılasının (GSMH) %64'ten fazlasını uyguladığı refah sistemine aktarmaktadır. Standart bir endüstri işçisinin aylık kazancından %50-60 arasında vergi kesmektedir. Katma değer vergisi (KDV) adıyla bilinen tüketim vergisinin tüm mal ve hizmetlerden %22,5 oranında kesilmesi söz konusudur. Uyguladığı sistemle başlangıç aylığı 4.600 dolar olan evli ve dört çocuklu bir şahıs, bu maaşına sosyal yardımlar ilave edilip vergiler düşüldüğünde kazancı brüt olarak 14.000 dolara ulaşmaktadır. Aynı kalabalığa sahip farklı bir şahsın başlangıç aylığı, 23.000 dolar ise vergiler düşülüp sosyal yardımı ilave edildiğinde aylığı 14.000 dolara düşmektedir (Brodin, 1993; Akt. Kaya, 2009: 52-54).

2.2. Dünyada Yoksullukla Mücadele Eden Bazı Ülkeler

Yoksullukla mücadelede uygulanan politikalar genel olarak sosyal yardım adıyla anılmaktadır. Bu yardımlar ilgili ülkenin içinde bulunduğu şartlara ve uyguladığı politikalara göre farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde daha iyi bir iş imkânı ve sosyal yaşam kalitesine dönük bir durum söz konusu iken, gelişmekte olan ülkelerde ise doğrudan yoksul bireylerin ihtiyacını karşılamaya ve mutlak yoksulluk sınırının üzerine çıkarmaya dönük uygulamalar daha fazla olmaktadır.

2.2.1. Çin'in Ekonomik Gelişimi ve Yoksullukla Mücadelesi

Çin, 1949 senesinde kurulduktan sonra planlı ekonomiyi uygulamış ve bu şekilde bir gelişme sağlamıştır. Fakat bir süre sonra gayesinin dışına çıkan bu ekonomik uygulama, iktisadi alanda önemli sıkıntıların meydana gelmesine neden olmuştur. 1970'li yıllarda ekonomik sahada reformlara girilmiş ve 1978 yılındaki “Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi” adıyla bilinen reform uygulamasıyla değişim başlamıştır. 1984 senesinden itibaren kalkınma yolunda kırsaldan kente doğru bir yönelme vardır (Saray ve Gökdemir, 2007: 663). 1995-2002 dönemlerinde verimlilikte ve üretimde düşme yaşanması sonucu “xiangang” adı verilen bir politik uygulamayla, 45 milyona yakın kişinin maaşlarında azaltmalar yapılarak evlerine izinli olarak gönderilmiştir. Burada amaçlanan yeni bir istihdam politikasıyla işsizlik sorununu azaltmaktır (Rawski, 1998: 5; Akt. Saray ve Gökdemir, 2007: 673).

Ekonomik alanda liberalleşmeye giden Çin, dünyayla irtibatını olabildiğince artırmıştır. Özellikle kıyı kentlerinde serbest ekonomik bölge (SEB) şeklinde açılımlar yaparak küreselleşen dünyaya uyum sağlamıştır. Yabancı yatırımlara serbestlik ve vergilerdeki indirimlerle, dışarıya açılım artarak SEB uygulamasının zemininde zamanla çoğalma olmuştur. Çinli politikacılar, ülkelerindeki çok sayıda olan işgücü potansiyelini, teknoloji yoğunluklu sanayi yatırımları yapan yabancı yatırımcıların emrine vererek imalat sanayinde ilerlemeler kaydetmiştir. Bunu yaparken dışarıdan temin ettiği hammaddeyi çok sayıda olan işçi potansiyeliyle işleyerek, bu hammaddeleri işlenmiş olarak ihraç edip önemli ölçüde kâr elde eden bir ülke konumuna gelmiştir. İmalat sanayisini ilerletmek adına; Şanghay merkez olacak şekilde önemli bir iktisadi

bölge oluşturarak, 1991-1995 döneminde tamamı yabancılardan oluşan ya da ortaklık şeklinde 12.000 şirket kurulmuştur. Bu bölgede o dönemlerde %14 civarında bir büyüme gerçekleşmiştir (Öz, 2006: 5). Çin, 791 milyonluk işgücüyle dünyadaki işgücü potansiyelinin %20'sine sahiptir (CIA, 2006; Akt. Saray ve Gökdemir, 2007: 672). Durum böyle olunca dışa açılmayla birlikte, imalat sanayisinin dış ticaret potansiyeli 1978 yılında %50 iken 2005 yılında %90'lara varmıştır (Pingyao, 2006: 25; Akt. Saray ve Gökdemir, 2007: 669).

Uzun yıllardan beri Çin'de görülen hızlı iktisadi büyümenin en önemli bileşeni doğrudan yabancı yatırımlardır. Bu sayede endüstriyel alanda çok sayıda yeni dallar kurulurken, tüketicilere de çok sayıda mal ve hizmet sunumu gerçekleşmiş; aynı zamanda birbiriyle bağlantılı olarak yeni teknolojilerin ortaya çıkışı da söz konusu olmuştur (Öz, 2006: 17).

Görüldüğü üzere Çin, dünyaya açılan bir ekonomi olduktan sonra hızla büyümüş ve bu büyüme uygulanan ekonomik programlarla sürdürülebilir bir nitelik kazanmıştır. Büyümeyle birlikte iş potansiyelleri artarak istihdamın çoğalması söz konusu olmuş, işsizlik yüzünden ekonomik mağduriyet yaşayanların sayısı zaman içerisinde kendiliğinden azalmıştır. Yoksulluğun azaltılmasında doğrudan yardımlar bir mecburiyet olsa da asıl çözüm bu değildir. Önemli olan ekonominin teknolojik bir yapılanma planı çerçevesinde büyümesidir ki; Çin bunu özellikle doğrudan yabancı yatırımların cazibe merkezi haline gelerek başarmıştır. Bir dönem düşen verimlilik ve üretim karşısında ise “xiagang” politikasını devreye koyarak, yoksullukla mücadele konusunda kendine özgün bir yöntem uygulamıştır. Sonuç itibarıyla hem doğrudan hem de dolaylı bir şekilde yoksullukla mücadele edebilmiş ve ciddi başarılar elde etmiştir. Çin yoksulluğu azaltmadaki başarısı itibarıyla dünya çapında ilk sırada yer almaktadır. Sahip olduğu yüksek nüfus potansiyeli göz önüne alındığında; daha önceden mevcut olan yoksul nüfusuyla dünyanın en çok fakir insanına sahip bir bölgesi olarak karşımızda dururken, bugün nüfus bazında en kalabalık fakir bölgesi ise Hindistan'dır.

2.2.2. Hindistan ve Yoksullukla Mücadelesi

Remenyi ve Quinones (2000) tarafından Hindistan vb. ülkelerde yapılan ampirik bir araştırmaya göre genel değerlendirme yapılırsa, mikrokredi yoksulluğun azaltılmasında pozitif katkı sağlamıştır. Mikrokredi bu genel perspektife göre işsizliğin azaltılmasında yardımcı olmuş, bu sayede açlığın ve kadın-erkek ayrımcılığının ortadan kalkmasına yardımcı olmuştur. İşsizliğin yaygın ve yoksul insanların üretkenliğinin az olduğu ülkelerde, uygulanan mikrokredi sistemi ile yoksul insanlar kendi işlerini kurabiliyor ve üretkenlikleri artıyor; bu sayede yoksulluk oranı azaltılabilmektedir (Karakoyun, 2008: 100).

1980'li yıllardan beri, Doğu Asya ülkeleriyle birlikte Çin ve Hindistan'da ekonomik büyümenin hızlı olduğu ve yoksulluğun oransal olarak düştüğü görülmektedir (Karakoyun, 2008: 17). Hindistan'da 2004-2005 döneminde %37,2 oranında olan yoksulluk, 2009-2010 döneminde %29,8'e gerilemiştir. Bu orana göre 360 milyon insan Hindistan'da fakir olarak yaşamaktadır (www.bbc.com, 03.02.2018).

Mevcut gelişmeler ışığında denilebilir ki; bir önceki başlıkta incelenen Çin yoksullukla mücadelede önemli bir ivme kaydetmiştir; fakat aynı başarıyı Hindistan için söylemek mümkün değildir. Buna rağmen Hindistan'ın sahip olduğu nüfusun fazlalığı göz önüne alındığında bir hayli yoksul sayısının azaldığı söylenebilir (bkz. Tablo 2.3).

2.3. Dünyadaki Bazı Ülkelerin Refah Düzeyleri

Yoksullukla mücadele kapsamında uluslararası düzeyde yürütülen çalışmaların çeşitli minvallerde sürdürüldüğü görülmekle beraber, genel maksat insanın ekonomik düzeyinin iyileştirilmesiyle birlikte yaşam seviyesindeki kalite artışıdır. Yapılan çalışmaların sonuçları itibarıyla değerlendirildiği bir başka göstergeler bütününde, ülkelerin refah sıralamaları ölçülmüştür. Bu göstergeler; ekonomik kalite, iş çevresi, yönetim, eğitim, sağlık, emniyet ve güvenlik, kişisel özgürlük, sosyal sermaye, doğal çevreden oluşmakta ve genel değerlendirmelerden refah sırası sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 2.5: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Dünya Refah Sıralaması, 2017.

Refah Sırası	Ülkeler	Ekonomik Kalite	İş Çevresi	Yönetim	Eğitim	Sağlık	Emniyet ve Güvenlik	Kişisel Özgürlük	Sosyal Sermaye	Doğal Çevre
1	Norveç	8	8	2	4	7	3	8	5	1
2	Yeni Zelanda	3	2	3	16	17	23	1	2	13
5	İsveç	1	13	4	14	6	13	12	19	8
10	İngiltere	7	5	10	8	19	17	18	16	9
11	Almanya	9	12	12	15	12	16	17	17	12
18	ABD	10	1	20	7	30	60	28	9	34
19	Fransa	25	19	23	19	18	37	25	43	4
20	İspanya	37	33	30	25	16	12	16	29	17
38	İsrail	33	21	19	20	22	50	94	42	131
88	Türkiye	55	91	70	80	53	133	105	96	54
90	Çin	32	49	122	38	44	63	139	139	135
100	Hindistan	56	65	41	99	109	134	100	82	139

Kaynak: Legatum Institute, The Legatum Prosperity Index 2017, www.prosperity.com/rankings (29.05.2018).

Tablo 2.5'de görüldüğü üzere Çin, sürdürülebilir ekonomik büyümesi sayesinde "ekonomik kalite" düzeyinde en iyi performansını sergilemiş ve refah sıralamasında 90. olmuştur. Hindistan mevcut tablodaki yer alan ülkeler içinde 100. sırayla en sonda bulunmaktadır. İngiltere 10. sırada alırken, Almanya 11. sırada, Fransa 19. sıra ile biraz daha aşağıdadır. Mevcut çalışma dahilinde incelenen ülkeler içinde yer alan, Avrupa'nın en kötü performansına sahip ülkesi 20. sıra ile İspanya'dır. İsveç 5. sıra ile çalışma dahilinde incelenen ülkeler içindeki en iyi performans gösteren ülkedir. İsrail 38. sıra ile bulunduğu savaş ortamına rağmen yüksek bir düzeydedir. Türkiye ise 88. sırada yer almakta olup, durumunun iyileşmesi adına daha çok yol alması lazımdır.

2.4. Uluslararası Boyuttaki Çalışmaların Analizi

DB ve Uluslararası Para Fonu (IMF) destek verdikleri ülkelerde, tarım alanında sübvansiyonları kaldırma konusunda baskı yapmaktadır. Gelişmiş ülkeler Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) koyduğu kurallara rağmen tarım alanındaki desteklerini ülkelerinde sürdürmüşler; fakat azgelişmiş olan ülkelere yapısal uyum adı altında tarım alanındaki desteği kesmek mecburiyetinde kalmışlardır (Memiş vd., 2010: 331).

Chen ve Ravallion (2004) tarafından yapılan bir çalışmaya göre, 1981'den 2001 yılına kadar 1 dolar altı yoksulların sayısında 400 milyona yakın bir düşüş olduğu ifade edilmektedir. Yani yoksulluk oranı 20 yıl içinde %40'lar civarından %21'lere

gerilemiştir. Fakat yoksulluğun azalma durumu dünya çerçevesinde genel olarak değil; Doğu Asya'da, bilhassa Çin'de bir azalma olduğu görülmüştür. 1981 senesinde 1,4 milyar civarında yoksul insan Çin'de yaşarken, 2001 senesinde bu miktar takribi 1 milyar civarına inmiştir. Genel olarak dünyada 1 dolar altındaki yoksullukta bir değişim olmamış; Doğu Avrupa, Latin Amerika ve Orta Asya'daysa artışlar olmuştur. Yoksulluğun ölçü alındığı 2 dolar altı kriterinde ise dünya genelinde bir artışın olduğu görülmektedir (Esenyel, 2009: 16). Chen ve Ravallion'un yaptığı bu çalışma oransal değil, tamamen nüfusa dayalı sayısal bir veri olduğu için genel olarak doğru bir tespit değildir (bkz. Tablo 2.3).

Yeryüzünde yaşanmakta olan küreselleşmeyle *yoksulluğun azaldığını düşünenler*, GSMH ve yoksulluk oranında bu süreçle beraber iyileşmelerin söz konusu olduğunu ifade etmektedir. İlgili görüş sahipleri, UNDP'nin göstergelerde GSMH deflatörünü yanlış kullandığı ve bazı hesaplamalarda farklı standartlar kullandığından bu kuruluşu eleştirmektedir. Bu görüşü savunanlara göre bütün ülkelerde olumlu gelişme söz konusu iken, bazılarında iyileşmenin az olmasında bir mahzur yoktur. Yaşanan küreselleşme ile *yoksulluğun arttığını düşünenler*, DB tarafından yapılan gelir yoksulluğu metodunun asıl yoksulluğu yansıtamadığını söylemektedir. Refah ülkelerinin ve ulus devletin geri plana düşerek, şirket vatandaşlığı konumunun körüklendiği ve yoksullukla birlikte eşitsizliğinde arttığı yönünde görüş belirtmektedir (Tireli, 2009: 147).

Uluslararası kuruluşların ortaya koydukları mutlak yoksulluk çerçevesindeki gelir düzeyi, belirli bölgeler için adeta insafsızca belirlenmiş miktardadır. Bu kuruluşların başını çeken ülkeler; kendileri için yüksek düzeylerde insana yaraşır gelir düzeyi tespit ederlerken, modern çağa yakışmayan bir ayrımcılığı gizlice sürdürdükleri rahatlıkla görülmektedir. Dikkatlerden kaçmayan bir hususta; yardım amaçlı kurulan kuruluşların irtibata geçtikleri bazı bölgelerde muhtelif şiddet olayları ve savaşların görülmesi olup, bu kuruluşlar aracılığıyla birtakım ülkelerin casusluk faaliyetleri yürüttükleri düşüncesini ister istemez akla getirmektedir.

Yoksullukla mücadelede dünya çapında bir küreselleşme hareketi olması şarttır. Farklı grupların ve toplum düzeyindeki hareketlerin gaye birlikteliği ve dünya çapında koordineli çalışması ciddiyet arz etmektedir. Mevcut olan toplumsal hareketler, yoksulluğun giderilmesi ve bütün dünyada barışın temini için kararlılıkla hareket etmelidir (Chossudovsky, 1999: 31). Maddi ve manevi olarak sıkıntıların aşılması

açısından, İslami Birleşmiş Milletlerin (İBM) Türkiye öncülüğünde biran önce kurulup çalışmaya başlaması gerekmektedir. Bu kuruluş resmi olarak faaliyet yürüten yardım kuruluşlarıyla birlikte sivil olarak ta çalışma yapan dernek ve vakıfları bünyesine toplayıp, vicdani felsefeye dayalı ve tüm insanlığı kapsayıcı disiplinli bir çalışma başlatmalıdır. Günümüz dünyasında BM ve DB gibi kuruluşların, insanları bölgesel olarak gruplandığı ve bu bölgeler için farklı miktarlarda yoksulluk limitleri belirlediği ayrımcı tutumlardan kurtulmuş olunacaktır. Böylece yoksulluk, zaman içerisinde tüm insani bakış açılarıyla birlikte gerçek manada çözüme kavuşturulup sonlandırılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YOKSULLUKLA MÜCADELEDE UYGULANAN İKTİSAT POLİTİKALARI VE KURUMSAL UYGULAMALAR

Yeryüzünde değişen hayat şartlarıyla birlikte, Türkiye nezdinde de benzeri değişimlere gitme temayülü oluşmuştur. 1980 senesinde ihracata dönük sanayileşme hamlesi başlatılmış ve ardından birçok değişim birlikte gelmiştir. Bu süreçle birlikte uygulanan iktisat politikaları kapsamında yoksullukla mücadele farklı bir boyut kazanmış, günümüze kadar yürütülen çalışmalar ile sosyal çatının büyüdüğü ve belirli bir ivme kazandığı görülmektedir. Yapılan çalışmaların ekonomik ve diğer unsurlardaki yansımalarında farklı düzeylerde neticeler elde edilmiştir.

3.1. Yoksullukla Mücadelede Uygulanan İktisat Politikaları

Türkiye'nin ekonomik kalkınma tarihinde devletçilik ve liberal ekonomi şeklinde tanımlanan iktisat politikaları farklı dönemlerde devreye girmiştir. Cumhuriyetin ilk yılları olan 1920-1929 döneminde liberalleşme şeklinde politikalar uygulanmış, 1930-1949 dönemindeyse devletçilik politikasının etkinliği söz konusudur. Daha sonra 1950-1960 senelerinde tekrar liberal politikalara dönülmüş; fakat 1960 yılındaki askeri darbe ile bu politik uygulama sonlandırılmıştır. Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltabilmek ve sanayileşmeyi hızlandırabilmek adına, dünyada da uygulanmakta olan ithal ikameci anlayış 1960-1979 dönemlerinde bizde de bir iktisat politikası olmuştur. Uygulanan bu modelle, 1950-1960 senelerindeki liberal politikaların açtığı ödemeler dengesi krizi tekrardan görülmüştür. 1980'de askeri darbe olmuş ve ardından günümüzde de devam eden neoliberal iktisat politikaları uygulanmaktadır (Kabaş, 2010: 237).

1980'lerde Türkiye için dikkat çeken en önemli durum, küreselleşen dünyaya adapte olmaya çalışmamızdır. Hızlı bir şekilde sanayileşmenin olduğu ülkelerde izlenen kapitalist politikaların yoğunlaşması ve aralarındaki yüksek rekabet yoksulluğun ciddiyet kazanmasına neden olmuştur. Türkiye'nin de bu süreçte rekabete dahil olması bir yandan ekonomik anlamda büyümeyi temin ederken, diğer yandan gelir grupları arasında olan mesafeyi açmıştır. Bu arada; uygulanmakta olan iktisat politikalarının

olumsuz sonuçlarını gidermek adına, yoksullukla mücadelede sosyal yardım kuruluşları etkin olarak görev almaya başlamışlardır.

Türkiye'de yoksullukla *dolaylı mücadele* çerçevesinde hızla büyüyen ekonomiden fakirlerin alacağı payı artırmak düşünülmüşse de; arzulanan bu hedefe ulaşamadığı ve eşitsizliklerin zamanla arttığı görülmüştür. Daha önceden gelen adil bir bölüşümün olmaması, dolaylı yaklaşım yöntemiyle Türkiye'nin yoksulluğu çözemeyeceğini göstermektedir (Gündoğan, 2008: 52). *Doğrudan mücadele* yöntemi içerik itibarıyla çeşitlilik arz etmektedir. Devlet; vergide, sosyal güvenlik, sosyal yardımda, eğitim ve sağlık politikalarında etkin rol almaktadır. Uygulanacak olan bu politikaların başarılı olması için kamuoyunda genel gaye olarak benimsenmiş olması, fakirlerin tespitinin iyi yapılması ve şeffaflık koşuluyla birlikte yöneticilerin hızlı karar almaları önem taşımaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 72).

Gelir dağılımında oluşan eşitsizliği ortadan kaldırmak adına Türkiye'de kamu harcamaları ve vergi kalemlerinden oluşan mali araçlar devreye konulmaktadır. Özellikle burada transfer harcaması ile gelir düzeyi az olanlara kamu tarafından aktarım yapılmaktadır. Transfer harcamalarında bazı kalemlerin oran olarak artışı; sosyal içerikli politikaların belirlenmesinde ve yoksulluk ile mücadelede Türkiye'nin politik tavrını ortaya koymaktadır (Aktaş, 2007: 6).

Sosyal yardım olgusu kamunun sorumluluk ilkelerini kabul etmesiyle doğmuştur. Yapılan sosyal yardım ile; geçinme konusunda güçlük çeken, yaşadığı toplumda dışlanma riski bulunan, fakir ve geliri az olanların hayatlarını güvenceye alma düşünülmüştür. Bu yardımlar genel olarak vergi kanalıyla karşılanmaktadır. İhtiyaç sahibi olanlara karşılıksız olarak verilmektedir. Bu yardımların uygulanması resmi makamlarca, kendilerine yetki verilerek görevlendirme yapılmış kuruluşlar aracılığıyla yürütülmektedir (Kaya, 2009: 26-27).

3.2. Yoksullukla Mücadele İçin Çalışma Yapan Kurumlar ve Uygulamaları

Devletin kurumsal anlamda yaptığı çalışmalar, "fakir fukara fonu" yasası adıyla bilinen Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) ile 1986 yılında dikkat çekmeye başlamış; bilahare 1992 yılında devreye giren "Yeşil Kart" uygulamasıyla kapsam genişletilmiştir (Buğra, 2008: 205, 214). Yaşanmakta olan

yoksulluğun giderilmesinde daha fazla etkili olabilmek için kamu nezdinde yapılan yardımlar, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) bünyesinde toplanan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla yürütülmeye başlanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) bünyesinde yapılmakta olan bazı çalışmalar da yoksulluğun giderilmesine dönüktür.

Türkiye'de yoksullukla doğrudan mücadele kapsamında, belediyelerin kendi bütçeleriyle düzenli olarak yaptığı gıda ve eğitim başta olmak üzere çeşitli yardımlar uzun süredir bilinmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve çalışmaları da her geçen gün değişerek devam etmektedir. Ayrıca toplumsal olarak ta yardıma muhtaç insanlara maddi ve manevi yardım yapan bir sosyal yönümüz evvelden beri hep olmuştur. Yapılmakta olan yardımların geliş kaynakları çeşitlilik arz ederken; yıllar itibarıyla bu yardımların oransal olarak seyri de farklılık göstermekte olup, bu durum Tablo 3.1'de görülmektedir:

Tablo 3.1: Hanehalklarının Aldığı Yardımların Kaynağı.

	Yıllar (%)					
	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Belediyeler	8,8	14,4	15,3	13,1	20,3	21,4
SYDTF	16,2	25,5	22,6	24,3	29,1	29,8
Akraba, komşu vb.	66,5	52,4	65,2	61,7	51,8	59,4
Gönüllü kişi/kuruluş	2,9	12,8	2,5	5,4	6,3	3,7
Diğer	5,7	3,8	2,4	-	2,5	1,7

Kaynak: TÜİK; Akt. Özgüler, 2014: 219.

Belediyelerin yaptığı yardımlar oransal olarak artış göstermiş, 2006 yılında bir düşüş olmakla birlikte yoksullara yapılan yardımlarda belediyelerin payı geçmişe nazaran önemli ölçüde artmıştır. SYDTF'nin yaptığı aktarımlar ile yurt çapındaki vakıfların yapmakta olduğu yardımlar oransal olarak artış meylindedir. Belediyelere göre fazla olan bu yardım miktarı, akraba-komşu faslına göre azdır ve bu şekliyle ikinci sırada yer almaktadır. İhtiyaç sahibi insanların elinden en çok tutan her zaman için akraba ve komşu gibi yakınları olmuş, yapılan yardımların oranı iniş ve çıkışlarla birlikte sürekli olarak %50'in üstündedir. Gönüllülük esasına dayanan kişi ve kurumların yardımları ise oran olarak belirli bir periyotta olmayıp, iniş ve çıkışlar sürekli olmakta ve gayet düşük oranlarda seyretmektedir (Tablo 3.1). İhtiyaç sahibi insanlara yardım yapmak genel anlamda insani bir görev olmakla birlikte, özel olarak bu konu İslam inancının ortaya koyduğu tavırla teşvik edilmiştir.

Tevbe Suresi 60. Ayete göre:

Sadakalar (zekât gelirleri) ancak şunlar içindir: Yoksullar, düşkünler, sadakaların toplanmasında görevli olanlar, kalpleri kazanılacak olanlar, azat edilecek köleler, borçlular, Allah yolunda (çalışanlar) ve yolda kalmışlar. İşte Allah'ın kesin buyruğu budur. Allah bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.

3.2.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB)

Bakanlık misyonu itibarıyla dezavantajlı kesimlerin refah düzeyini artırmaya dönük sosyal politikalar üreterek, ürettiği politikaların uygulanmasını ve gözlemini yapmaktadır (www.aile.gov.tr, 05.09.2017). Uygulanan sosyal politikalarla muhtelif program ve politik açılımlar kullanılıp iki esas amaca ulaşmak istenmektedir. Birinci amaç ülkeye ait millî geliri artırmak, ikinci amaç ise oluşan bu gelirden toplumun bütün fertlerine dengeli dağıtımını sağlayarak sosyal refahı oluşturabilmektir (Esenyel, 2009: 15-16). Çok sayıda birimi bünyesinde barındıran bu bakanlık, yoksullukla mücadele kapsamındaki çalışmalarının çoğunu il ve ilçelerde faaliyet yürüten SYDV aracılığıyla yapmakta ve gıda, yakacak, barınma, eğitim başta olmak üzere ekonomik ve sosyal içerikli yardımlar sağlamaktadır.

Bakanlığın yürüttüğü son yıllara ait yardım faaliyetlerini detaylı olarak incelemeye geçmeden önce, 2013-2016 yıllarını kapsayan çalışmaların özet olarak sunulduğu Tablo 3.2'yi incelemekte yarar vardır:

Tablo 3.2: Rakamlarla Türkiye'de Sosyal Yardımlar, 2013-2016.

	2013	2014	2015	2016
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı (*)	20 764 725 (Bin TL)	20 393 993 (Bin TL)	25 828 578 (Bin TL)	32 000 000 (Bin TL)
Sosyal Yardımların GSYH İçindeki Payı (%)	%1,35	%1,38	% 1,33	%1,45
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3 096 489	3 005 898	3 017 969	3 154 069
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2 258 734	2 274 182	2 318 042	2 342 946
Geçici (Süreli) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	1 997 306	1 892 656	1 924 649	2 046 888
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	4 069 822 341 TL	4 351 800 939,30 TL	4 853 196 515 TL	5 018 086 885 TL
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Hak Sahibi Sayısı	1 222 748	1 300 377	1 272 038	1 292 355
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	3 325 704 331,48 TL	3 595 541 534,33 TL	4 129 566 047 TL	4 763 796 699 TL
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	9 111 923	9 368 920	8 983 853	6 683 106 (**)
GSS Prim Desteği (SGK'ya Ödenen)	-	-	6 405 637 865 TL	7 002 820 942 TL
Kişi başı günlük harcaması, cari SAGP'ye göre 2,15 doların altında kalan fert oranı (bir önceki yılın)	%0,06	%0,06	%0,03	%0,06
Kişi başı günlük harcaması, cari SAGP'ye göre 4,30 doların altında kalan fert oranı (bir önceki yılın)	%2,27	%2,06	%1,62	%1,58
SYDV Sayısı	973	1 000	1 000	1 000
SYDV Personel Sayısı	8 741	8 611	8 948	9 058
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	3 782	3 792	3 923	3 839

Kaynak: ASPB, 2013, 2014, 2015 ve 2016 Faaliyet Raporlarından derlenerek tarafımızca hazırlanmıştır.

(*) Değerler daha önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlenen istatistiklerden yapılan tahmin değerleri olup, gerçekleşme değerleri izleyen yılın Mart ayında derlenmektedir.

(**) GSS Primi Devlet tarafından ödenen kişi sayısı yıl içerisindeki en yüksek sayıyı ifade etmektedir.

Tablo 3.2'ye göre yardımlardan faydalananların sayısındaki mevcut artış, nüfus artışını göz önüne aldığımızda normal bir seyir halindedir. Dikkat çeken husus GSYH'ye oranla sosyal yardımların artışıdır. Ulaşılan seviye halihazırda AB ülkelerinin %3 seviyesinden çok uzaktadır (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 150).

3.2.1.1. Gıda Yardımı

Muhtaç ailelerin gıda vb. ana ihtiyaçlarını temin edebilmeleri için Ramazan ve Kurban Bayramları gelmeden önce, SYDV'lere SYDTF'den ekonomik kaynakların aktarımı ile bu faaliyet yürütülmektedir. 2015 yılında 199.790.000 TL gıda yardımı yapılmış iken, 2016 yılında bu miktar 199.770.000 TL olmuştur. Vakıf şubelerinin dönemsel payından gerçekleştirdiği yardımlarla bu miktar 2016'da 287.230.000 TL'ye ulaşmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 50).

3.2.1.2. Barınma Yardımı

Fakir insanların evi oturuma müsait olmayacak kadar yıpranmış ve sağlığa zarar verecek şekildeyse, bu şahıslara evlerinde tamirat yapmaları ve eşya almaları amacıyla gerçekleştirilen yardımdır. 2015 yılı itibarıyla yapılan bu yardımlar 72.350.000 TL iken, 2016 yılında 38.060.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Vakıf şubelerinin dönemsel payından yaptığı yardımlarla 2016 yılındaki barınma yardımı toplam olarak 72.760.000 TL olmuştur (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 50).

3.2.1.3. Sosyal Konut Projesi

Bakanlığa bağlı Sosyal Yardımlaşma Genel Müdürlüğü (SYGM) ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) işbirliği yaparak; sosyal güvencesi olmayan ihtiyaç sahibi vatandaşlarımızın en önemli ihtiyaç unsurlarından birisi olan barınma konusunu çözüme kavuşturmayı amaçlamışlardır. Bu konutlar 1+1 (45m²) ve 2+1 (65m²) şeklindedir. SYDTF'den finans aktarımı ile bu proje yürütülecek ve konutlar teslim alındıktan sonra TOKİ'ye 5 yıl içinde fon tarafından ödeme gerçekleştirilecektir. Vatandaşların ödeme planında peşinat olmayıp, 270 ayda geri ödeme yapacaklardır. 2015 yılı itibarıyla

fondan 210.000.000 TL TOKİ'ye para aktarımı yapılmıştır. Türkiye çapında bugüne kadar toplamda 29.271 konutun teslimi gerçekleşmiştir (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 119-121). Son olarak 2016 yılında gerçekleşen konut teslimi ise 1.061 adettir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 51).

3.2.1.4. Yakacak Yardımı

2003 yılında başlatılmış olan bu çalışma ile Türkiye Kömür İşletmelerinden (TKİ) alınan kömürün dağıtımı SYDV aracılığıyla yapılmaktadır. Kapıya teslimi yapılan kömürün her türlü masrafı karşılanmaktadır ve teslimatlar en az 500 kg şeklindedir. 2015 yılında 2.139.667 eve 2.608.671 ton kömür dağıtılmış, 2016 yılında ise 2.082.309 eve 2.514.448 ton kömür dağıtımı gerçekleşmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 51).

3.2.1.5. Eşi Vefat Etmiş Olan Kadına Yardım

Eşini kaybeden ihtiyaç sahibi kadınlar için 2 ayda bir verilen 500 TL'lik bu yardım, kadının muhtaçlık durumu ve dul olma hali devam ettiği sürece yapılmaktadır. 2012 Şubat ayından itibaren bu program başlatılmış ve devam etmektedir (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 122). 2015 yılında 295.697 kişiye 820.500.000 TL yardım yapılmış, 2016 yılında ise 289.987 kişi için 810.000.000 TL ödeme söz konusu olmuştur (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 51). Yapılmakta olan bu yardımın miktarı artık 2 ayda bir 550 TL olmuştur (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.6. Muhtaç Durumdaki Asker Ailesine Yardım

Askere giden şahısların vatani görevlerini ifa edinceye kadar aile fertleri mağduriyet yaşayacaklarsa; yani askerin sosyal güvencesi olmayan mağdur yakınları varsa bu yardım yapılmaktadır. 2 aylık dönemler halinde yapılan bu yardım 2013 Mart ayından itibaren başlatılmış ve miktarı 500 TL'dir. Askerlik yapan şahıs evli ise bu yardım eşine, evli değil ise anne ya da babasına verilmektedir (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 122). 2015 yılı itibarıyla 101.517 aileye 164.000.000 TL ödenek

aktarılmışken, 2016 yılında ise 74.562 aileye 127.000.000 TL yardım yapılmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 52). Bu yardımda artık 2 ayda bir 550 TL şeklindedir (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.7. Doğum Yardımı

Bu yardım 15 Mayıs 2015 tarihinden itibaren uygulamaya girmiştir. Her vatandaş bu yardımdan faydalanmaktadır. İlk doğuma 300 TL, ikinciye 400 TL, üçüncüye ve sonrakilere ise 600 TL şeklindedir. Yurt dışındaki vatandaşlarda yararlanmaktadır. Kamuda çalışanlar ise kendi kuruluşuna başvuru yaparak bu yardımı alacaklardır (www.aile.gov.tr, 08.09.2017). Yapılan bu yardımın toplam miktarı 2015 yılı için 658.663 kişiye 241.638.435 TL olup, 2016 yılındaysa 1.175.124 kişiye 512.441.184 TL ödeme gerçekleştirilmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 52).

3.2.1.8. Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı

Vatani görevini ifa eden şahısların ihtiyaç sahibi evlatları için bu yardım verilmektedir. Çocuğun yaşı 18'den küçükse, yardımı almaya hak eden bu çocuğa 100 TL şeklinde aylık ödenti söz konusudur. 2015 yılında 3.803 kişi için 2.349.300 TL ödeme yapılmışken, bu miktar 2016 yılında 6.313 kişi için 4.036.700 TL olarak tahakkuk etmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 52).

3.2.1.9. Yetim ve Öksüzlere Yardım

Anne ya da babasından herhangi biri ölmüş olan ve yaşı 18'den küçük, ihtiyaç sahibi çocuklara yapılan bir yardım olup; ödenti miktarı aylık 100 TL'dir. 2015 yılı için 35.401 kişiye toplamda 22.837.100 TL ödeme yapılmışken, 2016 yılında bu miktar 52.836 kişi için 53.184.900 TL olmuştur (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 53).

3.2.1.10. Eğitim Materyali Yardımı

Mağduriyet yaşayan ailelerin çocukları için kitap haricinde kalan kırtasiye, önlük ve eğitim sezonu içinde lazım olacak diğer ihtiyaçlara dönük yardımları içermektedir. 2015 yılındaki yardım çalışması 15.340.000 TL iken, 2016 yılı için 55.631 ihtiyaç sahibi ailenin 86.633 öğrencisine 16.670.000 TL eğitim materyali yardımı yapılmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 53).

3.2.1.11. Şartlı Eğitim Yardımı

Gelecek nesillere yatırım yapmak ve fakirliği kalıcılık taşıyan bir durum olmaktan çıkarmaya dönük bir çalışmadır. İhtiyaç sahibi aileleri tespit ederek çocukları için yapılan özel bir yardımdır. Dünyada da örneği görülen ve şartlı nakit transferi (ŞNT) adıyla yürütülen bu çalışmadaki esas amaç, fakir aile çocuklarının okula devamını sağlamaktır. Bu amaca binaen ilköğretimdeki 1-8. sınıf aralığında olan erkek öğrenciler için 35 TL, kız öğrenciler içinse 40 TL yardım yapılırken; ortaöğretimdeki 8-12. sınıflarda ise erkek öğrencilere 50 TL, kız öğrencilere 60 TL aylık yardım temin edilmektedir. Yapılan bu yardımlar çocukların annesine bizzat yapılmaktadır. Bu yardımla çocukların eğitime dönük ihtiyaçlarını karşılamakla kalınmıyor; aynı zamanda kadınların kendi ailesi ve toplumdaki değerini artırmayı da amaçlamaktadır (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 124-125). ŞNT kapsamında 2015 yılında 664.130.000 TL yardım sağlanmışken; 2016 yılında ise 1.004.736 ihtiyaç sahibi aileden 2.132.741 öğrenciye 605.770.000 TL'lik yardım gerçekleştirilmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 54). Yapılmakta olan bu yardım türüne kimlik numarası 99 ile başlayanlar ilave edilmiştir. "Yabancılar İçin Sosyal Uyum Yardımı" kapsamına durumu uyanlara, 2017 yılının Mayıs ayından itibaren bu yardım verilmektedir (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.12. Öğle Yemeği Yardımı

Taşınmalı eğitimin 1997 senesinde başlamasıyla birlikte fakir öğrenciler için öğlen yemek verilmesi düşünülmüştür. 2003-2004 eğitim yılından itibaren bu hizmet başlamış olup; masrafları fon tarafından temin edilmek üzere illerde ve ilçelerde bulunan Millî

Eğitim Müdürlüğü (MEM) aracılığıyla öğlen yemek hizmeti verilmesine devam edilmektedir. 2015 ve 2016 yıllarında öğlen yemek yardımı için harcanan para 460'şar milyon TL'dir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 54-55).

3.2.1.13. Ücretsiz Ders Kitabı

2003-2004 eğitim sezonu ile birlikte başlayan bu uygulama için fondan ödenek temin edilerek, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) aracılığıyla ders kitaplarının ücretsiz dağıtımını yürütülmektedir. Ücretsiz kitaplar için 2015 ve 2016 yıllarında 240'ar milyon TL ödenek aktarımı gerçekleştirilmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 55). Bu uygulama devlet ve özel okulları olmak üzere bütün öğrencileri kapsamaktadır.

3.2.1.14. Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı

Taşınmalı eğitim haricindeki ilk ve ortaöğretim öğrencileri için ulaşımını sağlama, barınma ve diğer ihtiyaçları için yapılan bir yardımdır. Bu yardımın giderleri 2016 yılı için 340.151 TL olup, vakıf şubelerinin yaptıkları düzenli yardımlarla bu miktar 2.083 aile için 1.144.765 TL tutarına ulaşmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 55).

3.2.1.15. Engelli Öğrencinin Ücretsiz Taşınması

Bu uygulama özel olarak eğitim gereksinimi olan özürlü öğrencilerin, taşıma ücreti alınmadan okuluna sevkini sağlamak için devreye konulmuştur. Özürlü bireyin okuluna kolaylıkla ulaşmasını temin etmenin yanı sıra, eğitime katılma oranının artışı da düşünülmüştür. Bu yardım faaliyeti ile özürlü bireylerimizin eğitime teşviki ve okula karşı sevgisinin oluşmasına zemin oluşturulacaktır. Normal bir bireye göre yaşamının her safhasında sıkıntı çeken özürlülerin, ulaşım esnasında yaşayacakları sıkıntı bu uygulamayla bir nebze olsun azalmış olacaktır. Tabi bütün bunların yanında sosyal yaşama intibakları ve mutluluklarına da bir katkı yapılmıştır (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 127). Mevcut faaliyet 2005-2006 eğitim sezonu ile birlikte bütün engellileri kapsayacak şekilde bir hizmete dönmüştür. Engelliler için verilen bu hizmete

2015 ve 2016 yıllarında yapılan harcama 155'er milyon TL'dir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 55).

3.2.1.16. Şartlı Sağlık Yardımı

Geleceğimizin imarı sağlıklı nesiller yetiştirmekle başlamaktadır. Bunun için çocukların tamamının sağlık hizmetlerinden faydalanabilmesi gerekmektedir. Dünya çapında da örnekleri görülen ŞNT uygulamalarına yapılmakta olan sağlık yardımları da dahildir. İhtiyaç sahibi ailelerin çocuklarına ve gebelik dönemi boyunca kadınlara periyodik olarak verilen bir sağlık yardımıdır. Bu ailelerin çocukları ve anne adaylarının sağlık hizmetinden gerektiği gibi faydalanabilmeleri için verilen bu yardım tutarları; aylık olarak çocuklar için 35 TL, gebeliği müddetince anne adayına her ay 35 TL ve doğumunu hastanede gerçekleştiren anneye ise 75 TL şeklindedir. Bu ödeme işlemi bankada annenin ismine açılmış olan hesaba yapılmaktadır (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 128-129). Çocuklar için yapılan ŞNT kapsamındaki sağlık yardımı 2015 yılında 343.850.000 TL, 2016 yılındaysa 400.380.000 TL'dir. Kadınlar için gebelik ve doğum hususundaki sağlık yardımları 2015 yılında 19.230.000 TL, 2016 yılında ise 21.620.000 TL olarak gerçekleşmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 56-57).

3.2.1.17. Genel Sağlık Sigortası (GSS) Gelir Tespiti ve Prim Desteği

Şahısların başvurularını müteakip gelir testi yapılmakta ve aile de kişi başına düşen gelir, brüt asgari ücretin üçte birinden az ise GSS kapsamındaki primi ASPB tarafından temin edilmektedir. Belirlenen bu miktar 2016 yılı için 549 TL'ye kadar olan (549 TL dahil) miktardır. 2012 yılında başlanılan bu uygulamayla önceden mevcut olan "Yeşilkart" uygulaması kaldırılmıştır. 2016 yılının en son verilerine göre, Kasım ayı için 6.203.109 kişiye 577.912.223,98 TL GSS primi tahakkuk ve tahsilat işlemleri gerçekleştirilmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 57-59).

3.2.1.18. Aşevleri

Bu hizmetle işsizlik ve fakirliğin dikkat çekici boyutta olduğu bölgelerde ihtiyar, özürlü, hasta ve yemeğini yapamayacak durumdakilere sıcak aş vermek amaçlanmıştır. Bu kapsamda 2015 yılında 30.391 kişiye hizmet verilmiş olup 12.250.000 TL ödenek aktarılmışken, 2016 yılında ise 23.509 kişiye verilen hizmetle 14.212.281 TL kaynak aktarımı yapılmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 60).

3.2.1.19. Afet Yardımı

Genel yaşamı olumsuz şekilde etkisi altına alan deprem, sel vb. afetler sonrasında mağduriyet yaşayan insanlarımıza temel gıda, giyim ve barınma gibi ihtiyaçlarının temini için düzenli olarak ödenek fondan vakıf şubelerine aktarılmaktadır. En son 2016 yılında aktarılan kaynak 11.848.642 TL'dir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 60).

3.2.1.20. Terör Mağdurlarına Yardım

Bu yardım Türkiye'de yaşanan terör hadisesinden zarar görmüş ve mağduriyet yaşayan vatandaşlarımız için yapılmaktadır. Yoksul durumdaki bu insanların temel gıda, giyim ve diğer zorunlu ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olunmaktadır. Fondan aktarılan ödenek 2015 yılında 8.500.000 TL olup, 2016 yılında 161.500.000 TL ödenek aktarımı gerçekleşmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 60).

3.2.1.21. Yabancılar İçin Sosyal Uyum Yardımı

Bu yardım AB'nin karşıladığı ödenekle; Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP), Türk Kızılayı ve ASPB tarafından yürütülen ortak bir yardım uygulamasıdır. Barınma merkezi haricinde kalan, ihtiyaç sahibi olan ve sosyal bir güvencesi olmadığı tespit edilenlere verilmektedir. Kimlik kartlarında 99'lu numaraları olan Suriyeli ve diğer ülkelerin mağdur fertlerine bu yardım yapılmaktadır. Bu madde dahilinde 2016 yılında 589 kişiye 391.300 TL yardım verilmiştir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu,

60). Yapılan bu yardım en son haliyle kişi başına 120 TL'dir (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.22. 2022 Sayılı Kanuna Göre Yapılan Yardım

Yaş itibarıyla 65'ini dolduranlar için ihtiyaç sahibi olması halinde, kendisi ve eşinin kazancı dikkate alınarak durumu değerlendirilmektedir. Bu kanun kapsamında 18 yaşını doldurmuş olan özürllülere ve fiilen bakmak şartıyla 18 yaş altı özürllünün de yakınına aylık verilmektedir. Bu durumdakilerin aile çatısı itibarıyla gelir durumu birey olarak, net olarak asgari ücretin üçte birinden az ise 2022 sayılı kanun dairesinde yardım faaliyeti yürütölmektedir. 6111 sayılı kanuna göre de resmi olarak çalışmayan ve herhangi bir şekilde kazanç ya da aylığı olmayan, Silikozis hastası olup mesleki kazanma gücünden en az %15'ini kaybetmiş olanlara da bu imkân tanınmıştır. (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 135). Bu kanun kapsamında 2016 yılı içerisinde ilgili hususlara dair, ödemedenden en az bir defa 1.335.451 kişi faydalanmış olup, ilgililere yapılan toplam ödeme 4.763.796.699,14 TL'dir (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu: 61). Son olarak yapılan düzenlemelere göre yapılan yardımlar aylık olarak;

- Yaşlılık aylığında 601,57 TL'dir.
- Engelli aylığı; %40-69 arası 480,22 TL, % 70 ve üzerinde ise 720,33 TL'dir.
- 18 yaş altı engelli yakını aylığı (%40 ve üzeri) 480,22 TL'dir.
- Silikozis hastalarında iş kaybına göre; %15-34 arası 937,07 TL, %35-54 arası 1.070,94 TL, %55 ve üzerine ise 1.193,34 TL. şeklindedir (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.23. Evde Bakım Yardımı

Aynı evde yaşayan bireylerin ellerine geçen toplam kazanç fert sayısına bölündüğünde; şahıs başına düşen ortalama aylık kazanç asgari ücretin bir aylık net tutarının 2/3'ünden az olmalıdır. Bu durumda bakıma ihtiyacı olan özürllünün yakınına evde bakım aylığı adıyla yardım yapılmaktadır. Özürllülük oranı en az %50 ve "ağır engellidir" şeklinde sağlık kurulu raporuyla durumunu belgeleyenlere işlem başlatılmaktadır (www.alo183.aile.gov.tr, 11.09.2017). 2016 yılında 481.141 kişiye

aylık 932,59 TL yardım yapılmış, toplamda 5.198.212.010 TL kaynak aktarımı sağlanmıştır (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu: 62). Verilen aylık miktarı en son 1.305,97 TL olmuştur (www.aile.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.1.24. Proje Destek Yardımı

Programdaki çalışma şekli "gelir getirici projeler" ve "sosyal hizmet projeleri" şeklindedir. Bu şekilde bir yardım programının amacı, insanlarımızı üretici konumuna geçirmek ve sosyal yaşama bağlamaktır. Böylece ihtiyaç sahibi fertlere direk olarak muhtelif yardımlar bir yandan sağlanırken; öte yandan bu insanların kendi ayakları üzerinde durmaları temin edilerek, sürdürülebilir bir kazanç kapısına kavuşmaları mümkün olmaktadır (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 136-137).

Gelir getirici projelerde, yoksul insanların yaşadıkları ortamın gereğine uygun bir şekilde iş sahibi olmaları ve üretimin içerisinde faal olmaları temin edilerek kazançlarında devamlılık düşünülmektedir. Bu projelerin temel özelliği emek yoğun ve kişilerin becerilerine dönük faaliyet alanlarını içermesidir. Tarımsal ürünleri işlemek, lokanta hizmetleri, doğalgaz ve sıhhi tesisat işleri gibi mesleklere dönük projeler için gerekli destek sağlanmaktadır. 2015 yılı içerisinde 412 proje için 701 kişiye toplamda 6.842.644 TL ödenmiştir (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 137-138).

Sosyal hizmet projelerinde amaçlanan, dezavantajlı insan toplulukları için sosyal adaleti sağlamak ve bu insanları toplum nazarında dışlanmaktan kurtarmaktır. Yaşlı olan bireyler, sokaklarda çalışmak ve yaşamak zorunda kalan çocuklar, özürllüler, korunmaya muhtaç erkek ve kadınlar, yoksullar ve işsiz olan gençlerin sosyal hizmet kapsamındaki projelerle desteklenmesi düşünülmüştür. Mevcut program ile bu tip bireyler için; kazanç elde etmelerinin temini haricinde rehabilitasyon, kültürel, sportif, mesleki kurs şeklinde yürütülen çeşitli çalışmalar da söz konusudur. 2015 yılında bu amaç için ortaya konan proje sayısı 277 olup, yapılan ödeme 28.748.148 TL'dir (ASPB, 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 141-142).

2016 yılında gelir getirici projelerden sisteme kaydı girilmiş olanların sayısı 311 iken, bunlardan 36'sı reddedilmiş ve 213'ü kabul edilmiştir. Sosyal hizmet alanına dönük projelerden ise sisteme kaydı girilen 740 proje olup, 164 tanesi kabul görmeyip

448 tanesi onaylanmıştır. Toplamda 1051 proje teklifinin 661 tanesi kabul edilip uygun görülmüştür (ASPB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 62).

3.2.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM)

VGM bünyesinde bulunan Hayır Hizmetleri Daire Başkanlığı, hayır sahiplerinin yaptığı bağışları vakfiye denen senede uygun bir şekilde ifa etmektedir. Başkanlık, hayrat olan taşınmaz malın tahsisine dair işlemi yürütür; vakfiye senedindeki şartlara uygun biçimde eğitim ve öğretim tesisi, öğrenci yurdu, sağlık ve sosyal yardım kurumu ile aşevlerini açar ve yönetir. Öğrencilere eğitimleri için yardım yapar, yoksul insanlara sosyal yardımda bulunur, muhtaç ve özürlülere aylık bağlar, durumu iyi olmayan öğrencilere burs verir. Ayrıca sosyal amaçlı yardım hizmeti vermekte olan kurumlarla işbirliği yapmakta ve uluslararası kuruluşlar ile anlaşma yaparak sosyal projeler üretilip yürütmektedir (VGM, 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 49).

3.2.2.1. Aşevi ve Kuru Gıda Yardımı

VGM'ye verilen yetkiyle aşevi açması ve işletmesi için mesuliyet verilmiştir. Yürütmekte olduğu muhtelif görevlerden yardım maksatlı olan bir hizmettir. Aktif olarak İstanbul'un Eyüp ilçesinde hizmet veren 2.000 kişilik sıcak yemek kapasiteli bir aşevi mevcuttur. Türkiye genelinde ise ihtiyaç sahipleri için 15 çeşit kuru gıdanın paketlenmiş olarak dağıtımı yapılmaktadır. Sosyal güvence sahibi olmayan ya da kazancı asgari ücreti geçmeyenler, aşevinin sunduğu sıcak yemekten istifade edebilir ya da kuru gıda paketinin adresine teslimi hizmetinden faydalanabilir. Bu yardımdan istifade etmek isteyen ihtiyaç sahibi kişiler, bölge müdürlüğünün başvuru formunu doldurup idareye teslim edeceklerdir. İlgilinin durumu bütün başvuru şartlarına uysa bile, kontenjanların belli sayıda olması nedeniyle yardım talebinin karşılanması mümkün olmayabilir. Yardım alan kimsenin ölmesi, muhtaçlık durumunun kalkmış olması, bir başkası tarafından bakılmaya başlanması ve 10 gün süresince arka arkaya aşevinden yemeğini almaması halinde verilmekte olan bu yardım hizmeti sonlandırılmaktadır. VGM tarafından Türkiye genelinde 2017 yılında verilmekte olan gıda yardımı; İstanbul'un Eyüp İlçesindeki sıcak yemek faaliyeti de dahil olmak üzere

toplamda 20.135 aileye ulaşmakta ve 82.280 kişiye bu hizmet verilmektedir. Dağıtılan kuru gıda paket sayısı ise 20.315 adettir (www.vgm.gov.tr, 12.09.2017).

3.2.2.2. Muhtaç Aylığı Yardımı

İlgili yönetmelik gereği bazı şartları taşıyanlara bu yardım sağlanmaktadır. Anne veya babadan herhangi biri ölmüş olan ihtiyaç sahibi çocuklara ve en az %40 özürlü olan fakirlere verilmektedir. Bu durumda olanların sosyal güvencesinin yokluğu, bir yerden aylığı ya da kazancı olmama durumu, mahkemeden alınmış bir kararla ya da kanunla bakım altında değilse, kazanç temini olabilecek taşınır ve taşınmaz malının olmaması ya da mal varlığı var ise eline geçecek kazanç miktarının aylık olarak muhtaç aylığı miktarını geçmeme şartlarını taşıma koşulu aranmaktadır. İhtiyaç sahibi olan kimse gerekli başvuruyu ikametinin bağlı olduğu bölge müdürlüğüne yapacaktır. İhtiyaç sahibi engelliler ve yetim çocuklar için her bireye yapılan yardım miktarı 2017'de 643,05 TL'dir (VGM, 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu, 54). Bu miktar 2019 yılı için ise 817,67 TL olarak belirlenmiştir (www.vgm.gov.tr, 23.01.2019).

3.2.2.3. Vakıf Evi

Mağduriyet yaşayan vatandaşlarımız için devletin uzanan bir şefkat eli olarak, VGM tarafından 2010 senesinde "Vakıf Evi" faaliyete girmiş ve hizmet sunmaktadır. Bu hizmet yalnızca Ankara şehrinde olup, Dikmen/Çankaya semtindedir (www.vgm.gov.tr, 12.09.2017).

3.2.2.4. VGM Burs Hizmeti

Ortaöğrenim bursu hizmeti adıyla MEB bünyesindeki ilk, orta ve lise eğitim düzeylerindeki öğrenciler için sağlanan bir burstur. VGM'nin vermekte olduğu burs için eğitim sezonunun başlaması gerekmektedir. Bir ay süreyle başvuru kabul edilmektedir. Başvuru şekli kurumun internet sayfasından ilgili form doldurularak yapılmaktadır. Özel ve açıktan eğitim veren okulların öğrencilerine burs verilmezken; aynı zamanda aileden biri VGM bursu, resmi kurumlardan geri ödemesiz burs ya da yardım,

VGM'den muhtaç aylığı almaktaysa bu imkândan yararlanılması söz konusu değildir. Verilmekte olan burs öğrenim dönemini kapsamakta olup, 9 ay sürmektedir ve aylık tutarı 60 TL'dir. *Yükseköğrenim bursu* ise üniversiteyi kazanan öğrenciler içindir. Başvurular 15 Eylül'de başlayıp, 30 Ekim'de bitmektedir. Başvuru neticesinde; devamlı olarak bir işi olup ta en az asgari ücret tutarında kazanç sağlayan ya da aynı miktarda geliri olanlara, askeri ve polis okullarında öğrenci durumunda bulunanlara, eğitim süresi uzayanlara, master ve doktora eğitimi görenlere, resmi kurumlardan geri ödemesiz burs ya da yardım alanlara, VGM'den muhtaç aylığı alan öğrencilere vakfin bursu verilmemektedir. Aynı zamanda Yükseköğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumundan da (YURTKUR) burs alanlara vakfin bursu verilmeyeceği için, başvuru işlemleri YURTKUR'un burs sonuçlarını açıklamasından sonra yapılmaktadır. Burs miktarı aylık 250 TL olup, 8 aylık dönemler şeklinde ödenmektedir. Ödemeler bölge müdürlüklerince direk olarak yapılması söz konusudur (www.vgm.gov.tr, 12.09.2017).

3.2.3. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB)

Türkiye'de tam istihdamın ve sosyal güvenliğin bütün fertler için temin edilmesi, çalışma hayatındaki şartların iyileştirilmesi ile iş hayatındaki barışık yaşamın hüküm sürdüğü bir dünya modeli ülke olmak hedefi amaçlanmaktadır. Bu vizyona uygun olarak bakanlık iş yaşamını düzenlemeye ve denetlemeye, iş hayatındaki barışı sağlamaya, istihdamın artışı ve sosyal güvenliği yaygınlaştırmaya başvurmayla, toplumsal manada refah artışına katkı sağlamaya ve yurtdışındaki insanlarımızın iş hayatına dair menfaatlerini korumaya çalışmaktadır (ÇSGB, 2016 Yılı Faaliyet Raporu, 6).

3.2.3.1. Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu İle İstihdam Edilebilirliklerinin Geliştirilmesi Projesi (DESİP)

ÇSGB'nin yürüttüğü çalışmalar içinde dezavantajlı gruplara dönük hizmeti dikkat çekmektedir. DESİP adıyla yürütülen çalışmada amaçlanan, dezavantajlı kişilerin işgücü piyasasına teşvikini ve uyumunu sağlayıp ayrımcılığın her türlüyle mücadeledir. Yürütülmekte olan bu çalışma ile engelliler, yoksul olanlar ve bu risk

grubundakiler, ülke sınırlarında ikamet ettiği memleketinden uzaklaşmak zorunda kalanlar, eski ve yeni mahkûmlar, tutuklular, çalışmakta olan çocukların anne ve babaları, yoksul kalma riskindeki çocuklar, korunma ihtiyacı olan çocuklar, uyuşturucu bağılları, Romanlar, şiddete maruz kadınlar, barınaklarda yaşayan kişiler, ebeveynlerden bekâr ya da boşanmış olanlar, evi olmayanlar, tarım sektöründe sezonluk çalışan işçiler ve çocuklar, göçebe yaşam tarzına sahip olan kesimler ile diğer dezavantajlı bireyler DESİP hizmetinin hedefinde olan vatandaşlardır (www.desip.org, 10.06.2018).

AB ve Türkiye'nin birlikte finanse ettiği DESİP 14 Ocak 2016 itibarıyla başlamış ve 14 Eylül 2017'de sona ermiştir. Projenin toplam bütçesi 1.500.000 Euro'dur. Proje kapsamında çok sayıda iletişim çalışması yapılmış, sivil toplum kuruluşlarının kapasitelerini geliştirmek için eğitim düzenlenmiş, işgücü eğilimleri araştırması ve forumlar düzenlenmiştir (www.desip.org, 10.06.2018).

3.2.3.2. Millî İstihdam Seferberliği

Bakanlık tarafından son dönemde, vizyonuna uygun olarak dikkat çeken çalışmalar başlatılmıştır. "Millî İstihdam Seferberliği" adıyla başlatılan ve ÇSGB tarafından yürütülen istihdama dönük ciddi bir hamle söz konusudur. Bu seferberlik uygulamasında engelli, kadın, esnaf, genç, imalat ve bilişim teşvikleri ile Mesleki Eğitim ve Beceri Geliştirme İşbirliği Protokolü (MEGİP), ayrıca asgari ücret desteği konusunda çalışmalar yürütülmektedir. (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.1. Engelli Teşviki

Engelli teşvikleri kapsamında özürlü bireylere kendi işlerini kurmaları için hibe desteği verilmektedir. Bu destek 2017 yılında 187 engelliye verilmiş olup, 6.732.779 TL'dir. Olumlu seyreden bu çalışmalar sonucunda, 2018 yılı için bu hibe desteğinin miktarı 36.000 TL'den 50.000 TL'ye yükseltilmiştir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.2. Kadın Teşviki

Kadın teşvikleri konusunda ilk defa 2018 yılında yeni bir uygulama devreye girmiştir. Bu çalışmayla kadınların işgücü piyasalarına katılımı bir yandan çoğalırken, aynı zamanda da sosyal yaşamda etkinliğini artırma amaçlanmıştır. Sanayi sektörüne dönük olarak meslek eğitimi verilen bu kadınlar için, 2-5 yaşlarında çocukları varsa eğitim süresince 400 TL'lik bakım desteği kendilerine sağlanacaktır (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.3. Esnaf Teşviki

Esnafılara teşvik için "1 Senden 1 Benden" adıyla 2018 yılında bir çalışma başlatılmıştır. Yetersiz olanaklarla çalışan, 1-3 sigortalı personeli olan, imalat sanayinde bulunan ve ustalık belgesi olan işverenlerin; uygulamaya konulan bu teşvikten yararlanmaları için yanlarında çalışmak üzere, ilaveten 18-25 yaş aralığında fazladan iki personel istihdam etmesi gerekmektedir. İlave olarak işe alınan sigortalı personellerin ücret, prim ve vergileri bir ay işverence, diğer ay ise bakanlıkça karşılanacaktır. Asgari ücret üzerinden hesaplanarak verilecek olan bu destek, 2018'in yıl sonuna kadar devam edecektir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.4. İmalat ve Bilişim Teşviki

2017 yılında sektör ve ücret farkı gözetilmeden ilave istihdam yapılması durumunda, çalıştırılan her sigortalı adına 773 TL prim ve vergi desteği sağlanırken; 2018 yılı için uygulamada farklılaştırılmaya gidilmiştir. 2018 yılı itibarıyla imalat ve bilişim harici sektörlerde asgari ücret üzerinden 883 TL prim ve vergi desteği sağlanacak, imalat ve bilişim sektörü için prime esas kazanca bağlı olarak 883 TL ile 2.151,5 TL arasında destek söz konusudur. Teşvikten faydalanma süresi 12 ayla sınırlıdır. Pozitif ayrımcılığa tabi olan 18-25 yaş aralığı gençler, kadınlar ve engelliler adına faydalanma süresi 18 ay şeklinde olacaktır. Geçici bir düzenleme ile bu uygulamanın bitiş tarihi Aralık 2020 olarak belirlenmiştir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.5. Genç Teşviki

Gençlerin iş sahibi olmalarını kolaylaştırmaya dönük olarak, 2017 yılında 220 bine yakın şahsa işbaşı eğitimi verilmiştir. 2018 yılında bilişim ve imalat sanayine dönük eğitimlerin süresi 3 aydan 6 aya çıkarılmıştır. Cep harçlığı günlük olarak 54 TL'ye kadar verilirken artık 61,65 TL'ye yükseltilmiştir. Yapılan düzenlemelerle nitelikli işgücü temini sağlanmaya çalışılmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde işsizliğin %5'e düşürülmesi hedeflenmektedir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.6. Mesleki Eğitim ve Beceri Geliştirme İşbirliği Protokolü (MEGİP)

İşverenlerin nitelikli eleman gereksinimini tedarik etmek amacıyla mesleki eğitim kurslarında hem teorik, hem de pratik eğitimin verildiği bir sistem başlatılmaktadır. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ile MEGİP kapsamında, iki yıl müddetince teorik ve pratik olarak mesleki eğitim birlikte uygulanacaktır. Bu mesleki eğitim faaliyeti kapsamında en fazla 8 ay süreyi ve 160 fiili günü aşmayacak şekilde, kursa katılan vatandaşlara günlük olarak 61,65 TL ödenecektir. Bunun yanı sıra iş kazası, meslek hastalığı ve GSS'ye dair primlerde karşılanacaktır. Kurs masrafları da bakanlığa aittir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.3.2.7. Asgari Ücret Desteği

2016 ve 2017 senelerinde uygulanmakta olan asgari ücret konusundaki destek 2018 senesinde de sürdürülecektir. 2018 yılından önce tescil edilmiş olan işyerleri bu destekten yararlanmak için 2018 yılının aylık prim ve hizmet belgelerini veya muhtasar ve prim hizmet beyannamelerini yasal süresinde verecek, bakanlıkça belirlenen diğer usullere de ayrıca riayet edeceklerdir. 2018 yılında tescili yeni gerçekleşen işyerlerine ise ek şartlar getirilmiştir (www.milliistihdamseferberligi.com, 09.06.2018).

3.2.4. Diğer Kurumlar ve Çalışmaları

Yoksullukla mücadeleye dolaylı olarak katkısı bulunan iş hayatında muhtelif uygulamalar vardır. Bunlardan önemine binaen dikkat çeken iki uygulama, organize sanayi bölgesi (OSB) ve küçük sanayi sitesi (KSS) şeklinde bildiğimiz yapılardır. Bu uygulamalarla çalışma hayatına dair istihdamda önemli artışlar kaydedilmekte ve bunun sonucu olarak ta işsizliğin azalması söz konusu olmaktadır. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından sağlanan girişimci kredileriyle de istihdama ilişkin olumlu bir ivme elde edilmektedir. Yoksullukla mücadele denildiğinde en çok akla gelen uygulamalardan biri, ilk olarak Hindistan'da ortaya çıkan ve zamanla dünyanın birçok ülkesinde görülen mikrokredi uygulamasıdır.

Mikrokredi, dünya çapında bilinen mühim bir yoksullukla mücadele programıdır. Türkiye'deki mikrokredi uygulaması, Türkiye İsrافی Önleme Vakfının (TİSVA) oluşturduğu Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP) tarafından Grameen Trust ile işbirliği yapılarak yürütülmektedir. TGMP, yoksul kadınlara finans desteği sağlayarak gelir elde edebilecekleri işlere özendirilmekte; böylece yoksul ailelerin sosyoekonomik yapısında iyileşmeye öncülük edilerek yardımcı olunmaktadır (www.tgmp.net, 12.08.2018).

TGMP'nin yoksulluğu azaltmak için sunmakta olduğu birtakım mikrokredi çeşitleri bulunmaktadır. Bunlar; temel kredi, girişimci kredisi, hayvancılık kredisi, sosyal kalkınma kredisi ve iletişim kredisi şeklindeki uygulamalardır.

Temel Kredi: TGMP'nin esas kredi şeklidir. Önceden beri bilinen mikrokredi çeşidi olup, girişimcilere 100-1000 TL miktarları arasında verilen bir kredi çeşididir. Bilahare 46 hafta süresince bu kredinin geri dönüşü yapılmaktadır.

Girişimci Kredisi: Bir önceki kredi çeşidine göre meblağı yüksektir. Çalışkan ve başarılı olan mikro girişimcilere 1000-5000 TL arasında bir ekonomik imkânla sunulan, aynı zamanda vergi mükellefi olan girişimcilere verilen kredidir. Geri dönüşü bir önceki kredi gibi 46 hafta boyunca olmaktadır.

Hayvancılık Kredisi: Hayvan besiciliği ile uğraşmayı arzulayan mikro girişimcilere 2000 TL'ye varan miktarda kredi verilmekte olup; bu kredinin geri ödenme süresi 26 hafta sürmektedir.

Sosyal Kalkınma Kredisi: Mikro girişimcilere verilen mikrokredinin haricinde, ek gelir edecekleri ticari faaliyetler için verilen bir kredidir. Bu kredinin de geri dönüşümü 46 hafta süresince yapılmaktadır.

İletişim Kredisi: Mikro girişimcilere kullanmakta oldukları mikrokredilerin haricinde, teknoloji hususunda gelişmelerini sağlamak için verilmektedir. Girişimciler bu sayede akıllı telefon edinmişlerdir. Bu kredinin de geri dönüşü 46 hafta sürmektedir (www.tgmp.net, 12.08.2018).

Türkiye'de ilk defa 2003 yılının Haziran ayında Diyarbakır ilinde başlatılan ve 2017 Eylül ayı itibarıyla 98 farklı bölgede hizmet sunumu yapılan bu uygulama sayesinde, TGMP'den 150 binden fazla kadın girişimci istifade etmiş ve 667.000.000 TL mikrokredi dağıtılmıştır (www.tgmp.net, 12.08.2018).

3.3. Türkiye'deki Çalışmaların Analizi

Türkiye'de uygulanmakta olan yoksullukla mücadele politikaları zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu durum değişen ve gelişen dünyanın üzerimizdeki etkisinin artmasıyla daha fazla dikkat çekmektedir. Küreselleşmenin dünyada yaygınlaşması ve derinleşmesi yalnızca yoksulluk politikalarını değil, ülkelerin uyguladıkları birçok politikayı etkilemektedir. Alınacak olan politik kararlarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, kalıcı çözümlere odaklanılması ve sürdürülebilirliğin söz konusu olmasıdır. Bunun içinde Türkiye'nin tüketim kalıplı bir toplum görünümünden kurtarılıp, üretimde zirveye koşan bir yapıya bürünmesini temin edecek çözümlerin acilen uygulamaya konulması şarttır.

Yoksulluğun azaltılmasına dönük olarak genelde doğrudan mücadele yöntemleriyle dikkat çeken ASPB ve bünyesindeki vakıflarla yaptığı yardım çalışmaları, VGM ve yürüttüğü faaliyetler, sivil toplum kuruluşlarıyla belediyelerin yaptığı yardımlar içerik olarak zenginleştirilip parasal miktarları artırılmalıdır. ÇSGB'nin istihdamı artırıp işsizliğin azaltılmasına dönük yaptığı dolaylı mücadelede, yakaladığı ivmeyi sürdürülebilir kılması yoksullukla mücadelede özel bir öneme haizdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE UYGULANAN YOKSULLUK POLİTİKALARININ

SONUÇLARI BAKIMINDAN SEYRİ

Türkiye’de geçmiş dönemlerde yoksullukla mücadele konusunda her ne kadar çalışmalar yapıldıysa da, bu konunun önemi daha çok 1980’lerde küreselleşen dünyaya entegrasyon ile öne çıkmaya başlamıştır. Yalnız ekonomik manada değil birçok alanda küreselleşen Türkiye, değerlerinden maddi ve manevi çok şeyler kaybetmiştir. Uygulanan neoliberal politikalar neticesinde zenginle fakirin arasındaki gelir farkı zamanla açılmıştır. Özellikle uygulanmakta olan özelleştirme politikaları sonucunda çok sayıda insan işsiz kalmış ve toplumun yoksullaşması hızlanmıştır. Gelişen ekonomik buhran sonucunda politika yapıcılar, zenginle fakir arasındaki farkı bir nebze olsun kapatmak adına sosyal politikalara ağırlık vermeye başlamış ve uygulanması hususunda konuyu önemsemişlerdir. Ciddiye alınan bu sosyal politikalarla; yalnız yoksulluğu azaltmaya dönük bir yapılanma izlenmiş olmakla kalmayacak, aynı zamanda yapılacak olan bu çalışmalarla "sosyal patlama" şeklinde tabir edilen bir dramatik tablonun da önüne geçilmiş olunacaktır.

4.1. Türkiye'nin Nüfusu ve Hanehalkının Yoksulluğu

Bir ülke insanının zengin ya da fakir olma durumunu incelerken, öncelikli olarak nüfus potansiyelinin yapısına bakmalıdır. Ülkenin sahip olduğu nüfusun yanı sıra nüfustaki artış oranı, yoksullukla mücadelede izlenecek olan politikaların belirlenmesinde en önemli bileşendir. İlk basamak olarak, alınacak bu nüfus verileriyle yola çıkılarak doğrudan ya da dolaylı olarak mücadele stratejileri geliştirilmesi sağlıklı bir başlangıcı oluşturacaktır. Ayrıca nüfus potansiyeli başlığında hanehalkının mevcut yapısına da, hanehalkının büyüklüğüne göre yoksulluk durum değerlendirmesi yapmak, nüfus eksenindeki temel veriler olarak ele alınarak değerlendirilmesinde yarar vardır.

4.1.1. Türkiye Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Oranları

Öncelikli olarak Türkiye nüfusunun nereden nereye gelmiş olduğuna bakılacaktır. Türkiye'de 1927 yılında yapılan ilk sayımdan bu yana önemli ölçüde bir artış olmuştur. 2000 yılına kadar Genel Nüfus Sayımı adı altında, 2000 yılından itibaren ise Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ismiyle yapılan sayımlar TÜİK sitesinden derlenerek Tablo 4.1'de verilmiştir:

Tablo 4.1: Türkiye Cumhuriyeti'nin Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Oranı, 1927-2017.

Yıl	Nüfus	Yıllık Nüfus Artışı (%)
1927	13 648 270	-
1935	16 158 018	2,11
1940	17 820 950	1,70
1945	18 790 174	1,06
1950	20 947 188	2,17
1955	24 064 763	2,78
1960	27 754 820	2,85
1965	31 391 421	2,46
1970	35 605 176	2,52
1975	40 347 719	2,50
1980	44 736 957	2,07
1985	50 664 458	2,49
1990	56 473 035	2,17
2000	67 803 927	1,83
2007	70 586 256	0,58
2008	71 517 100	1,31
2009	72 561 312	1,45
2010	73 722 988	1,59
2011	74 724 269	1,35
2012	75 627 384	1,20
2013	76 667 864	1,37
2014	77 695 904	1,33
2015	78 741 053	1,34
2016	79 814 871	1,35
2017	80 810 525	1,24

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2017 (25.02.2018).

Mevcut tablo Tük'ten yapılan derleme ile tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 4.1 incelendiğinde 1935-1945 dönemi hariç, 1960 yılına kadar nüfus artış hızında düzenli bir artış ivmesi gözlemlenmektedir. 1955-1960 döneminde %2,85 ile yıllık ortalama nüfus artış oranının en yüksek olduğu dönem görülmektedir. Daha sonraları düşüşe geçen bir nüfus artış hızı söz konusudur. Önceleri hızla artan daha sonraları ise azalan hızla artmaya devam eden nüfusumuzun, ekonomik anlamda ister istemez sıkıntıları olacak ve yoksulluk gündemdeki yerini koruyacaktır.

4.1.2. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk

Hanehalkı büyüklüğü itibarıyla hanedeki birey sayısının gruplanıp; yoksul hanehalkı oranı ve yoksul fert oranlarının belirlenmesi şeklinde yapılan yoksulluğun tespiti verileri, yoksulluk konusundaki çalışmalarda yolumuzu aydınlatan önemli bir kaynaktır.

Tablo 4.2: Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye.

Hanehalkı büyüklüğü	Yoksul hanehalkı oranı (%)								Yoksul fert oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
TÜRKİYE	22,45	23,02	20,67	15,42	13,98	13,64	13,52	14,54	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
1 - 2	16,51	13,41	14,49	8,44	10,95	9,36	9,85	11,52	16,48	13,50	13,96	8,25	10,66	8,84	9,57	10,64
3 - 4	16,37	17,08	13,71	9,22	8,27	8,06	8,23	9,41	16,68	17,48	13,84	9,36	8,49	8,30	8,48	9,65
5 - 6	29,03	31,67	27,40	22,41	17,54	20,79	21,14	21,79	29,47	32,04	27,74	22,77	17,76	21,20	21,54	22,20
7 +	45,95	48,41	51,06	44,08	41,83	39,79	37,68	38,50	47,38	49,22	51,97	45,99	42,98	41,32	38,20	40,05

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları (21.02.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Hanehalkı yoksulluk oranına hane büyüklüğü açısından bakıldığında; 3-4 kişilik bir ailenin genel olarak daha az yoksul olduğu, bunu 1-2 kişilik ailenin yoksulluk oranının takip ettiği bir durum görülmektedir. Hanede yaşayan fert sayısı 5-6 kişiyi bulunca yoksulluk oranında önemli bir yükselme olduğu, mevcut fert sayısı 7 ve üzerine çıktığında ise ciddi oranlarda yoksulluğun arttığı izlenmektedir. Yoksulluğun fert bazında oransal da hanehalkının yoksulluk oranıyla eşdeğer bir durum sergilemektedir. Netice olarak özetle denilebilir ki; Türkiye olarak hanehalkındaki fert sayısının artışıyla birlikte yoksulluğunda oransal olarak artmakta olduğudur (Tablo 4.2). Aile yapısı

itibarıyla kalabalık olma durumunun ortaya koyduğu bu sonuca göre denilebilir ki; günümüzün istihdam koşullarında yeterince iyileşme olmadığı takdirde, hanehalkı düzleminde nüfus artışına dönük politikalar pozitif bir bakış açısıyla doğru değildir.

4.2. Eğitim Seviyemiz, Eğitim Düzeylerine Göre Gelir ve Yoksulluk

Eğitime dair genel yapının incelenmesinde öncelikli olarak eğitim seviyelerindeki gelişmeye bakılacaktır. Eğitim düzeyindeki gelişmeler hem sayısal, hem de oran itibarıyla ele alınıp ilerleme durumu değerlendirilecektir. Bilahare eğitim düzeyleri itibarıyla bireylerin elde ettikleri yıllık ortalama gelir miktarları ve ardından da yine eğitim seviyeleri itibarıyla toplumumuzun yoksulluk oranlarındaki mevcut seyri incelenecektir.

4.2.1. Eğitim Seviyelerine Göre Nüfus Dağılımı

1927 yılında yapılan ilk sayıma göre %10,50 olan okur-yazar oranımızın, 2017 yılı değerlerinde %95,39'e çıktığı görülmektedir (www.tuik.gov.tr, 31.05.2018). Osmanlının son dönemlerinde görülen savaşların maddi ve manevi anlamdaki tahribatının ardından ulaşılan bu düzey bir derece olumlu bulunmaktadır. Durumu daha iyi analiz edebilmek adına Tablo 4.3'ü incelemekte yarar vardır:

Tablo 4.3: Türkiye’de 15 Yaş Üzeri Eğitim Durumunun Nüfusa Göre Dağılımı, 2009, 2016, 2017.

Eğitim düzeyleri	2009		2016		2017	
	kişi sayısı	% oran	kişi sayısı	% oran	kişi sayısı	% oran
15+ Yaş - Bilinmeyen	2 962 823	5,53	493 038	0,83	472 725	0,79
15+ Yaş - Okuma Yazma Bilmeyen	4 645 638	8,68	2 462 604	4,09	2 330 640	3,82
15+ Yaş - Okuma Yazma Bilen; Fakat Bir Okul Bitirmeyen	3 222 987	6,02	3 285 842	5,46	3 124 909	5,12
15+ Yaş - İlkokul	18 523 823	34,59	14 419 746	23,95	14 352 896	23,52
15+ Yaş - İlköğretim	6 324 830	11,81	8 481 757	14,09	8 691 859	14,24
15+ Yaş - Ortaokul ve Dengi Meslek Okulu	2 795 917	5,22	7 575 526	12,58	7 738 123	12,68
15+ Yaş - Lise ve Dengi Meslek Okulu	10 379 231	19,38	13 717 008	22,78	13 965 679	22,89
15+ Yaş - Yüksekokul ve Fakülte	4 320 813	8,07	8 922 146	14,82	9 246 078	15,15
15+ Yaş - Yüksek Lisans (5 ve 6 Yıllık Fakülteler Dahil)	279 268	0,52	673 405	1,12	890 437	1,46
15+ Yaş - Doktora	95 500	0,18	171 486	0,28	203 811	0,33
Toplam Mevcut	53 550 830	100,00	60 202 558	100,00	61 017 157	100,00

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri (31.05.2018).

Okuma yazma bilmeyenlerin sayısı hızla azalmaktadır. Eğitim seviyesi yükseldikçe sayısal anlamda bir artış oranı dikkat çekmektedir. Bu durum eğitimimiz adına olumludur. 2017 yılı itibarıyla geline seviyede ilkokul mezunu oranı gayet yüksek olup, bunu lise ve dengi meslek okulu mezunları izlemektedir. İlköğretim ve ortaokul düzeyindeki mezun oranlarını birleştirerek değerlendirdiğimizde ise ilk sıraya bu mezunlar yerleşmektedir. Yüksekokul ve üstü mezunlarının oranı her ne kadar yükselse de, hâlâ düşük seviyelerde seyretmektedir. Bu eğitim düzeyinin yükseltilmesi hususu Türkiye'nin gelişmesi ve yoksulluğun azaltılması adına ciddi bir önem taşımaktadır (Tablo 4.3).

Teknolojinin hızla geliştiği günümüzde ilmin değeri sürekli çoğalmaktadır. Artık günümüz dünyasında okuma yazma bilmekten öte eğitim düzeyinin ve kalitesinin artışı önem kazanmıştır. Bir asır önce yaşanan ve üzerimizde ciddi manada tahribatı olan savaşların üzerinden uzun bir süre geçmiştir. Günümüz itibarıyla yaşamakta olduğumuz barış ve huzur ortamında eğitim konusunda ciddi hamleler yapmak mümkündür. Bunun için olanaklar eğitim merkezli olarak artırılmalı ve Türkiye'nin her yönüyle kalkınması temin edilmelidir.

4.2.2. Eğitim Düzeyine Göre Yıllık Ortalama Gelir

Fert bazında yıllık ortalama gelir durumunun eğitim düzeyine göre kategorize edildiği; okur-yazar olmayanlar, bir okul bitirmeyenler, lise altı eğitimliler, lise ve dengi okul mezunları ile yükseköğretim mezunları olmak üzere hazırlandığı veriler derlenip Tablo 4.4'de verilmiştir:

Tablo 4.4: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2017. (TL)

Eğitim durumu	Yıllar											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	8 754	10 005	10 922	11 967	12 558	14 159	15 157	17 255	19 051	21 514	24 976	28 299
Okur-yazar olmayanlar	3 269	3 978	4 005	3 667	4 541	6 015	6 111	7 017	7 782	8 410	10 815	11 581
Bir okul bitirmeyenler	4 947	5 231	5 203	5 125	5 857	7 513	7 471	8 320	10 433	11 463	13 204	15 306
Lise altı eğitimliler	7 267	8 004	8 846	9 408	9 619	10 857	11 528	12 795	14 137	16 164	18 471	21 388
Lise ve dengi okul mezunları	10 449	11 358	12 712	13 336	13 475	14 952	15 649	17 442	19 385	21 870	24 829	28 260
Yükseköğretim mezunları	15 152	18 245	19 077	21 180	22 807	25 263	26 756	30 857	32 480	34 801	39 536	43 821

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).
Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo 4.4'e göre okur-yazar olmayanların yıllık ortalama gelirleri diğer gruplara nazaran en az olanıdır. Yükseköğretim mezunları gelir durumu itibarıyla en üst çitayı oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere eğitim düzeyi arttıkça gelir durumu da artış göstermektedir. Üstelik bu artış gittikçe artan oranlarda kendini belli etmektedir.

4.2.3. Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk

Yoksulluğun eğitim düzeyleri açısından özel olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında; okur-yazar olmayanlar başta olmak üzere, ilkokuldan yüksekokul ve üstü eğitim düzeylerine kadar gruplandırma yapılarak yoksulluğun yansımaları görülmelidir.

Tablo 4.5: Hanehalkı Fertlerinin Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye.

Eğitim Durumu	2002	2004	2006	2008	2009
TÜRKİYE	26,96	25,60	17,81	17,11	18,08
6 yaşından küçük fertler	33,17	34,19	24,78	22,53	24,04
Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen	36,99	37,52	28,10	30,50	29,84
İlkokul	26,13	24,36	14,19	13,44	15,34
İlköğretim	26,37	25,49	18,06	17,20	17,77
Ortaokul ve orta dengi meslek	18,77	13,00	8,07	8,34	9,76
Lise ve lise dengi meslek	9,82	8,28	5,20	5,64	5,34
Yüksekokul, fakülte ve üstü	1,57	1,33	1,01	0,71	0,71

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları (21.02.2018).

Tablo 4.5'e göre yoksulluk oranı genel yapısı itibarıyla eğitim düzeyinin artışıyla birlikte düşmektedir. Yoksulluk oranı 2008 yılı itibarıyla en düşük seviyede görülürken, 2009 yılında tekrar yükselme ivmesine girmiştir. Okuma yazması olmayan veya bir okul bitirmeyenlerin yoksulluk oranının çok yüksek olması, yüksekokul ve üstü eğitim düzeylerinde ise yoksulluğun çok az görülmesi; eğitimin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu veriler eşliğinde denilebilir ki; toplumsal olarak eğitim düzeyinin yükseltilmesine dönük kalıcı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

4.3. Çalışma Hayatında Gelir ve Yoksulluk

Yaşamın bir gereği olarak her insan; yemek, barınma ve diğer zorunlu ihtiyaçlarını temin etmek için düzenli bir gelire ihtiyaç duymaktadır. Bu gelirin temininde genel olarak başvurulan yöntem ise çalışmaktır. İş yaşamındaki kişilerin çalışma biçimlerinde farklılık olacağı ve bu çalışma biçimine göre de kazanç durumlarında farklılıkların olması doğaldır. Bunun sonucu olarak ta yoksulluk profili değişkenlik göstermektedir.

4.3.1. İşteki Duruma Göre Yıllık Ortalama Gelir

İnsanlar günlük yaşamlarını idame ettirebilmek için genelde bir iş sahibi olmaktadır. Yapılan iş düzenli olarak alınan bir ücret ve maaş şeklinde olacağı gibi, iş karşılığı yevmiyeli çalışmada olabilir. Ayrıca yanında birilerini çalıştırarak gelir elde eden bir işveren veya müstakil olarak kendi hesabına çalışan bir şahıs olma durumu da söz konusu olabilmektedir.

Tablo 4.6: Hanehalkı Fertlerinin Esas İşteki Durumlarına Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri, 2006-2017. (TL)

İşteki durum	Yıllar											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Toplam	8 754	10 005	10 922	11 967	12 558	14 159	15 157	17 255	19 051	21 514	24 976	28 299
Ücretli, maaşlı	9 069	10 308	11 471	13 014	13 707	14 904	15 928	18 110	19 772	21 930	24 375	27 449
Yevmiyeli	3 289	4 241	4 511	4 437	4 960	5 420	5 861	6 322	7 667	8 605	10 003	11 634
İşveren	20 403	25 411	26 846	27 236	26 522	33 465	35 680	39 632	44 587	47 386	67 640	83 542
Kendi hesabına	7 002	8 106	8 344	8 553	9 508	10 980	11 834	13 356	14 629	17 644	20 417	21 999
Erkek												
Toplam	9 297	10 616	11 542	12 614	13 202	14 899	15 962	18 125	20 074	22 673	26 438	29 742
Ücretli, maaşlı	9 268	10 529	11 770	13 409	14 080	15 355	16 478	18 709	20 470	22 782	25 498	28 502
Yevmiyeli	3 782	4 837	5 071	4 994	5 730	6 168	6 669	7 187	8 610	9 667	11 093	12 864
İşveren	20 864	26 279	27 450	27 977	27 363	33 917	35 671	39 679	45 402	48 722	68 689	83 469
Kendi hesabına	7 757	8 801	9 224	9 407	10 369	11 970	12 959	14 582	16 038	19 093	22 088	23 679
Kadın												
Toplam	6 453	7 470	8 400	9 446	10 034	11 355	12 363	14 350	15 681	17 956	20 645	24 003
Ücretli, maaşlı	8 262	9 490	10 422	11 732	12 470	13 488	14 328	16 444	17 838	19 767	21 637	24 872
Yevmiyeli	1 875	2 263	2 496	2 446	2 472	2 652	3 126	3 272	4 052	4 605	5 357	6 481
İşveren	15 476	14 501	19 765	17 821	16 956	27 123	35 781	39 033	34 960	35 116	59 835	84 105
Kendi hesabına	3 390	4 176	3 724	3 935	4 616	5 628	6 179	7 333	7 907	10 483	11 797	13 160

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo 4.6'ya göre yevmiyeli çalışanların diğer gruplara göre en az geliri elde ettikleri görülmektedir. Kendi hesabına çalışanlar yevmiyeli çalışanlara oranla iki kat fazla kazanç elde etmelerine rağmen, umumi ortalama gelirden daha az kazançları söz konusudur. Ücretli ve maaşlı kategorisinde olanlar ise umumi ortalama gelirle genelde başa baş gitmekte, işverenler bu sınıflandırmada en üst gelir grubuna girmektedir. Kadın ve erkek şeklindeki cinsiyet gruplandırmasında ise kadınlar dezavantajlı bir durumdadır.

4.3.2. İşteki Duruma ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk

Hanehalkı fertlerinin işteki durumlarına göre elde ettikleri gelirler üzerinden; ayrıca tarım, sanayi ve hizmet şeklindeki sektör düzleminde genel olarak yoksulluk oranlarına bakılacaktır:

Tablo 4.7: Hanehalkı Fertlerinin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları, Türkiye.

İşteki durum ve sektör	Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008	2009
İstihdamdaki fertler	25,08	26,12	23,33	18,96	15,81	14,21	14,82	15,37
İşteki durum								
Ücretli, maaşlı	13,64	15,28	10,35	6,57	6,00	5,82	5,93	6,05
Yevmiyeli	45,01	43,09	37,52	32,12	28,63	26,71	28,56	26,86
İşveren	8,99	8,84	6,94	4,80	3,75	3,15	1,87	2,33
Kendi hesabına	29,91	32,38	30,48	26,22	22,06	22,89	24,10	22,49
Ücretsiz aile işçisi	35,33	38,51	38,73	34,52	31,98	28,58	32,03	29,58
Sektör								
Tarım	36,42	39,89	40,88	37,24	33,86	32,05	37,97	33,01
Sanayi	20,99	21,34	15,64	9,85	10,12	9,70	9,71	9,63
Hizmet	25,82	16,76	12,36	8,68	7,23	7,35	6,82	7,16

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları (21.02.2018).

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

İstihdam durumundaki fertlerin yaptıkları işe göre yoksulluk oranına bakıldığında; yevmiyeli çalışanlar 2002 yılında en yüksek oranla başı çekerken, bunu ücretsiz aile işçileri izlemektedir. Bilahare kendi hesabına çalışanlar ve ücretliler bu sıralamada yer almaktadır. İşveren kesiminde ise en düşük oranda yoksulluk görülmektedir. 2009 yılına gelindiğinde yoksulluk oranlarında düşmeler söz konusu olup; yevmiyeli çalışanlar ile ücretsiz aile işçileri kendi aralarında sıralamada yer değiştirmiş, diğerlerinin sıralaması ise değişmemiştir (Tablo 4.7).

4.4. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksulluk

Dünya çapında genel kabul görmüş olan yoksulluk sınırı ölçümleri esas alınarak; Türkiye'nin durumu 2002 ve 2015 yılları arasında gıda yoksulluğu (açlık), gıda ve gıda dışı yoksulluk, kişi başına günlük 1 \$ altı yoksulluk, kişi başına günlük 2,15 \$ altı yoksulluk, kişi başına günlük 4,3 \$ altı yoksulluk ve harcama esaslı göreceli yoksulluk oranları şeklinde değerlendirilerek Tablo 4.8'de verilmiştir:

Tablo 4.8: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları, 2002-2015.

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)													
	2002	2003	2004	2005	2006	2007 ⁽³⁾	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014 ⁽⁵⁾	2015 ⁽⁵⁾
Türkiye														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,20	0,01	0,02	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06	0,03	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06	1,62	1,58
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12	.	.	.	.	.	.
Kent														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,03	0,01	0,01	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64	.	.
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59	.	.	.	.	.	.
Kır														
Gıda yoksulluğu (açlık) ⁽⁴⁾	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42	.	.	.	.	.	.
Yoksulluk (gıda+gıda dışı) ⁽⁴⁾	34,48	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,46	0,01	0,02	0,04	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13	.	.
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13	.	.
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾⁽⁴⁾	19,86	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20	.	.	.	.	.	.

Kaynak: TÜİK, 2015 Yoksulluk Çalışması (21.02.2018).

(1) 1 \$'ın SAGP üzerinden TL karşılığı olarak ilgili yılın cari değerleri kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

(3) 2007 yılından itibaren yeni nüfus projeksiyonları kullanılmaktadır.

(4) 2010 yılından itibaren metodolojik revizyon çalışmaları nedeniyle hesaplanmamaktadır.

(5) 2014 yılından itibaren örneklem tasarımı yeni idari bölünüş temel alınmıştır; bu nedenle kır ve kent düzeyinde tahmin üretilmemiştir.

Tablo 4.8'e bakıldığında gıda yoksulluğu (açlık) oranı 2002 yılı itibarıyla %1,35 olup, bu oran ilerleyen yıllarda önemli ölçüde düşmüştür. Gıda ve gıda dışı şeklindeki

diğer yoksulluğun 2002 yılında %26,96 miktarıyla yüksek bir orana sahip olduğu, ilerleyen yıllarda genel bir düşüş meyli izlediği görülmektedir. Göreli yoksulluk oranı ise genel olarak ivmesini korumuş olup, kısmen yükselme söz konusudur. Bahsedilen bu üç yoksulluk tipi çalışması 2010 yılından itibaren, metodolojik revizyon çalışmaları sebebiyle hesaplanmamaktadır. Türkiye'de mutlak yoksulluk olarak 1 \$'ın altındaki yoksul oranı 2002 yılında %0,20 olarak gerçekleşmiş ve bu başlık altındaki yoksulluk tipi 2006 yılından itibaren görülmemektedir. Mutlak yoksulluğun 2,15 \$ altı kategorisinde ise 2002 yılında %3,04 olan yoksulluk oranı, genel yapısı itibarıyla düşüş şeklinde bir ivme ile 2015 yılında %0,06'ya gerilemiştir. Yine aynı tip yoksullukta; 4,3 \$'ın altında günlük kazanca sahip insanların oransal durumu 2002 yılında %30,30 olup, düzenli olarak düşüş gerçekleşmiş ve 2015 yılında bu oran %1,58 olmuştur. Kent ve kır ayrımı gözetilerek yapılan değerlendirmelerde, kent sakinlerinin ekonomik açıdan daha iyi durumda olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bu gelişmeler doğrultusunda denilebilir ki; 2006 yılında mutlak yoksulluk kapsamında 1 \$ altı yoksulluk oranının sıfırlanması, ileriki yıllarda 2,15 \$ ve 4,3 \$ altı değerlerinde ise yoksulluk oranlarındaki düşüşün belirgin olması iyi bir neticedir.

4.5. Gelir Dağılımındaki Eşitsizliğin Ölçülmesi

Gelir dağılımındaki eşitsizliği anlamak için ilgili ülkenin nüfusunun toplamı, gelirleri itibarıyla yüzdelik dilimlere ayrılmalı ya da gini katsayısı ile incelenmelidir. Ülke gelirinin toplamı mevcut nüfus toplamına bölündüğünde ortalama gelir elde edilmektedir. Medyan gelir ise gelirlerin küçükten büyüğe doğru sıralanışında en ortada bulunan sayıdır (www.bildiginekonomi.net, 26.02.2018). Gini katsayısı dünya çapında gelir dağılımı adaleti ya da adaletsizliğini ölçmek için en fazla kullanılan bir yöntem olup, ilgili ülkede yaşayan vatandaşların aralarındaki millî gelir dağılımını istatistiki yöntemlerle ortaya koymaktadır (Ayvalı, 2017).

4.5.1. Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yoksulluğun Ölçülmesi

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, sıralı yüzde 20'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2017 yılları arasında kapsayacak şekilde beş grup dahilinde incelenecektir:

Tablo 4.9: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2017.

		Yüzde 20'lik gruplar				
	Toplam	İlk %20 ⁽¹⁾	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20 ⁽¹⁾
2006						
Yüzde (%)	100,0	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
Ortalama (TL)	6 395	1 615	3 157	4 727	6 989	15 487
Medyan (TL)	4 702	1 666	3 146	4 702	6 899	12 264
2008						
Yüzde (%)	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
Ortalama (TL)	8 372	2 427	4 342	6 347	9 185	19 560
Medyan (TL)	6 328	2 523	4 354	6 329	9 059	15 637
2010						
Yüzde (%)	100,0	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
Ortalama (TL)	9 735	2 841	5 151	7 457	10 658	22 573
Medyan (TL)	7 429	2 924	5 131	7 429	10 511	17 927
2012						
Yüzde (%)	100,0	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
Ortalama (TL)	11 859	3 468	6 301	9 055	12 850	27 624
Medyan (TL)	9 030	3 619	6 294	9 030	12 772	22 042
2014						
Yüzde (%)	100,0	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
Ortalama (TL)	14 553	4 515	7 894	11 157	15 792	33 417
Medyan (TL)	11 108	4 661	7 863	11 108	15 576	27 388
2016						
Yüzde (%)	100,0	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2
Ortalama (TL)	19 139	5 880	10 174	14 288	20 194	45 173
Medyan (TL)	14 232	6 127	10 211	14 232	19 943	35 503
2017						
Yüzde (%)	100,0	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4
Ortalama (TL)	21 577	6 779	11 528	15 962	22 496	51 127
Medyan (TL)	15 887	7 047	11 519	15 888	22 277	38 533

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

(1) Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

İlk %20'lik grupta medyan gelirin kısmen de olsa ortalama gelirden fazla olduğu, diğer yüzdelik dilimlerde ise genel olarak ortalama gelirin yüksek olduğu görülmektedir. İlk dört dilimde ortalama ve medyan gelirlerin birbirine çok yakın olması bu dilimlerde yer alanların kendi aralarındaki gelir adaletini göstermektedir. Ekonomik düzeyin arttığı son dilimde ise gelir adaleti bozulmakta ve çok kazananların lehine bir durum ortaya çıkmaktadır. Ayrıca en yoksul ile en zengin arasındaki ortalama ve medyan gelirin katlamalı farkı gelir adaletsizliğinin boyutunu gayet açık bir şekilde belli etmektedir (Tablo 4.9).

DB'nin eşitsizliği ifade etmek maksadıyla; ülke genelindeki toplam gelirden hanehalkının ilk %40'lık dilimden payına düşen miktara göre yaptığı eşitsizlik tanımı mevcuttur. Bu tanıma göre Türkiye'de bir iyileşme olduğu görülmektedir. Önceki yıllarda eşitsizlik orta düzeyde iken; 2014 ve 2017 verilerinde eşitsizlik düşük düzeydedir (Tablo 4.9).

4.5.2. Yüzde 5'lik Gruplar İtibarıyla Yoksulluğun Ölçülmesi

Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre, sıralı yüzde 5'lik gruplar itibarıyla yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin dağılımı, 2006-2017 yılları arasını kapsayacak şekilde yirmi grup dahilinde incelenecektir:

Tablo 4.10: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 5'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı, 2006-2017.

Yüzde 5'lik gruplar											
	Toplam	İlk %5(1)	İkinci %5	Üçüncü %5	Dördüncü %5	Beşinci %5	Altıncı %5	Yedinci %5	Sekizinci %5	Dokuzuncu %5	Onuncu %5
2006											
Yüzde (%)	100,0	0,7	1,1	1,5	1,8	2,1	2,3	2,6	2,9	3,2	3,5
Ortalama (TL)	6 395	893	1 436	1 860	2 265	2 634	2 970	3 328	3 693	4 077	4 494
Medyan (TL)	4 702	958	1 435	1 859	2 269	2 652	2 964	3 332	3 696	4 072	4 505
2007											
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,3	1,7	2,0	2,2	2,5	2,8	3,1	3,4	3,6
Ortalama (TL)	8 050	1 371	2 167	2 687	3 141	3 568	4 021	4 489	4 926	5 386	5 835
Medyan (TL)	6 082	1 433	2 170	2 678	3 145	3 563	4 022	4 488	4 913	5 392	5 838
2008											
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,3	1,7	1,9	2,2	2,5	2,7	3,0	3,3	3,6
Ortalama (TL)	8 372	1 460	2 243	2 770	3 234	3 662	4 117	4 566	5 023	5 512	6 052
Medyan (TL)	6 328	1 517	2 251	2 769	3 230	3 663	4 128	4 557	5 028	5 518	6 046
2009											
Yüzde (%)	100,0	0,8	1,3	1,6	1,9	2,2	2,4	2,7	3,0	3,3	3,6
Ortalama (TL)	9 396	1 495	2 401	3 021	3 547	4 045	4 554	5 080	5 643	6 216	6 762
Medyan (TL)	7 044	1 571	2 409	3 010	3 546	4 041	4 553	5 085	5 640	6 209	6 756
2010											
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,3	1,7	2,0	2,2	2,5	2,8	3,1	3,4	3,7
Ortalama (TL)	9 735	1 743	2 582	3 234	3 800	4 330	4 863	5 431	5 977	6 532	7 128
Medyan (TL)	7 429	1 810	2 583	3 239	3 808	4 326	4 858	5 433	5 966	6 538	7 133
2011											
Yüzde (%)	100,0	0,8	1,3	1,7	2,0	2,3	2,5	2,8	3,0	3,3	3,6
Ortalama (TL)	10 774	1 806	2 866	3 600	4 242	4 854	5 411	5 972	6 552	7 154	7 805
Medyan (TL)	8 139	1 884	2 887	3 604	4 237	4 850	5 414	5 972	6 543	7 150	7 795

Tablo 4.10 (Devam)

2012													
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,3	1,7	2,0	2,3	2,5	2,8	3,1	3,3	3,7		
Ortalama (TL)	11 859	2 016	3 182	3 984	4 691	5 384	5 977	6 600	7 245	7 924	8 665		
Medyan (TL)	9 030	2 141	3 186	3 979	4 686	5 390	5 970	6 605	7 251	7 933	8 674		
2013													
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,4	1,8	2,0	2,3	2,6	2,8	3,1	3,4	3,6		
Ortalama (TL)	13 250	2 386	3 709	4 629	5 341	6 037	6 749	7 414	8 103	8 866	9 628		
Medyan (TL)	10 024	2 528	3 710	4 641	5 344	6 025	6 745	7 416	8 096	8 876	9 600		
2014													
Yüzde (%)	100,0	1,0	1,4	1,8	2,1	2,3	2,6	2,8	3,1	3,4	3,7		
Ortalama (TL)	14 553	2 785	4 184	5 121	5 972	6 769	7 503	8 253	9 055	9 859	10 644		
Medyan (TL)	11 108	2 944	4 205	5 116	5 973	6 770	7 508	8 259	9 059	9 870	10 628		
2015													
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,4	1,8	2,1	2,3	2,6	2,8	3,1	3,3	3,6		
Ortalama (TL)	16 515	2 999	4 705	5 822	6 727	7 593	8 425	9 227	10 149	11 052	11 978		
Medyan (TL)	12 492	3 159	4 709	5 828	6 728	7 583	8 424	9 200	10 151	11 043	11 973		
2016													
Yüzde (%)	100,0	0,9	1,4	1,8	2,0	2,3	2,5	2,8	3,0	3,3	3,6		
Ortalama (TL)	19 139	3 569	5 465	6 702	7 788	8 787	9 716	10 643	11 554	12 585	13 672		
Medyan (TL)	14 232	3 784	5 475	6 693	7 800	8 800	9 713	10 646	11 531	12 568	13 662		
2017													
Yüzde (%)	100,0	1,0	1,5	1,8	2,1	2,3	2,6	2,8	3,0	3,3	3,6		
Ortalama (TL)	21 577	4 138	6 351	7 697	8 931	10 025	11 019	12 028	13 042	14 116	15 296		
Medyan (TL)	15 887	4 332	6 381	7 696	8 925	10 016	11 007	12 004	13 026	14 104	15 323		

Tablo 4.10 (Devam)

Yüzde 5'lik gruplar										
	Onbirinci %5	Onikinci %5	Onüçüncü %5	Ondördüncü %5	Onbeşinci %5	Onaltıncı %5	Onyedinci %5	Onsekizinci %5	Ondokuzuncu %5	Son %5(1)
2006										
Yüzde (%)	3,9	4,2	4,7	5,1	5,7	6,4	7,3	8,6	11,1	21,4
Ortalama (TL)	4 929	5 406	5 950	6 571	7 265	8 167	9 380	11 036	14 160	27 364
Medyan (TL)	4 929	5 398	5 951	6 573	7 261	8 169	9 356	10 950	13 954	22 671
2007										
Yüzde (%)	3,9	4,3	4,6	5,1	5,6	6,2	7,0	8,2	10,3	21,3
Ortalama (TL)	6 348	6 914	7 482	8 186	9 025	10 004	11 319	13 239	16 552	34 366
Medyan (TL)	6 352	6 926	7 465	8 190	9 029	10 002	11 286	13 243	16 374	27 393
2008										
Yüzde (%)	4,0	4,3	4,7	5,2	5,7	6,4	7,3	8,5	10,6	20,3
Ortalama (TL)	6 609	7 214	7 851	8 640	9 546	10 695	12 220	14 251	17 759	33 982
Medyan (TL)	6 599	7 219	7 850	8 646	9 569	10 680	12 216	14 140	17 520	26 674
2009										
Yüzde (%)	3,9	4,3	4,6	5,1	5,6	6,2	7,0	8,4	10,9	21,4
Ortalama (TL)	7 368	7 985	8 712	9 520	10 468	11 632	13 175	15 747	20 327	40 206
Medyan (TL)	7 384	7 980	8 698	9 524	10 484	11 619	13 104	15 622	20 089	31 898
2010										
Yüzde (%)	4,0	4,3	4,7	5,2	5,7	6,4	7,1	8,3	10,5	20,4
Ortalama (TL)	7 760	8 404	9 134	10 014	11 100	12 379	13 849	16 249	20 401	39 773
Medyan (TL)	7 773	8 404	9 132	10 013	11 113	12 373	13 758	16 165	20 153	32 223
2011										
Yüzde (%)	3,9	4,3	4,7	5,1	5,6	6,3	7,1	8,4	10,7	20,6
Ortalama (TL)	8 491	9 257	10 092	11 043	12 110	13 522	15 252	18 058	22 970	44 399
Medyan (TL)	8 487	9 244	10 085	11 064	12 083	13 518	15 199	17 945	22 778	35 827

Tablo 4.10 (Devam)

Yüzde 5'lik dilimler halinde verilen Tablo 4.10, zenginle fakir arasındaki mevcut ekonomik gelir farkının görülmesi açısından daha fazla dikkat çekmektedir. 2006 yılında ilk yüzde 5'lik dilimde 893 TL olan ortalama gelir 4,63 kat artarak 2017 yılında 4.138 TL'ye ulaşmıştır. Medyan gelir ise 958 TL'den 4.332 TL'ye ulaşarak 4,52 kat artmıştır. Son yüzde 5'lik dilimde ortalama gelir 2006 yılında 27.364 TL iken, 2017 yılında 3,51 kat artarak 96.091 TL'ye gelmiş; medyan gelir ise 2006 yılında 22.671 TL'den, 2017 yılında 70.638 TL'ye ulaşarak 3,11 misli artış göstermiştir. 2006 yılında ortalama gelir olarak son dilim ilk dilimden 30,64 kat fazla iken, bu durum 2017 yılında 23,22 kata düşmüştür. Medyan gelirin 2006 yılındaki durumuna gelince; son dilim ilk dilimden 23,66 kat fazlayken, 2017 yılında bu durum 16,30 kata inmiştir. 2006 yılında toplam gelirden %0,7 pay alan ilk dilim, 2017 yılında %1 almaktadır. Son dilim ise 2006 yılında toplam gelirden %21,4 pay almışken, 2017 yılında kısmi bir artış ile %22,3 olmuştur. İlk dilimdeki 2006 ile 2017 yılları arasındaki ortalama ve medyan gelirdeki genel iyileşme durumu, son dilimdeki iyileşmeden çok daha iyi durumdadır. Buna göre denilecek olan, yoksulların durumundaki düzelmenin fark edilecek düzeyde olduğudur. İlk dilimdeki kişiler ile son dilimdeki kişilerin arasındaki gelir farkı, 2006 yılına kıyasla 2017 yılında her iki gelir türünde de azalmıştır. Bu durumda göstermektedir ki; zenginle fakir arasındaki gelir farkı azalmaktadır. Yoksul insanların sayısında önemli bir azalma olduğu ve ekonomik düzeyi iyi olanların sayısında ise kısmen bir artış olduğu görülmektedir. Sonuç olarak buradan anlaşılan yoksulluğun gittikçe azaldığıdır.

Eşitsizliği ifade etmek maksadıyla, DB'nin tanımı doğrultusunda ilk %40'lık dilimin toplam gelirden aldığı paya bakılmaktadır. Buna göre ilk dönemlerde orta düzeyde bir eşitsizlik söz konusudur. 2013 ve 2016 yıllarında düşük düzeye bir yakınsama mevcuttur. 2014, 2015 ve 2017 yıllarında ise eşitsizlik düzeyi düşüktür. Bu durum göstermektedir ki, geçen zaman içerisinde Türkiye'de eşitsizlik azalmaktadır (Tablo 4.10).

4.5.3. SAGP Kullanılarak Görelî Yoksulluğun Ölçülmesi

SAGP kullanılarak hesaplanan gelire dayalı görelî yoksulluk sınırına göre; yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı, 2006-2017 yıllarını kapsayacak şekilde incelenecektir:

Tablo 4.11: SAGP Kullamlarak Hesaplanan Gelire Dayalı Görelî Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2006-2017.

	Yıllar											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
40%												
Yoksulluk sınırı (TL)	1 849	2 348	2 460	2 735	2 886	3 167	3 515	3 897	4 312	4 826	5 517	6 166
Yoksul sayısı (Bin kişi)	8 228	5 920	6 241	6 869	6 801	6 664	6 759	6 128	5 929	5 970	5 749	5 197
Yoksulluk oranı (%)	12,2	8,6	9,0	9,7	9,5	9,2	9,2	8,2	7,8	7,8	7,5	6,6
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	28,4	23,3	22,5	23,9	22,3	24,3	22,3	21,4	21,3	21,8	19,6	19,8
50%												
Yoksulluk sınırı (TL)	2 311	2 935	3 075	3 419	3 608	3 958	4 394	4 871	5 390	6 032	6 896	7 707
Yoksul sayısı (Bin kişi)	12 096	10 007	10 613	11 391	11 461	11 058	11 131	10 321	10 451	10 503	10 296	9 690
Yoksulluk oranı (%)	17,9	14,6	15,3	16,1	16,1	15,3	15,1	13,9	13,8	13,8	13,4	12,3
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	30,7	25,0	25,0	26,1	25,3	25,7	26,0	24,5	23,6	23,8	23,0	21,5
60%												
Yoksulluk sınırı (TL)	2 774	3 522	3 689	4 103	4 330	4 750	5 272	5 845	6 468	7 238	8 275	9 249
Yoksul sayısı (Bin kişi)	16 561	15 009	15 773	16 409	16 274	15 903	16 041	15 990	15 801	16 024	16 034	15 318
Yoksulluk oranı (%)	24,5	21,9	22,8	23,3	22,8	22,0	21,8	21,5	20,9	21,0	20,8	19,4
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	33,1	26,3	27,2	27,6	27,7	27,6	28,3	25,5	25,9	24,9	24,4	24,2
70%												
Yoksulluk sınırı (TL)	3 236	4 109	4 304	4 787	5 051	5 542	6 151	6 819	7 545	8 445	9 655	10 790
Yoksul sayısı (Bin kişi)	21 684	19 907	20 914	21 320	21 360	21 132	21 842	21 385	21 465	21 605	21 547	21 665
Yoksulluk oranı (%)	32,1	29,1	30,2	30,2	29,9	29,2	29,7	28,7	28,4	28,3	27,9	27,5
Yoksulluk açığı ⁽¹⁾	33,3	28,9	29,1	30,7	30,8	30,1	29,3	27,7	27,9	27,6	27,1	25,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Yoksulluk hesaplamasında eşdeğer hanehalkı gelirleri, Düzey 2 bazında SAGP ile düzeltilmiştir.

(1) Yoksulluk açığı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade etmektedir.

Yoksulluk açığı = ((Yoksulluk sınırı - Yoksulların Eşdeğer Fert Başına Medyan Geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanmıştır.

SAGP değerleri üzerinden verilen göreceli yoksulluk sınırı, bütün göstergelerde yıllar geçtikçe gelir itibarıyla yükseliş seyrindedir. %40 ve %50'lik göstergelerde yoksul sayıları belirgin miktarlarda düşmüş, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı ise dikkat çekecek şekilde düşüş kaydetmiştir. %60 ve %70'lik göstergelerdeki duruma gelince, yoksul sayıları miktar olarak fazla değişime uğramamış; fakat yoksulluk oranı ile yoksulluk açığı belirgin bir şekilde düşüş göstermiştir (Tablo 4.11).

4.5.4. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

Hanehalkı kullanılabilir gelire ve yıllara göre gini katsayısı, öncelikle kent ve kır bilgilerini de içerecek şekilde Türkiye ekseninde 1994-2005 yılları arasında incelenecek; bilahare 2006-2017 yılları için Türkiye düzleminde gini katsayısına P80/P20 oranıyla birlikte bakılacaktır:

Tablo 4.12: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 1994, 2002-2005.

	Gini katsayısı				
	1994	2002	2003	2004	2005
TÜRKİYE	0,49	0,44	0,42	0,40	0,38
KENT	0,51	0,44	0,42	0,39	0,37
KIR	0,41	0,41	0,39	0,37	0,38

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, 1994 ve TÜİK, Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2002-2005 (04.03.2018).

Türkiye düzleminde 1994 ile 2005 yılları arasındaki gini katsayısının değişimine bakıldığında, sürekli olarak bir iyileşme olduğu görülmektedir. Kentlerdeki mevcut durum 1994 itibarıyla kırlara göre çok kötü olup, geçen zaman içerisinde hızla iyileşme olduğu izlenmektedir. Kır kesiminde ise geçen süre içerisinde kısmen bir iyileşme olsa da, zenginle fakir arasındaki gelir farkında fazla değişiklik görünmemektedir (Tablo 4.12).

Tablo 4.13: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı, 2006-2017.

	Yıllar											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gini katsayısı	0,403	0,387	0,386	0,394	0,380	0,383	0,382	0,382	0,379	0,386	0,396	0,400
P80/P20 oranı	8,1	7,1	7,1	7,4	6,9	7,0	6,9	6,8	6,9	7,2	7,4	7,4

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Tablo 4.13 itibarıyla gini katsayısı, 2005 yılındaki en düşük rakamından sonra 2006 yılında tekrar yükselişe geçmiş, ilerleyen yıllarda iniş çıkışlar sergileyerek 2014 yılında en düşük seviyeyi görmüş ve sonraki yıllarda tekrar çıkışa geçmiştir. Sonuç olarak sergilenen duruma dikkatlice bakıldığında, en iyi performans 2005 ile 2014 yılları olup birbirine eşdeğer pozisyonundadır (bkz. Tablo 4.12 ve Tablo 4.13).

4.5.5. Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini ve P80/P20

Hanehalkı olarak elde edilen gelirin birey sayısına bölümüyle elde edilen birey geliri tespiti, doğru olmayacağı düşüncesiyle "eşdeğerlik ölçeği" ya da eşdeğer hanehalkı geliri şeklinde ifade edilen "OECD Ölçeği" kullanıma girmiştir. Bu ölçümde 14 yaş ve üstündekiler için "0,5" ve 14 yaşın altındakiler içinse "0,3" katsayısı alınmakta, hanehalkının referans şahsı için "1" ile çarpılarak hesaplanmaktadır (www.tuik.gov.tr, 31.05.2018).

Tablo 4.14: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Gini Katsayısı ve P80/P20 Oranı, 2006-2017.

	Yıllar											
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Gini katsayısı	0,428	0,406	0,405	0,415	0,402	0,404	0,402	0,400	0,391	0,397	0,404	0,405
P80/P20 oranı	9,6	8,1	8,1	8,5	7,9	8,0	8,0	7,7	7,4	7,6	7,7	7,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (14.01.2019).

Gelirlerin referans dönemi bir önceki takvim yılıdır.

Eşdeğer hanehalkı hesaplarına göre gini katsayısı, 2006 yılındaki durumuna göre ileriki senelerde iniş çıkışlarla birlikte düşüş meylindedir. 2014 yılında en düşük seviyesini görmüş, sonraki yıllarda tekrar çıkışa geçmiştir (Tablo 4.14). OECD tarafından hazırlanan rapora göre, Türkiye 2015 yılında OECD ülkeleri içerisinde en yüksek (en kötü) gini katsayısına sahip 3. ülkedir. Örgütün gini katsayısı ortalama 0,317 iken, bu oran Türkiye’de 0,397 olarak gerçekleşmiştir (Ayvalı, 2017). Geçmişe nazaran iyileşme sergilemesine rağmen, OECD ülkeleri arasındaki konumu itibarıyla Türkiye’nin durumu olumlu değildir.

Gelir dağılımında adaletsizlik olduğu zaman, ortaya çıkacak servet oluşumunun bir miktarı zengin insanların cebine girmektedir. Kazancı fazla olmayan insanların ortalama tüketimleri belirli bir seviyede olmasından ötürü, servet sahibi olmaları söz

konusu olamamaktadır. Ayrıca Türkiye misali gelişmekte olan memleketlerde gelir dağılımında adaletsizlik görülmesiyle birlikte, kazancı az olan bazı insanların ellerinde bulunan servet, hızla artan nüfus ile erimekte ve miras yoluyla parçalanarak yok olmaktadır (Özgüler, 2014: 63). Bu dengesizliği gidermek adına; özellikle düşük düzeyli gelir grubu için hızlı nüfus artışını düşürmeye dönük çalışmalar bir nebze olsun çözüm olabilir.

4.6. Sosyal Transferler

Türkiye'deki sosyal amaçlı harcamalarda geçmişe nazaran görülen artışlara rağmen, 2012 yılının verilerine bakıldığında hâlâ yetersizlik bulunmaktadır. Bu tür harcamaları GSYH kıstasında değerlendirip oranlara bakarsak; 2012 yılında Türkiye'de bu oran %13,1 iken, AB-27 ülkelerinden Fransa %33,8 ve Danimarka %33,3 ile başı çekmektedir. Romanya %17,6 ve Letonya %17,8 oranlarıyla sosyal korumaya dönük harcamalarda en alt seviyelerdedir. ABD, Japonya ve Kanada'da ise durum %20'ler de seyretmektedir. Güney Kore, Çin ve Hindistan ülkelerinde %10 ve daha düşük seviyelerde harcama miktarları oluşmuştur (Eurostat, 2012: 71; Akt. B. Yıldız, 2013: 174).

Günümüzde devletler, sosyal refaha dönük uygulamalarını genelde ekonomik gelişme düzeylerine göre hayata geçirmektedir. Türkiye'deki durum gelişmiş ülkeler düzeyinde olmamakla birlikte, her geçen gün artan sosyal refah uygulamalarıyla iyiye doğru seviye kat etmektedir. Son yıllarda eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik konusundaki atılımlarıyla ilerleme kaydetmiştir. OECD'nin 2013 verilerine göre, Türkiye'de devletin sosyal harcama kalemi GSYH oranıyla %12,49 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 1980 senesinde %3,1 ile gayet düşük düzeydedir. Geçen zaman zarfında ciddi bir ilerleme söz konusu olmuştur (Kurşun ve Rakıcı, 2016: 152).

ASPB verileri nezdinde sosyal yardım harcamalarının GSYH'ye oranı yıllar itibarıyla incelendiğinde; 2013'de %1,35, 2014'de %1,38, 2015'de %1,33 ve 2016 yılında ise %1,45 şeklindedir (bkz. Tablo 3.2). Son yıllara ait GSYH ve yapılan sosyal yardım harcamalarına Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü (BUMKO) verileri eşliğinde bakılacaktır. Buna göre GSYH'ler yıllara göre; 2017 yılında 3.106.536.751.000 TL, 2018'de 3.740.519.000.000 TL ve 2019 yılı için ise

4.450.278.000.000 TL'dir. Sosyal yardım miktarları ise yıllara göre; 2017'de 45.000.000.000 TL, 2018'de 50.800.000.000 TL ve 2019 yılı için ise 62.100.000.000 TL şeklindedir (www.bumko.gov.tr, 18.02.2019). Bu veriler eşliğinde oluşan oranlar ise; 2017 için %1,45, 2018'de %1,36 ve 2019 yılı için ise %1,40 şeklinde çıkmaktadır. En yüksek oran %1,45 olup, geçmişe nazaran genel seyir artış şeklindedir.

Türkiye düzleminde çalışan insanların gelir düzeyi itibarıyla durumuna bakıldığında, asgari ücretli olanların bir hayli çok olduğu görülmektedir. ABD'de %1,50 oranında asgari ücretli var iken, İngiltere'de bu durum %1,90 oranındadır. Fransa'da %14 ve Litvanya'da ise %15,40 oranında asgari ücretli çalışırken, Türkiye'de bu oran %49,90 şeklindedir (B. Yıldız, 2013: 159). Durumun bu şekilde tezahür etmesinden ötürü sosyoekonomik düzey çok düşük seyretmekte, dolayısıyla sosyal transferlerin artırılması gerekmektedir.

4.7. İşgücü, İşsizlik ve İstihdamdaki Genel Seyir

ÇSGB tarafından yürütülmekte olan birtakım teşvikler ve diğer çalışmalar doğrultusunda, istihdamdaki değişim ve işsizliğin mevcut durumu veriler eşliğinde sayısal ve oransal olarak incelenmelidir. Gelişmeleri detaylı olarak incelemek için tarım dışı işsizliği de bu verilerle birlikte değerlendirmekte yarar vardır:

Tablo 4.15: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşgücü Durumu, 15 Yaş ve Üstü, 2005-2018.

(Bin kişi)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı (%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005 Yıllık	48 356	21 691	19 633	2 058	26 665	44,9	9,5	12,0	40,6
2006 Yıllık	49 275	21 913	19 933	1 980	27 362	44,5	9,0	11,1	40,5
2007 Yıllık	50 177	22 253	20 209	2 044	27 925	44,3	9,2	11,2	40,3
2008 Yıllık	50 982	22 899	20 604	2 295	28 083	44,9	10,0	12,3	40,4
2009 Yıllık	51 833	23 710	20 615	3 095	28 124	45,7	13,1	16,0	39,8
2010 Yıllık	52 904	24 594	21 858	2 737	28 310	46,5	11,1	13,7	41,3
2011 Yıllık	53 985	25 594	23 266	2 328	28 391	47,4	9,1	11,3	43,1
2012 Yıllık	54 961	26 141	23 937	2 204	28 820	47,6	8,4	10,3	43,6
2013 Yıllık	55 982	27 046	24 601	2 445	28 936	48,3	9,0	10,9	43,9
2014 Yıllık	56 986	28 786	25 933	2 853	28 200	50,5	9,9	12,0	45,5
2015 Yıllık	57 854	29 678	26 621	3 057	28 176	51,3	10,3	12,4	46,0
2016 Yıllık	58 720	30 535	27 205	3 330	28 185	52,0	10,9	13,0	46,3

2017	Ocak	59 493	30 658	26 672	3 985	28 835	51,5	13,0	15,2	44,8
	Şubat	59 567	30 855	26 956	3 900	28 712	51,8	12,6	14,8	45,3
	Mart	59 634	31 131	27 489	3 642	28 504	52,2	11,7	13,7	46,1
	Nisan	59 709	31 444	28 157	3 287	28 265	52,7	10,5	12,4	47,2
	Mayıs	59 781	31 713	28 488	3 225	28 068	53,0	10,2	12,2	47,7
	Haziran	59 855	31 954	28 703	3 251	27 901	53,4	10,2	12,2	48,0
	Temmuz	59 927	32 200	28 758	3 443	27 727	53,7	10,7	13,0	48,0
	Ağustos	60 002	32 233	28 828	3 404	27 769	53,7	10,6	12,8	48,0
	Eylül	60 076	32 215	28 797	3 419	27 861	53,6	10,6	12,8	47,9
	Ekim	60 148	31 932	28 645	3 287	28 217	53,1	10,3	12,3	47,6
	Kasım	60 223	31 790	28 515	3 275	28 433	52,8	10,3	12,2	47,3
	Aralık	60 295	31 579	28 288	3 291	28 716	52,4	10,4	12,3	46,9
2018	Yıllık	59 894	31 643	28 189	3 454	28 251	52,8	10,9	13,0	47,1
	Ocak	60 360	31 438	28 029	3 409	28 922	52,1	10,8	12,7	46,4
	Şubat	60 415	31 520	28 166	3 354	28 895	52,2	10,6	12,5	46,6
	Mart	60 464	31 709	28 499	3 210	28 755	52,4	10,1	11,9	47,1
	Nisan	60 519	32 095	29 009	3 086	28 424	53,0	9,6	11,4	47,9
	Mayıs	60 571	32 274	29 138	3 136	28 297	53,3	9,7	11,6	48,1
	Haziran	60 626	32 629	29 314	3 315	27 997	53,8	10,2	12,1	48,4
	Temmuz	60 679	32 796	29 265	3 531	27 883	54,0	10,8	12,9	48,2
	Ağustos	60 733	32 989	29 318	3 670	27 745	54,3	11,1	13,2	48,3
	Eylül	60 788	32 813	29 063	3 749	27 975	54,0	11,4	13,5	47,8
	Ekim	60 841	32 658	28 870	3 788	28 183	53,7	11,6	13,6	47,5

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri (15.01.2019).

Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

2005-2013 dönem sonuçları ekonometrik model ile tahmin edilmiştir.

Tablo 4.15'de görüldüğü üzere 15 yaş ve üstü kurumsal olmayan nüfusun işgücü durumuna genel olarak bakılmıştır. Nüfus olarak sürekli bir artış söz konusudur. İşgücü potansiyeli artan nüfusla birlikte genel olarak bir artış kaydetmekte ve 2018 yılının Ağustos ayında en yüksek düzeyi göstermektedir. İstihdam edilenler kategorisinde de işgücü potansiyeline benzer bir durum mevcuttur. İşsiz sayısında en yüksek rakam Ocak 2017'de görülmüş, bilahare düşüşe geçen işsiz potansiyeli kararsız olarak iniş çıkışlarla seyrine devam etmektedir. Asıl olan bu sayısal verilerin oransal olarak mevcudiyeti olup, işgücüne katılma oranı olarak en yüksek değer 2018'in Ağustos ayındadır. İşsizlik oranıysa 2012 yılında %8,4 ile en düşük seviyede iken, en yüksek düzeyi küresel kriz sonrası %13,1 ile 2009 yılıdır. Millî istihdam seferberliği kapsamında bakıldığında; 2017 yılının Ocak ayında %13 olan işsizlik oranı, yapılan bu seferberlik ile 2018 Nisan ayında 3,4 puan düşmüştür. Bilahare yükselişe geçerek 2 puan artmış ve Ekim 2018'de %11,6 olmuştur. Konunun önemi açısından tarım dışı işsizliğe de bakmakta yarar

vardır. Bu kapsamda en yüksek işsizlik düzeyi küresel kriz sonrasında 2009 yılında görülen %16 oranıdır. Ocak 2017 itibarıyla %15,2 şeklinde yeniden yükselme gösteren bu işsizlik potansiyeli, istihdam seferberliği ile en fazla 3,8 puan düşme göstermiştir. Sonradan yükselişe geçip 2,2 puan artarak %13,6 olmuştur. İstihdam oranı olarak mevcut durumdaki en yüksek değerler, 2018 yılına ait Haziran dönemidir. Bu veriler eşliğinde denilebilir ki; son dönemlerde artış kaydeden işsizliği önlemek adına "Millî İstihdam Seferberliği" etkili olmuştur. Seyreden bu iyimser tablonun kalıcı olması ve daha iyi neticeler vermesi adına, ÇSGB'nin yürüttüğü bu çalışma profilinde sürekli bir iyileştirme ve yenilikler olmalıdır. Ayrıca diğer bakanlıkların yürüttüğü çalışmalarda da geliştirmeler yapılarak işsizliğin azaltılması ve istihdamın artırılmasına katkı oluşturulmalıdır.

4.8. Türkiye'nin İGE Eğilimleri

Türkiye'nin İGE eğilimleri tutarlı zaman serisi verileri ve yeni hedef ölçütlerine göre, 1990'dan 2017'ye kadar olan dönemi kapsayacak şekilde Tablo 4.16'da detaylı olarak gösterilmektedir:

Tablo 4.16: Tutarlı Zaman Serisi Verileri ve Yeni Hedef Ölçütlerine Göre Türkiye'nin İGE Eğilimleri, 1990-2017.

Yıl	Beklenen Yaşam Süresi	Beklenen Öğrenim Süresi	Ortalama Öğrenim Süresi	Kişi Başına GSMH (2011 SAGP Dolar)	İGE Değeri
1990	64,3	8,9	4,5	11 214	0,579
1995	67,0	9,6	4,8	12 089	0,607
2000	70,0	11,1	5,5	13 656	0,655
2005	72,5	11,9	6,0	16 129	0,690
2010	74,2	13,8	6,7	17 804	0,734
2015	75,5	15,2	7,8	23 125	0,783
2016	75,8	15,2	8,0	23 500	0,787
2017	76,0	15,2	8,0	24 804	0,791

Kaynak: www.tr.undp.org (17.01.2019).

Tablo 4.16'da görüldüğü üzere İGE eğilimleri 1990-2017 dönemini kapsayacak şekilde yeniden hesaplanmıştır. Daha önceki İGE eğilimleriyle karşılaştırıldığında değerler farklılaşmaktadır (bkz. Tablo 2.4). İnsani gelişme düzeyinin gittikçe iyileştiği açık bir şekilde görülmektedir. Bu gelişmeler neticesinde 0,791 İGE değerine 2017

yılında ulaşılarak, Türkiye 187 ülke arasında 64. sıraya yükselmiştir (www.tr.undp.org, 17.01.2019).

4.9. Dünya ve Türkiye Düzleminde İsrâf

Yoksulluğun bir problem olduğu ve ciddiyetini koruduğu bir dünyada israfın her geçen gün artması, üzerinde düşünülmesi gereken bir durumdur. Bazı insanlar açlık ve susuzluk nedeniyle ölürken, kimi insanların çatlayıncaya kadar yemeleri doğal karşılanacak bir hadise değildir. İsrâf yaşamımızın birçok alanında görülmekte olup, kimi zaman eğitimsizlikten, kimi zamanda elde edilen gelirin pervasızca kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Sebep ne olursa olsun bu sorunun çözümü için, genel manada insanlar bilinçlendirilmeli ve uluslararası boyutta çözümler üretilmelidir.

Dünya ölçeğinde kısaca bakarsak; ABD'de kozmetiğe bir yılda 8 milyar \$ ödenmekte, Avrupa ve ABD'de evcil hayvanlar için yapılan masraf 17 milyar \$ tutmaktadır. Sırf Avrupa'da sigara için 50 milyar \$ ve alkollü içeceklerle ise 105 milyar \$ harcadığı bilinmektedir. Eğer 6 milyar \$ temin edilse dünyada temel eğitim almamış kimse kalmayacak, 13 milyar \$ ile sağlık ve beslenme konusunda temel ihtiyaç tamamen giderilmiş olacaktır (Memiş, 2014: 157).

Türkiye'de maddi ve manevi birçok kaynak gerektiği gibi kullanılamamakta, önemli ölçüde israf olmaktadır. Öncelikli olarak insan faktörü gerektiği gibi değerlendirilememektedir. İnsanın eğitimi konusunda gelişmiş ülkelerle kıyaslanabilecek bir ivmeyi henüz sağlayamamışken, elimizdeki eğitimli ve dinamik insanlarımızı ya dış ülkelere kaptırıyoruz ya da çeşitli kaprisler ve yetersizlikler yüzünden ömürleri heba edilmektedir.

Tabiat güzelliklerimizin bir parçası olan orman arazileri çoğu zaman servet düşünleri yüzünden betonlaşmanın kurbanı olmakta, kimi zamanda tarla açmak adına cahil köylüler tarafından yakılmaktadır. Yaşamakta olan bu vahim durumla; yalnızca soluduğumuz havanın yapısını bozmakla kalmıyor, gelecek nesillere yeşil bir yaşam alanından ziyade beton kütleleri ve bozkır alanlarla dolu bir miras bırakılmaktadır.

Madenlerimiz ve jeotermal kaynaklarımızdan istifade konusunda ciddi girişimler gerçekleştirilememiş, kısmen istifade edilebilmektedir. Özellikle madenlerimizin çok azı işlenebilmekte, üretimi zaten kısıtlı olan madenlerimizin daha çok ham mamul

olarak satışı gerçekleştirilmektedir. Bu durum ciddi miktarda bir gelir kaybına neden olmakta, yapılan ticarete kazanan taraf ithalatçı ülkeler olmaktadır. Madenlerimizin önemli ölçüde atıl durumda olması, Türkiye'nin "varlık içinde darlık" çeken bir ülke konumu sergilediğini açıkça göstermektedir.

Makam aracı konusunda bazı yöneticilerin ısrarlı tutumları; yalnız ekonomik açıdan bir israfa neden olmakla kalmayıp, aynı zamanda da sosyal yaşama zarar vermektedir. Yoksul insanlar başta olmak üzere halkın tamamının güvenini kazanmak için, aşırılıklardan kaçınmak gerektiği önemli bir husustur. Ayrıca yoksul insanlara yapılacak transferler noktasında da, bu tür israfların önüne geçerek önemli bir kaynak artışı sağlanacağı unutulmamalıdır.

Türkiye genelinde özellikle kamu yatırımlarının önceliği, nasıl ve ne biçimde olacağı gibi hususların, bazen yeterince planlama yapılmadan aceleci davranılıp başlanmasıyla ciddi kayıplar oluşmaktadır. Bu kayıpların önüne geçilmesi için, işin ehli olan birimlerin yönlendirmeleriyle yatırımlar takibe alınmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Ayrıca yürütülen projelerin teknik kontrolleri konusunda; uzman olan birimlerin haricinde müdahalelere maruz bırakılmadan sağlıklı yapılması temin edilmeli, maddi ve manevi kayıpların önüne geçilmelidir.

Arazilerin işletilmesinde bugün olmuş ilkel yöntemlerle üretim yapan köylülerimiz mevcut olup, yaşanan bu durum tarım alanında ciddi bir potansiyel azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca tarım işletmelerinin küçüklüğü tarımsal üretimde verim düşüklüğüne neden olan başka bir husustur. Bu duruma çözüm için toplulaştırma konusu ciddiyetle ele alınıp ivedilikle uygulanmalıdır.

Başta ekmek olmak üzere; özellikle toplu olarak yemek hizmeti verilen yurt, fabrika vb. yerlerdeki gıda israfı, elektrik ve suyun özellikle kamuda gereksiz yere kullanımı, enerji konusunda hemen her alanda israfın olması ve burada saymakla bitirilemeyecek kadar uzayacak olan çeşitli hususlarda birçok maddi ve manevi kayıplar bulunmaktadır.

Türkiye'deki israfı ekonomik verilerle ifade edersek; 2007 yılında GSYH 856,4 milyar lira olup, millî gelirin yaklaşık %25'i israf edilmektedir. Rakamsal olarak bu miktar 214 milyar liradır. İsfaf unsurlarımızı detaylı olarak incelersek; 2003 yılı itibarıyla iç borç faizine 52,6 milyar lira ödenirken, 2007 yılında ise 41,54 milyar lira ödenmiştir. Üretilen ekmeğin %5'i israf edilmekte ve bu yaklaşık olarak yılda 600

milyon lira etmektedir. Yalnız damlatan muslukları ele alacak olursak ve konutların %10'unda böyle bir durum olması halinde israf boyutu 11 milyar liradır. Suyun israfına dış fırçalama, el yıkama ve tıraş olmayı da eklersek 13 milyar liralık bir kayıp daha oluşacağı hesaplanmaktadır. Enerji alanında %25 oranında bir tasarruf potansiyelimiz olabileceği hesaplanmış ve bu tasarrufun 11.500.000 ton petrolle eşdeğer olduğu belirtilmiştir (Akgül, 2008).

Türkiye olarak israf konusunda yekvücut bilinçlenerek sıkıntılarımızın üzerine gitmeli ve israftan kaçınmanın yollarını toplum olarak birlikte aramamız gerekmektedir. Sırf israf unsurlarını asgariye indirsek; hiçbir önleme gerek kalmaksızın yoksulluğu önemli ölçüde azaltmamız, hatta tamamen gidermemiz mümkündür.

4.10. Türkiye'nin Yoksullukla Mücadelesini Analiz

Yüksek eğitim düzeyi itibarıyla seviyenin düşük olması, gelirin daha az olmasına ve yoksulluğunda oransal olarak yükselmesine neden olmaktadır. Bu durumun izole edilmesi adına yurt çapında eğitim seferberliğinin başlatılması ve dünya çapında gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşılması gerekmektedir. Yapılacak eğitim faaliyetlerinde kalite standartlarının artırılmasına ve inovasyona önem verilmesi lazımdır.

Hanehalkının kalabalık olmasıyla birlikte yoksulluğun arttığı görülmekte, bu durumun önüne geçmek için ailesel düzlemde nüfus planlamasına gidilmesi gerekmektedir. Genel olarak nüfusun potansiyeline gelince, istihdam imkânlarının artırılmasıyla birlikte nüfusun dengeli artışı temin edilmelidir. Özellikle uzun yıllardır %10'lar düzeyinde seyreden işsizlik durumu göz önüne alındığında, istihdam imkânlarının altında nüfus artışı öngörülerek işsizlik oranı aşağıya çekilmelidir.

Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre uluslararası kuruluşların belirlediği standartlar açısından genel olarak yoksulluğun azaldığı, 1 \$ altı kategoride ise sıfırlandığı görülmektedir. Yalnızca harcama esaslı görelî yoksulluk mevcut durumunu korumuş, fazla bir değişiklik olmamıştır. Kent ve kır yapısı itibarıyla bakıldığında, kır bölgelerinde yaşayanların kent bölgelerine göre dikkat çekecek boyutlarda yoksul olduğu izlenmektedir.

Çalışma hayatında yevmiyeli olarak gelir elde edenlerin düşük ücretli olduğu, kendi hesabına çalışanların ise bunlara göre daha iyi olduğu görülmektedir. Bir ücret ya

da maaş karşılığı çalışanlar ise ülke ortalaması düzeylerinde bir gelir elde ederlerken, en çok kazanç elde edenler işveren konumunda bulunanlardır. Bu mevcut durumun yoksulluğa yansması da genel olarak aynı çizgide olup, işverenlerin en az yoksulluk oranına sahip olduğu bilinmektedir. Sektör bazında ise tarımla istigal edenlerin yoksulluk oranı sürekli olarak gayet üst düzeylerde iken, hizmet sektöründe 2003 yılından beri en alt düzeyde görülmektedir. Sanayi kesimindeki yoksulluk 2002 yılında en düşük seviyesindeyken, ikinci sıradaki yerini diğer yıllarda korumuş ve yoksulluk oranı hizmet sektöründen biraz fazladır.

Sosyal transferlerin durumu gelişmiş ülkelere nispeten azdır. Özellikle Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında, GSYH kıstasında en düşük sosyal transfer oranına sahip olanlardan bile daha az ödenek aktarılmış olması dikkat çekmektedir. Asgari ücretle çalışanların oransal fazlalığı sosyal refahın gayet düşük olduğunu açıkça göstermekte ve sosyal transferlerin bu noktada ne denli önemli olduğunu bizlere hatırlatmaktadır.

Bütün bu gelişmelerin yansması olarak; eşdeğer hanehalkı fert gelirlerinin %20'lik dilimlere ayrılarak incelenmesi sonucunda, gruplar arasında ciddi boyutlarda gelir farkının olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum SAGP ölçütüyle incelendiğinde yoksulluk oranının düştüğü izlenmektedir. Gini katsayısı çerçevesinde yoksulluğa baktığımızda, 1994 yılından itibaren düşüşe geçerek 2005 yılında en iyi ivmesini yakalamıştır. Bilahare yükselişe geçen gini katsayısı aynı ivmeye tekrar 2014 yılında kavuşmuştur. OECD ülkeleri içinde gini katsayısı tabanında hâlâ düşük seviyede olmamız, yoksullukla mücadele kapsamında daha çok yol almamız gerektiğini göstermektedir. Bu yüzden gelir dağılımındaki adaletsizliği gidermek için, özelleştirme uygulamalarına sosyal bir nitelik kazandırılmalıdır (Demirbaş ve Türkoğlu, 2002: 262).

Günümüzün dünyasında insanların kırsal kesimden kent merkezlerine göçü önemli bir başlık konusu olmalı ve bunun üzerinden çıkarımlar yapılmalıdır. İşte bu başlık konusu üzerinden yoksulluğu genelleştirirsek; kırsal kesimdeki insanlar neden yoksul sorusunu sordüğümüzda bu insanların gelirlerinin yetersiz olduğu cevabı derhal verilmektedir. Böyle olunca da hemen gelir kaynaklarına bakılmakta ve tarımın ana geçim kaynağı olduğu görülmektedir. Köylü diye tabir edebileceğimiz bu kesimin; bazısının toprağı yetersizken, büyük bir kısmının ise işleyeceği toprağı dahi bulunmamaktadır. Bu sorunları aşmak adına köylüye özel kalkınma planları oluşturulup, istihdam ve gelir artışları sağlanabilir (Özgüler, 2014: 185-186). Kentsel

yoksulluğun oluşmasındaki en önemli unsur olan göç ile birlikte şehir yaşamında, özellikle kenar mahallelerde gecekondu tabiriyle bir oluşum meydana gelmektedir. Birçoğu ekonomik yaşam koşullarının zorlaşması nedeniyle bulundukları bölgeden göç etmiş olan bu yoksul insanların, belirli eğitimlerden geçirilerek OSB ve KSS aracılığıyla istihdamını artırmak, bu yoksulluk tipini azaltmada ciddi faydalar sağlayacağı bilinen bir gerçektir.

Kayıt dışı olarak bilinen sektörün oluşumunda planlamacı veya ekonomi uzmanlarının bir katkısı olmayıp, toplumun kendi buluşu olduğu bilinmektedir. Bu durum göstermektedir ki; insanlar yaratıcılık konusunda bir çaba sarf edip kendi işlerini kurmaktadır. Mevcut kayıt dışı ekonomiyi yok etmek yerine, verimli bir duruma getirip yüksek seviyelere taşınmalıdır (Yunus, 2003: 288).

Yoksulluğu azaltmak adına insanların elde edebilecekleri fırsatları geliştirmek lazımdır. Bunun içinde insani gelişmeye, uluslararası ticaret ve finansal alanda serbestleşmeye, makro anlamda ekonomik istikrara ve kamu harcamaları yapılırken yoksulların lehine hareket edilmelidir. Tarımda verimliliği artıracak üretimin yapılması, küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) teşviki ve sayılarının artırılması, beşeri sermayenin güçlendirilmesi namına eğitim ile araştırma geliştirme (AR-GE) faaliyetlerine önem verilmelidir. Ekonomik anlamda yapılan yardımlar çeşitlendirilerek artırılmalıdır. Yoksul insanların içinde bulundukları bu durumun azaltılması için, insani gelişmişlik düzeyinin artırılması adına birçok alanda çalışmalar yürütülmelidir (Kabaş, 2010: 186-187). İnsani gelişmede hızlı bir süreç olabilmesi için; eğitime ve sağlığa yapılan harcamaların yüksek miktarlarda olmasını bir yandan temin ederken, diğer yandan da bu olanaklardan en yoksul %20'lik kesimin yararlanması lazımdır. Gelir dağılımına ait politikalar, büyümeyi artıracak politikalarla beraber uygulandığında; gerek kent ve gerekse kırsal bölgelerinde yaşamakta olan en yoksul insanlar büyümeden istifade edeceklerdir. Bu şekilde eşitsizlik daha da azalacak ve gerçek boyutta ileri düzey bir büyüme gerçekleşecektir (Kabaş, 2014: 39).

SONUÇ

Dünyada yoksulluk konusunda ne tür çalışmaların yapıldığı ve bu konudaki edinimler üzerinden duruma bakıldığında, tamamen başarı elde edilebileceğini

söylemek mümkün değildir. Genel olarak başarısızlıkların nedenleri; ilgili ülkedeki üretim imkânlarının, diğer bir deyişle çalışma hayatındaki verimsizliğin dikkat çekici boyutta olması önemli bir unsur iken; diğer taraftan politika yapıcıların eldeki ekonomik imkânları doğru şekilde kullanamamaları ve yoksul yanlısı olamamaları ön plana çıkan hususlardır.

Arzu edilen yoksulluğun yeryüzünde hiç olmaması; fakat bu durum hayatın şekillenmesiyle birlikte bazen doğal olarak ortaya çıkmakta, çoğu zaman ise insanoğlunun sergilediği yanlış tutumlarla belirginleşmektedir. Bu olumsuz tabloyu düzeltebilmek yine insanın elinde olup; devletler düzeyinde alınacak umumi kararlar, ulusal çapta uygulanacak olan sosyoekonomik politikalar, fertler olarak ta sivil toplum kuruluşları ile birlikte yürütülecek faaliyetlerle ciddi boyutta azaltılabilmesi mümkündür.

İsveç modelinde olduğu gibi yoksulluğu azaltma konusunda başarılı olmuş ülkeler, elindeki kaynakları ekonomiye kazandırmış; ayrıca uyguladıkları tüm politikalarda doğru adımlar atarak önemli başarılar elde etmiştir. Bilinmektedir ki; İsveç I. ve II. Dünya Savaşlarına girmemiş ve bu dönemlerde sahip olduğu zengin kaynaklarıyla kalkınmasına devam etmiştir. Bulunduğu coğrafya itibarıyla genelde sakin ve huzurlu bir geçmişi olan İsveç'in; yakın çevresinde de genel olarak sükunet mevcut olup, bu durum ülkenin alacağı politik kararlar açısından gayet olumlu olmuştur.

İsveç'in sosyal adalet anlayışı mükemmel bir örnek ve Türkiye için ulaşılmasını arzuladığımız bir noktadır. Fakat İsveç modelinde olduğu gibi güzel bir tablo çizebilmek pozitif açıdan asla mümkün olamamaktadır. Toplum olarak millî ve manevi değerlerimizden gittikçe uzaklaşan, insana yakışmayan ve asla etik olmayan tavırların çoğaldığı bir profil çizdiğimiz açıkça görülmektedir. Bütün bunların yanı sıra çevremizdeki ülkelerin içinde bulunduğu savaş hali ve bölgesel çalkantılar, kendi içimizde sıkça görülen çeşitli gerginlikler, mükemmel bir politika tasarlamaya ve uygulamaya dönük zeminin oluşmasını mümkün kılamamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle görülen ve Türkiye insanında aşırı boyutlarda gözlemlenen "gösterişçi tüketim" şeklindeki 'israfçı tutum', üretmekten çok tüketen bir toplum olduğumuzdan ötürü kalkınmaya ve geleceğe dönük ümitle bakmamıza ciddi bir engel teşkil etmektedir. Böyle bir ortamda, İsveç'in ve benzer ülkelerin başardığı sosyal

adaleti aynı ölçüde başarmamız asla mümkün olamayacaktır. Fakat pozitif açıdan yapılan bu değerlendirmenin tüm olumsuzluklarına rağmen; eldeki imkânların en iyi şekilde değerlendirilmesi için herkes üzerine düşeni yapma sorumluluğuyla hareket ederse, İsveç vb. ülkeler gibi olamazsak bile daha iyi bir gelecek bizleri bekleyecektir.

Türkiye olarak yoksulluk olgusunda; yerine, zamanına ve değişen tüm faktörlere göre bütüncül olarak değerlendirme yapılması ve çözüme odaklanması gerekmektedir. Dünya gerçeklerini tamamen kabullenip; mutlak, görelî ve diğer yoksulluk kalıpları açısından özel olarak durum incelemesi yapmak lazımdır. Bir yandan bunu yaparken, diğer yandan toplumun psikolojik ve sosyal hallerini de göz önüne almalıdır. Değerlendirme kıstasları aynen kalmamalı, değişen ve gelişen dinamik bir sorgulama yapısı olmalıdır.

İnsanlarımızı tepeden tırnağa bilinçlendirmeli ve “Çanakkale Ruhu” diyerek kendimize has bir kimlik benimsememiz gerekmektedir. Devletçi ve millîyetçi bir toplum oluşturarak, “harakiri” yapmaya gerek olmaksızın Türkiye için yekvücut olmamız lazımdır. Bu bilinçle hareket edildiği takdirde; sevgi, saygı, kardeşlik yurdumuzun her köşesinde yaşanacaktır. Oluşan kardeşlik havası içerisinde; tüm yurt sathında barış ve huzur tesis edilecek, sıkıntılarımız empati yapılarak kısa bir süre içerisinde giderilecektir. İşte iyimser olarak ortaya koyduğumuz bu tabloyla birlikte; bugüne kadar sergilenen israflardan önemli ölçüde uzaklaşmış ve politik açıdan uygulanacak tedbirlerle birlikte yoksulluk probleminin önemli ölçüde çözüme kavuşacağı görülecektir. "Komşusu açken tok yatan bizden değildir!" nebevî mesajını hayatına aktaran bir millet, "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın!" nasihatine uygun olarak sosyal politikalar üreten bir devlet, "İlebet payidar" olacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R., "Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme", *Yardım ve Dayanışma*, 1/Temmuz-Aralık 2010, (2), ss. 45-60.
- Adaman, F., Ç. Keyder, (2006) "Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", Avrupa Komisyonu'nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi İçin Sosyal İçerme Belgesi Sürecine Katkı Sağlamak Amaçlı Rapor, <http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf> (06.02.2019).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), 2013 Yılı Faaliyet Raporu, <<http://sgb.aile.gov.tr/argeraporlar/bakanlik-faaliyet-raporlari>> (06.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), 2014 Yılı Faaliyet Raporu, <<http://sgb.aile.gov.tr/argeraporlar/bakanlik-faaliyet-raporlari>> (06.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu, <<http://sgb.aile.gov.tr/argeraporlar/bakanlik-faaliyet-raporlari>> (06.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), 2016 Yılı Faaliyet Raporu, <<http://sgb.aile.gov.tr/argeraporlar/bakanlik-faaliyet-raporlari>> (06.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2014) Misyonumuz, <<http://www.aile.gov.tr/hakkimizda/misyonumuz>> (05.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2015) Doğum Yardımı Hakkında Bilgilendirme, <<http://www.aile.gov.tr/duyurular/dogum-yardimi-hakkinda-bilgilendirme>> (08.09.2017).
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB), (2015) Evde Bakım Aylığı, <<http://alo183.aile.gov.tr/mevzuat-bilgi-portali/evde-bakim-ayligi>> (11.09.2017).
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile Yardımları, <<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>> (23.01.2019).
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engellilere Yönelik Yardımlar, <<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>> (23.01.2019).
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Yabancılar Yönelik Yardımlar, <<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/yabancilara-yonelik-yardimlar>> (23.01.2019).

- Akgül, A., (2008) Yılda 214 Milyar YTL İsraf Ediliyor!, Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi: 21, Türkiye İsrafi Önleme Vakfı, Ankara, <<http://israf.org/public/admin/filemanager/uploaded/Tisva%20Say%C4%B1larla%20%C4%B0sraf.pdf>> (06.02.2019).
- Aktan, C. C., İ. Y. Vural, (2002), "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, ed. Coşkun Can Aktan, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, <<http://www.canaktan.org/ekonomi/yoksulluk/birinci-bol/aktan-vural-yoksulluk.pdf>> (02.02.2019).
- Aktaş, G., (2007) *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yoksulluk ve Sosyal Politikaların Evrimi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Ankara (Türkiye).
- Arpacıoğlu, Ö., M. Yıldırım, "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4/2011, (2), ss. 60-76.
- Asgari Ücret Desteği, <www.millistihdamseferberligi.com/asgari-ucret-destegi> (09.06.2018).
- Atasever, P., (2010) *1980 Sonrası Türkiye'de Uygulanan Para Politikalarının Yoksulluk Sürecine Yansıması*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Aydın (Türkiye).
- Aytaç, A., M. Hatipler, (2013), *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, (2. baskı), Paradigma Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Ayvalı, M., (2017) Gelir Adaletsizliği Olan 10 OECD Ülkesi, <<http://www.bireyselyatirimci.com/gelir-adaletsizligi-olan-10-oecd-ulkesi/>> (01.03.2018).
- Ayvalı, M., (2017) Gini Katsayısı Nedir?, <<http://www.bireyselyatirimci.com/gini-katsayisi-nedir/>> (01.03.2018).
- Binyıl Kalkınma Hedefleri Nedir?, <www.un.org.tr/includes/files/Binyil02.pdf> (13.03.2018).
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), (2016) Özet 2016 İnsani Gelişme Raporu, United Nations Development Programme, New York, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/human-development-report-20161.html> (23.08.2017).

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), (2018) İnsani Gelişme Endeksleri ve Göstergeleri: 2018 İstatistiksel Güncellemesi, <http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsa-ni-geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html> (17.01.2019).
- Buğra, A., (2008), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika, (2. baskı), ed. Asena Günel, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buğra, A., Ç. Keyder, (2003) "Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi", Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Proje Raporu, Ankara, <http://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/povreddoc/UNDP-TR-new_poverty.pdf> (02.02.2019).
- <www.bumko.gov.tr> (18.02.2019).
- Chossudovsky, M., (1999), Yoksulluğun Küreselleşmesi, çev. Neşenur Domaniç, (1. baskı), ed. Özcan Sapan, Çiviyazıları, İstanbul.
- Çalışmak Lazım, <www.desip.org/wp-content/uploads/desip/e-bultenler/desip-hibe-projeleri-katalogu.pdf> (10.06.2018).
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), (2017) 2016 Yılı Faaliyet Raporu, <www.csgeb.gov.tr> (10.06.2018).
- Demirbaş, M., M. Türkoğlu, "Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin Özelleştirilmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7/2002, (1), ss. 241-264.
- Demirtürk, R. B., N. Bozkuş, A. Cephe, vd., "Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 14/Bahar 2011, (1), 29-67; <http://www.sosyolojidernegi.org.tr/s/2300/i/sos_aras_der_2011_bahar_demirturk_r_burcu.pdf> (02.02.2019).
- DESİP Hakkında, <www.desip.org/proje-bilgileri/desip-hakkinda/> (10.06.2018).
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (2001) Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT Yayını: 2599 - ÖİK: 610, Ankara.
- Doğan, E., (2014) *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*, (Planlama Uzmanlık Tezi), Kalkınma Bakanlığı Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).

- Doğan, E. M., H. Tatlı, "İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28/2014, (1), ss. 99-124.
- Dünya Bankasının Görevleri Nelerdir?, <<https://www.krediotu.co/dunya-bankasinin-gorevleri-nelerdir.html>> (27.08.2017).
- Engelli Teşviki, <www.milliistihdamseferberligi.com/engelli-tesviki> (09.06.2018).
- Erdoğan, G., "Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluk Ölçümleri", *Ekonomik Yaklaşım*, 14/2003, (49), (doi: 10.5455/ey.10400): 174-181; <<https://www.ejmanager.com/mnstemps/94/94-1395759302.pdf?t=1549435852>> (06.02.2019).
- Erdoğan, S., D. Kutlu, "Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum*, 2014, (2), ss. 63-114.
- Ertem, E. T., (2015) *Toplumsal Farklılaşma ve Türkiye'de Yoksulluk Sorununun Ölçümü*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Sosyal Yapı ve Sosyal Çalışma Bilim Dalı, Ankara (Türkiye).
- Esenyel, C., (2009) *Türkiye'de ve Dünyada Şartlı Nakit Transferi Uygulamaları*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).
- Esnaf Teşviki, <www.milliistihdamseferberligi.com/esnaf-tesviki> (09.06.2018).
- Genç Teşviki, <www.milliistihdamseferberligi.com/genc-tesviki> (09.06.2018).
- Güloğlu, T., M. Es, "Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği", 2011, 1-17; <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3177/bilgi_toplumuna_geciste_kentlilesme_ve_kentsel_yoksulluk_kocaeli_ornegi> (08.11.2017).
- Gündoğan, N., "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası*, Ocak-Şubat 2008, 42-56; <www.aso.org.tr/kurumsal/media/kaynak/TUR/asomedia/ocak-subat2008/Dosya.Pdf> (11.09.2017).
- Gürses, D., "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Politikaları", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17/Haziran 2007, (1), ss. 59-74.

- Halisçelik, E., "Yükselen Ekonomilerde Büyümeden Yoksullar da Faydalıyor mu?", *Karatahta İş Yazıları Dergisi*, Nisan 2017, (7), 1-42; <<http://www.dergikaratahta.com/files/7/1.pdf>> (02.02.2019).
- IMF World Economic Outlook Database, <www.imf.org> (25.07.2019).
- Işık, N., (2015) *Türkiye'de Seçilmiş Bazı Sektörlerde Altyapı Hizmetlerine Özelleştirme Yoluyla Özel Sektör Katılımı*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Ana Bilim Dalı, Kütahya (Türkiye).
- İmalat ve Bilişim Sektörü Teşviki, <www.milliistihdamseferberligi.com/imalat-ve-bilisim-tesviki> (09.06.2018).
- İncedal, S., (2013) *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*, (Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).
- Kabaş, T., (2010), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları*, ed. Tolga Kabaş, Adana Nobel Kitabevi, Adana.
- Kabaş, T., (2014), *Türkiye'de Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*, ed. Tolga Kabaş, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Kadın Teşviki, <www.milliistihdamseferberligi.com/kadin-tesviki> (09.06.2018).
- Karakaş, M., "Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, XII/Aralık 2010, (2), ss. 1-16.
- Karakoyun, İ., (2008) *Türkiye'de 1980 Sonrasında Uygulanan Yoksullukla Mücadele Programları: Sosyal Riski Azaltma Projesi (SRAP) Örneği – Aydın İli Uygulaması*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Aydın (Türkiye).
- Kaya, E., (2009) *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).
- Kurşun, A., C. Rakıcı, "Sosyal Refah Devletinin Tarihi Süreci ve Günümüz Bazı Refah Devletlerinin Değerlendirilmesi", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 2/2016, (2), (doi: <http://dx.doi.org/10.20979/ueyd.47794>): 135-156; <<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/236537>> (02.02.2019).

- Legatum Institute, (2017) The Legatum Prosperity Index: An Inquiry into Global Wealth and Wellbeing, <<https://www.prosperity.com/rankings>> (29.05.2018).
- Memiş, H., "Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5/Bahar 2014, (1), 144-161; <<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/39505>> (06.02.2019).
- Memiş, H., M. Kara, L. Tayfur, vd., "Yoksulluk, Yapısal Uyum Programları ve Sahra Altı Afrika Ülkeleri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/2010, (14), ss. 325-346.
- Mesleki Eğitim ve Beceri Geliştirme İşbirliği Protokolü - MEGİP, <www.milliistihdamseferberligi.com/megip> (09.06.2018).
- Millî İstihdam Seferberliği, <www.milliistihdamseferberligi.com> (09.06.2018).
- Ortalama ve Medyan Gelir, <<http://bildiginekonomi.net/2014/05/ortalama-ve-medyan-gelir/>> (26.02.2018).
- Özdemir, D., Ö. S. Emsen, A. H. Gencer, vd., "Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı İlişkileri: Geçiş Ekonomileri Deneyimi", SESSION 6C: Orta Asya Ekonomileri III, *International Conference on Eurasian Economies*, 2011, ss. 440-447; <<https://avekon.org/papers/291.pdf>> (02.02.20219).
- Özgüler, V. C., (2014), Gelir, Servet ve Yoksulluk, (1. baskı), Cinius Yayınları, İstanbul.
- Öztürk, M., B. I. Çetin, "Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluk ve Kadınlar", *Journal of Yaşar University*, 3/2009, (11), ss. 2661-2698.
- Öz, S., (2006) "Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin", TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, İstanbul, <https://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/cinraporu_gray_1.pdf> (06.02.2019).
- Pire, Ö., (2011) *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Sosyal Politika Programları: Isparta İli Örneği*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Isparta (Türkiye).
- Refah Devleti Uygulaması Hindistan’da Yoksulluğu Azaltıyor, <https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/03/120320_india_poverty> (03.02.2018).

- Sam, N., "Yoksulluğa Bir Yaklaşım Biçimi: Kapasite Yaklaşımı", *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, XXVII/2008, (1), ss. 59-70.
- Sapancalı, F., "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/2001, (2), ss. 115-140.
- Saray, M. O., L. Gökdemir, "Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)", *Journal of Yasar University*, 2/2007, (7), 661-686; <https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/05/No_7_vol2_04_saray_gokdemir.pdf> (06.02.2019).
- Sarısoy, İ., S. Koç, "Türkiye’de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi", *Maliye Dergisi*, Ocak-Haziran 2010, (158), 326-348; <https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/158/15.Idris.SARISOY_SelCuk.KOC.pdf> (02.02.2019).
- Şahin, T., (2009) *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).
- Şenses, F., (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, (4. baskı), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tireli, M., (2009) *Küreselleşme ve Yoksulluk: Birleşmiş Milletler (UNDP) ve Dünya Bankası Göstergeleri Işığında Bir Analiz*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara (Türkiye).
- Topgöl, S., "Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14/2013, (1), ss. 277-296.
- Türk, T., H. Ünlü, "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7/2016, (14), ss. 92-104.
- Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Biz Kimiz?, <<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/biz-kimiz-/117/0>> (12.08.2018).
- Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Hizmetlerimiz, <<http://www.tgmp.net/tr/sayfa/hizmetlerimiz/84/0>> (12.08.2018).

- Türkiye Grameen Mikrofinans Programı (TGMP), Sıkça Sorulan Sorular: Türkiye Grameen Mikrokredi Programı Nedir?, <<http://www.tgmp.net/tr/sss/0>> (12.08.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2005) Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi, 1994 ve Hanehalkı Bütçe Araştırması, 2002-2005, <www.tuik.gov.tr> (04.03.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2008) Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi - 6, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2009) 2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları, <www.tuik.gov.tr> (21.02.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2011) Eşdeğerlik Ölçeği, <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/essdeggerlik-oelcceggi/index.html> (31.05.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2011) Yoksullukla İlgili Tanımlar, <http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/yoksullukla-ilgili-taniimler/index.html> (11.05.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2015) 2015 Yoksulluk Çalışması, <www.tuik.gov.tr> (21.02.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2017) Ulusal Eğitim İstatistikleri, <<https://biruni.tuik.gov.tr>> (31.05.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2017) Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, <www.tuik.gov.tr> (14.01.2019).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2018) Genel Nüfus Sayımı sonuçları, 1927-2000 ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2007-2017, <www.tuik.gov.tr> (25.02.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2018) Okur-yazar Oranımız, <www.tuik.gov.tr> (31.05.2018).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2019) İşgücü İstatistikleri, <www.tuik.gov.tr> (15.01.2019).
- Uzun, A. M., "Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/2003, (2), ss. 155-173.

- Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), (2018) 2017 Yılı İdare Faaliyet Raporu, <www.vgm.gov.tr> (06.03.2018).
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Aşevi ve Kuru Gıda Yardımı Hizmetleri, <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayır-hizmetleri/aşevi-ve-kuru-gıda-yardımları-hizmetleri> (12.09.2017).
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Muhtaç Aylığı, <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayır-hizmetleri/muhtaç-aylığı> (23.01.2019).
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), Vakıf Evi, <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayır-hizmetleri/vakıf-evi> (12.09.2017).
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), VGM Burs Hizmeti, <https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayır-hizmetleri/vgm-burs-hizmeti> (12.09.2017).
- <www.worldbank.org> (25.07.2019).
- Yıldız, B., (2013) *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Uygulanan Mali Tedbirler ve Türkiye Analizi*, (Yayımlanmamış doktora tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı İktisat Programı, Trabzon (Türkiye).
- Yıldız, E., "Neoliberal Politikaların Türkiye'deki Yansıması: Yoksulluk", *Social Sciences Research Journal*, 3/March 2014, (1), 12-27; <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/208960> (02.02.2019).
- Yılmaz, M., "İleri Endüstriyel Toplamlar ve Kentsel Yoksulluk", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25/2015, (2), ss. 215-227.
- Yoksulluk Tanımları, <https://www.denizfeneri.org.tr/haberlerarsiv/yoksulluk-tanimlari_51/> (14.05.2018).
- Yunus, M., (2003), *Yoksulluğun Bulunmadığı Bir Dünyaya Doğru*, çev. Gülten Şen, (2. baskı), ed. Jean-Claude Lattes, Doğan Kitapçılık AŞ, İstanbul.